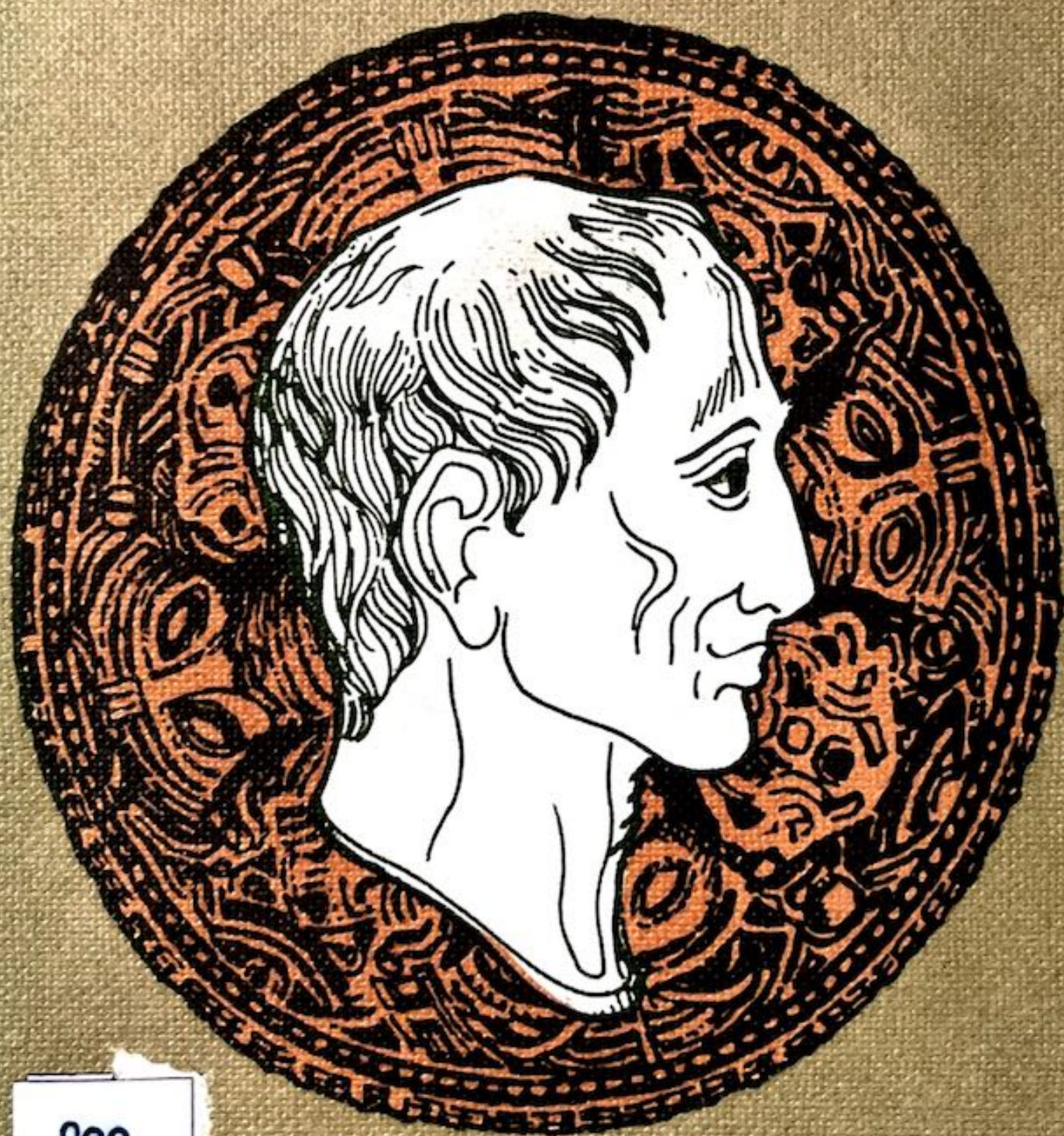

MAKHAULA-MBILU A JULIUS CAESAR

822
332
JUL I

SHAKESPEARE

822.332 JULI

84/9309

This book was presented by
Library of Parliament
.....

.....**1984**.....

to the Library of the University of
Cape Town

Makhaula-mbilu a Julius Caesar

Makhaula-mbilu

a

Julius Caesar

nga

William Shakespeare

muḡalutshedzeli ndi

MPHAYA NEMUDZIVHADI, B.A., U.E.D.

BETTER BOOKS

Makhaula-mbilu a Julius Caesar
(The tragedy of Julius Caesar)
is a Venda translation of Shakespeare's Julius Caesar.

A BETTER BOOK published and
distributed by Better Books, Scheiding Street, Pretoria.

E 419

822.332 JULI
84/9309

THE SHO

Vhanwali vha tshiimo tsha William Shakespeare a si vhanzhi kha tshaka dzothe dza Vhatshena na Vharema. Kha riṅe Vhavenda vhe pfunzo ya swika mulovha, zwo tou mbo ṅaṅa vhukuma.

Muṭalutshedzeli vho ita mushumo u tamisaho musi vho ri u vhona ṅdala i re hone vhukati hashu siani ḷa dzibugu dzavhuḍi, vha mbo humbula u ri ṭundela zwiḷiwa zwi diḥaho nga u rali.

Bugu iyi yo ṅwalwa zwavhuḍi vhukuma. Mutoli we wa Vha u tshi waniwa nga Vhavenda vha si gathi, zwino u vho ḍo nwiwa nga vhanzhi vhunga Vho-Nemudzivhaḍi vho ri diṣela wone tsini. Mihumbulo yo dziaho yo no ṅwalwa na nga Luvenda lwa hashuvho.

Zwiḷiwa zwi diḥaho zwi di takadza u ḷiwa kanzhi, na hone nga vhanzhi. Ndo di-lugisela u di-phina nga u vhala bugu iyi na vhanzhi vha hashu nga lwa hashu luambo nga misi.

S. Makhuvha, B.A.

Thoho ya Vhadededzi, Mphaphuli High School.

MARANGAPHANDA

Muṭalutshedzeli u vhona zwi songo vhuya zwa fanela u tshinya muḍifho wa bugu heyi nga u swikisa vhatambi kha vhavhali. Vhone vhaṅe vha ḍo ḍi-sumbedza zwine vha vha zwone nga zwiito na zwiambo zwavho na zwine vhaṅwe ngavho vha amba.

Ri tshi tou gaganya nga muṅwali, Julius Caesar ndi inwe ya bugu tharu dze William Shakespeare a ṅwala nga Vharoma. Huno mafhungo manzhi o wanala maṅwaloni a Plutarch. Hu tshi sedzwa tshitaili na kuṅwalelwe kwayo, Julius Caesar ndi mvuledzo ya mushumo wawe wa u ranga. Ri tshi ḍa kha thero, ndi yone ya u ranga kha bugu dzi khaulaho mbilu dzine dza vha dzone khulwane kha dzoṅhe.

William Shakespeare o simula mushumo wawe vhukati ha 1585 na 1590 nga u dzudzanya zwo no ṅwalwaho nga vhaṅwe. U bva henefho o tou gweḍa nga eṅhe a tshi edza vhaṅwali vhahulwane vha musalawonoyo Marlowe, Lyly, Greene na Peele vhe a mbo ḍi vha rahela murahu.

Nga 1595 o vha o no ḍi ṅwala bugu dza u seisa dzi no nga *Love's Labour lost* na *Midsummer Night's Dream*; ya u khaula mbilu nthihi *Romeo and Juliet*, na tharu dza ḍivhazwakale *Richard II* na *Richard III* na *King John*.

Huno nga 1595 o vha o no vha muṅwali o vhinaho. Nga murahu ha miṅwaha miṅa a mbo ḍi ṅwala *Julius Caesar*. Dze dza i sala murahu dzo vha dzavhuḍi vhukuma.

Vhuhulwane ha Shakespeare vhu vhonala nga u pfesesa muthu na zwoṅhe zwi re khae. Ngauralo vhatu vhaṅe a ṅwala huṅwe u nga ḍi ri vho vhuya vha tshila. Ndi vhatu vha malofha na ṅama vha tshilaho shangoni. Hezwi na zwiṅwe zwinzhi zwo dzimwaho vhaṅwali vhaṅwe zwo ita uri a vhe ene muṅwali muhulwane wa mirafho yoṅhe kha tshaka dzoṅhe.

Vhunga zwo no ḍi ṅaluswa, muṭalutshedzeli ha funi u ṅwala inwe bugu a sa vho ḍo nga George Bernard Shaw we a ri u fhelelwa nga zwa u ṅwala, a vho lapfisesa marangaphanda uri bugu dzi vhe khulwane.

Vhavhili vha humbule uri bugu heyi ndi matambwe (drama), ngauralo kuvhalele kwayo kwo fhambana na kwa dziṅwe bugu dzi si dza tshigwada hetshi. Mafhungo haya o vha a tshi edziswa vhatu vho thetshesela, vha tshi vhona. Huno arali ra i tolókanya sa vhatambi, ri ḍo wana i tshi leluwa.

Zwo kondela mutalutshedzeli nga maanda uri Vharoma havha vho tshilaho phanda ha Kristo vha ambe luambo lwe khamusi nga tshifhinga tshavho lwa vha lu sa athu u vha hone. Tshine tsha fanela u dihwa ndi uri arali ene mupe Shakespeare a vhe Muvenda bugu yo vha i tshi do takadzesa ngauri arali muthu a tshi vhala bugu a pfa i tshi takadza a zwi divhe zwa uri arali yeneyo bugu yo vha yo nwalwa nga Shakespeare yo vha i tshi do takadzesa.

Vhavhali vha a humbudzwa hafhu uri bugu heyi a yo ngo nwalwa uri vhatu vha si tsha renga ya Luisimane. Madzina a vhatu vha re ngomu o nwalwa nga Luisimane huno vha vhidzwe sa zwenezwo. Hezwi zwi songo khakhisa vha funesaho Tshivenda ngauri musalauno ri nga ri di-phiya ri tshi vhidzwa nga madzina asili. Ra vhidzwa nga madzina ashu ri pfa ro tsiselwa fhasinyana.

Ndi sa athu u fhedza ndi tshisa maipfi a u livhuha Vho-Z. Mutsila mushumi-nganxe vhe vha farisa nga u vhala na u lulamisa he nda vha ndo kombamisa, kathihi na u ntutuwedza musi ndi tshi vho vbona tshivhanga tsho lapfesa. Maipfi manwe a ndivhuho a livha Vho-S. Makhuvha, Thoho ya Mphaphuli High School, vhe vha hulunga, vha ridela, vha kulutedza he ha vha hu tshi hwasana kana ha twamara.

A thi hangwi muingameli wa zwickolo zwashu Vho-P. W. van Heerden vhe vha nkhubudza uri ndi rumele bugu kha vhakandsi. Hu kha di vha na vhanwe vhe nda funza ngei Tshakhuma vane zwino vha vha vhadededzi vhe vha ntutuwedza nga u di ri: "Bugu i do fhela lini?" Vhenevha vhothe ndi ri a vha ntshileli!

Ndaa,

Mphaya Nemudzivhadi.

VHATHU VHA RE MUTAMBONI

JULIUS CAESAR
OCTAVIUS CAESAR
MARCUS ANTONIUS
M. AEMILIUS LEPIDUS

} Vhe vha vhusa vhe Vhararu musii Caesar
o dzama

CICERO
PUBLIUS
POPILIUS LENA

} Masenate

MARCUS BRUTUS
CASSIUS
CASCA
TREBONIUS
LIGARIUS
DECIUS BRUTUS
METELLUS CIMBER
CINNA

} Vhadziatshimbevha

FLAVIUS na MARULLUS, vhahaṭuli

ARTEMIDORUS WA CNIDOS, mudededzi wa pfunzo dza vhuṭali

MUBVUMBI

CINNA, mudekeshi

MUṆWE MUDEKESHI

LUCILLIUS, TITINUS, MESSALA, YOUNG CATO, VOLUMINIUS, khonani
dza Brutus na Cassius.

VARRO CLITUS, CLADIUS, STRATO, LUCIUS, DARDANIUS, vhashumeli
vha Brutus

PINDARUS, mushumeli wa Cassius

CALPURNIA, mufumakadzi wa Caesar

PORTIA, mufumakadzi wa Brutus

MASENATE, VHADZULAPO, VHAKUTELI na VHALANDA.

Bono — Roma, Sadisi, Filipi.

MUSHUMO WA I

BONO LA I

Mukotoni muḁini wa Roma, wo sokou khonakhona nga vhukati ha dzinndu dzo fhatwaho nga zwidina. Vhulapfu hadzo hu patekanya nndu tharu kana nna dzo tou ingekanaho. Hu dzhena gogo la vhathu vha khou sokou amba-amba, murahu havho hu na vhahatuli vhavhili vho sinyuwaho. Flavius na Marullus.

FLAVIUS: Hayani! Zwino, vhadzia-vhubva vhenevha!

Iyani, mahayani. Ndi ḁuvha la u awela namusi? nga u sa zwi ḁivha ni vhanna vha mishumo, a no ngo fanela u sokou tshimbila-tshimbila nga ḁuvha la mushumo ni si na tshiga tsha mushumo wanu? Amba, u shuma ufhio?

MUTHU ZWAVE I: Ngani, ndi muvhaḁi.

MARULLUS: Fasikoti yau ya mukumba na rula zwi ngafhi? U ḁodani afha wo tou pfundulula? (*A tshi rembulutshela muḁwe.*) Iwe-vho wau mushumo ndi mini?

MUTHU ZWAVE I: Ngoho; thovhela, ndi tshi amba sa mushumi wa nde'e, ndi mudziazwienda.

MARULLUS: Fhedzi-ha mushumo wau ndi mini?

MUTHU ZWAVE II: Mushumo, thovhela, une nda tama u ḁi u ita ndi si na luvalo, une thovhela wa vha u lugisa mikumba yo tshinyalaho.

MARULLUS: Mushumo u ufhio, ḁabaḁaba ḁiwe, mushumo wau ndi mini? Mushayazwivhuya ndi'we.

MUTHU ZWAVE II: Vha songo tou fhambana na nne arali zwa ralo, ndi ḁo vha vhuyedzedza.

MARULLUS: U tshi ralo u amba'ni? U ndugisa, tsilu ḁiwe?

MUTHU ZWAVE II: Thovhela, ndi ḁo tou vha dzudzanya.

FLAVIUS: U mudziazwienda, a si zwone naa?

MUTHU ZWAVE II: Ngoho, vhukuma a hu na tshine nda tshila ngatsho nga nnda ha ḁhavho. A thi na khakhathi na mishumo ya vhaḁwe vhathu naho vhe vhasadzi, arali i si ḁhavho fhedzi. Ndi maine wa zwienda zwo ḁahalaho, musi zwi khomboni ndi a zwi vhuyedzedza. U bva tshe vhathu vhukuma vha thoma u kanda nga mukumba wa phulu, ndi wonoyo mushumo wa zwanda zwanga.

FLAVIUS: Ndi ngani u siho hune wa rungela hone namusi? Ndi nga'ni u tshi tshimbidza avha vhatu? Avha vhatu u vha isa'fhi?

MUTHU ZWAVE II: Uri zwienda zwavho zwi fhelele, ndi kone u wana mushumo. Tshi re hone ndi uri ro awela uri ri vhone Caesar, ri dalele mudalo gundo lawe.

MARULLUS (*o sinyuwa*): Ni takalela'ni? Ndi gundo lifhio line a khou vhuya nalo? Mahosi a mu tevelaho ndi afhio, ane a nakisa golei yawe nga vhuthubwa? Vhatu vha thoho dzo omaho, inwi matombo, magokhonono a si na mushumo! Inwi no rindidzaho dzimbilu, maduna a tshihuhu a Roma. Pompey a ni tsha mu divha? Ndi kangana ni tshi gonya mitshe-to na dzihangha, ni tshi namela zwiuludza na mavhona.

Yowee! na ntha ha tshumela vhushie vhu zwandani, na dzula na lindela divha lothe ni sa fheli mbilu. Uri ni vhone Pompey a tshi fhira mikotoni ya Roma?

Ni tshi vhona golei yawe, a no ngo huvha mihuvho lwe Tibere wa regedela khunzikhunzini dzawo, u tshi pfa vhuwoowo ha mihuvho yanu, he ha pfala mapakoni a khunzikhunzi dzawo? Zwino ndi hone hune na mbo tou di-tama? Zwino ni tou ketha divha la u awela? Na adza maluvha ndilani ya a daho nga gundo la malofha a Pompey? Balanganani! Gidimelani dzinduni dzanu, ni gwadame nga magona. Ni rabele uri midzimu i thivhele dwadze line la nga diswa nga u sa luvhuha hanu.

FLAVIUS: Tshimbilani vhahashu, nga u khakha uhu ni kuvhanganye vhanna vhothe vha ngaho inwi. Ni vha ise philiphilini dza Tibere, ni lilele mulamboni u swikela mulambo uyu u tshi nanzwa philiphili khulwane kha dzothe.

Vhatu vhothe vha bva.

Vhona uri zwi vha vhavha hani. Vha khou balangana ndimi dzavho dzo vhofhea ngauri vha di-vhona mulandu. Iwe tsela ngei musanda. Nne ndi do ela thungo ino, tangula zwifanyiso zwine wa wana zwo tamiwa.

MARULLUS: Ri ite ngauralo? Huufha u tshi divha uri ndi vhu-tambo ha u handulula muḍi na vhatu!

FLAVIUS: A zwi na mushumo, hu songo vha na miene yo ambadzwaho zwifanyiso zwa Caesar. Ndi do mona-mona, nda pandela vhatu-zwavho mikotoni. U ite-vho sa zwenezwi hune wa wana vho kuvhangana.

Mithenga iyi i no khou mela kha Caesar, ya sa t̄hekhwa i tshee mingafha, i ḁo ita uri a fhufhe lune a sa tsha vhonala. Riḁe a ḁo ri dzudza kha vhupuli ha nyofho.

Vha bva.

BONO LA II

Khagala. Hu na mibvumo ya dziṭorompiṭa, afha khagala phanḁa ha dzithemphele hu bvelela vhathu, vhakuteli na vhafari vha zwithu. Caesar o ambara tshiala tsha gundo na lupila lwa vuhosi, Marcus Antonius o ḁi-lugisela mushumo. U na nguvho na mukumba, Calpurnia, Portia, Decius, Cicero, Brutus, Cassius na Casca na gogo nga murahu na mubvumbi. Flavius na Marullus vha ḁa na gogo, a vha koni u ḁi fhumudza.

CAESAR (a tshi khou takuwa): Calpurnia!

CASCA: Tshete! Caesar a ambe. (*Nyimbo na phosho zwa khauwa.*)

CAESAR: Calpurnia!

CALPURNIA (a tshi ya khae): Ndi fhano muḁe wanga.

CAESAR: U ime nḁilani ya Antonius musi a tshi tshimbidza mushumo wawe. Antonius!

ANTONIUS: Ndau, muḁe wanga.

CAESAR: U songo hangwa musi u khakhathini yau Antonius, U kwama Calpurnia ngauri vha kale vha ri arali muumba a kwamiwa kha mushumo uyu mukhethwa, Samba ḁa vhuumba ḁi a u khuthea.

ANTONIUS: Ndi ḁo elelwa. Musi Caesar a tshi ri ita tsha u ri, tshi a phethwa.

CAESAR: Thoma, u songo sia tombo ḁi kha ḁiḁwe kha Vhuṭambo uvhu.

Ṭorompiṭa dzi a lila, gogo ḁa dzhena gondoni.

MUBVUMBI: Caesar!

CAESAR (a tshi ima hafhu): Ndi nnyi a vhidzelelaho?

CASCA: Ni tshete: mulalo nandi!

CAESAR: Ndi nnyi kha gogo ḁi ane a khou mbidza? Ndi khou pfa ipfi ḁine ḁa khou tou ṭaha kha nyimbo dzoṭhe, ḁi tshi ri Caesar! Amba, Caesar o rembulutshela u thetshelesa.

MUBVUMBI: ḁi-londe kha ḁa fumi-ṭhanu ḁa Ṭhafamuhwe.

CAESAR: Ndi muthu-ḁe uyo?

BRUTUS: Mubvumbi u ri u sedzese ḁa fumi-ṭhanu ḁa Ṭhafamuhwe.

- CAESAR: Mu d̄iseni phanda hanga, ndi vhone tshifhatuwo tshawe.
- CASCA: Khonani, bvela khagala u livhane na Caesar.
- CAESAR: U t̄odou mbudzani zwino? Dovholola zwe wa amba.
- MUBVUMBI: D̄i-linde kha la fumi-t̄hanu la Thafamuhwe.
- CAESAR: Ndi mulori, kha ri mu t̄utshela, fhirani.
- Vha a t̄uwa vhothe nga nnda ha Cassius na Brutus.*
- CASSIUS: A u nga yi u vhona kutshimbilele kwa vhuṭambo naa?
- BRUTUS: Hai, ndi nga si ye.
- CASSIUS: Ndi khou humbela uri u ye.
- BRUTUS: Huufha ndi sa takadzwi nga mitambo. Ndo dzimwa muya wa vhuṭavhanyedzi une wa vha mpho kha Antonius. Cassius, vhunga ndi sa funi u u thivhela zwine wa funa, ndi do u sia. (*A rembuluwa u ri a t̄uwe.*)
- CASSIUS (*a tshi mu fareledza*): Brutus ndi khou vhona zwino uri a thi tsha wana vhulenda na lufuno maṭoni au, zwithu zwe nda vha ndi nazwo. Wo hwesa khonani yau i u funaho tshanda tshisili tshi lemela ho.
- BRUTUS: U songo fhurea: arali ndo tsireledza tshifhatuwo tshanga, ndi rembulusela u dinalea hatsho kha n̄e muṅe. Ndo siny-uswa nga zwithu zwine zwa khou lwedzana ngomu hanga, mihumbulo ine ya tou vha yanga vhukuma, ine khamusi ya nga shata mikhwa yanga tshika fhedzi khonani dzanga mbuya dzi songo t̄ungufhala — kha dzenedzo, Cassius i vha muṅwe wadzo. U songo isa phanda u vhala u sa londa hanga nga nnda ha uri arali Brutus e kha nndwa na ene muṅe, u hangwa u sumbedza lufuno kha vhaṅwe vhatu.
- CASSIUS: Izwo-ha Brutus, ndo humbulela thungo, zwe zwa itisa uri mbilu yanga i vhulunge mihumbulo mihulu ine ya fanela u elekanywa. Mbudze Brutus, Muvhuya uri naa u nga kona u d̄i-vhona tshifhatuwo tshau naa?
- BRUTUS: Aiwa, Cassius, iṭo hafhu li sa d̄i-vhoni nga nnda ha tshi-vhoni kana nga zwiṅwe-vho.
- Cassius: Zwi a pfala. Zwi a lidza nga maanda Brutus ngauri a u na zwivhoni zwo ralo-ho zwine zwa nga shandulela vhuhulwane hau ho dzumbamaho iṭoni lau, uri u kone u vhona murunzi wau. Nga nnda ha Caesar a sa fiho, ndo pfa vhatu vha huli-seaho nga maanda muḍini wa Roma, vha tshi amba nga Brutus vha tshi khou gomela fhasi ha dzhogo ya miṅwaha ino. Vha tama uri Brutus a huliseaho a si vha hangwe.

BRUTUS: U ɬoɬou ndzhenisa khomboni-de Cassius, lune wa vhuya wa funa u nyinga tshine ndi si vhe natsho?

CASSIUS: Zwino-ha Brutus muvhuya ɔi-lugisele vhunga u tshi ɔivha uri a u koni u ɔi-vhona, naho hu nga tshivhoni, nne ngilasi yau ndi ɔo tou u dzumbululela zwavhuɔi tshi re kha iwe tshine u si tshi ɔivhe. U songo nkhumbelela zwi si zwone, Brutus wa vhulenda.

Arali ndo vha ndi musei zwawe kana ndo vha ndi tshi sinisa lufuno lwanga kha muhanedzi muñwe na muñwe muswa nga miano yanga zwayo; kana u tshi ɔivha uri vhatu vhane nda vha funa ndi tou vha nanzwa, nda vha kuvhatedza zwihulu Ngavhuya nda vha nyefula, kana arali u tshi ɔivha uri ndi a dzhena zwimimani zwa gogo lothe. Zwo ralo nkhumbelele sa maremakhombo.

Mifhululu kulenyana.

BRUTUS: Mihuvho na mifhululu iyi ndi ya mini? Ndi a ofha, vhatu vha nga nanga Caesar uri a vhe khosi yavho.

CASSIUS: Ea, izwi u a ofha?

Zwino ndi nga humbula uri iwe a u zwi takaleli.

BRUTUS: A thi zwi funi Cassius naho ene ndi tshi mu funa vhu-kuma.

Ndi nga'ni u tshi mpfareledza tshifhinga tshingafha-ngafha? Ndi tshi'ni tshine wa ɬoɬou nkanzwa? Arali zwi tshi nga ɔisa dakalo la vhothe, vhea vhuhulwane kha ili liɬo na lufu kha ili liñwe; Zwothe ndi ɔo zwi anganya nga u edana. Midzimu kha i ntavhanyedzise vhunga ndi tshi funa dzina la vhuhulwane u fhirisa lufu.

CASSIUS: Ndi a ɔivha vhuɔi vhu re kha iwe Brutus, sa musi ndi tshi ɔivha lufuno lwau nga nnda. Zwino-ha vhuhulwane ndi yone mbilu ya mafhungo anga. A thi ɔivhi uri iwe na vhañwe vhatu ni humbulani nga vhutshilo hovhu, fhedzi nne nga ndothe a thi tami u tshilela u ɔi-ofha kha u ofha tshithu tshine tsha nga nne.

Ndo bebewa ndi muɔilangi u fana na Caesar, na kha iwe-vho zwo ralo.

Na riñe ro mama sa ene, na kha u kondelela phepho ya vhurihari a fana nae.

Liñwe ɔuvha liɬadulu lo sinyalala,

Tibere mudinwa, dzikhunzikhunzi dzawo dzi tshi huɬwa,

Caesar o amba na n̄e a ri Cassius, u nga si ɔi-funge na n̄e ra akhana na lutsinga lwa mulambo uyu wo sinyuwaho, ra tala ri tshi ya fhaɔa? A tshi kha ɔi bva u ralo, vhunga ndo vha ndo no ɔi ɔi-lugisa, nda mbo ɔi fhufhela ngomu, nda ri a ntevhela; nga ngoho ambo ɔi tevhela. Lutsinga lu tshi vhomba, ra akhana nalwo nga ɔhale dzo khwaɔhaho, ra lu thudzela thungo, ra lu thivhela nga mbilu dza vhuhali.

Fhedzi ri sa thu u swika he ha ambwa, Caesar a ɔavha mukosi a ri: Nthuse Cassius, ndi a nwela khothe.

N̄e sa zwe makhuluku washu Aeneas, a ita vhukati ha dzi-khavhu dza Troy,

O hwala mukalaha Achiese kha shaɔa ɔawe.

Nda lamukisa Caesar kha magabelo a Tiber, o neta.

Munna uyu o no tou vha Mudzimu,

Cassius ndi kupuka kwo semwaho, kune kwa fanela u khotha.

Arali Caesar a tshi nga sokou mu vhidza nga ɔhoho.

Zwiɔa e Spania o vha e na dali,

Musi ɔo mu fara, ndo vhona kutetemelele kwawe; nga ngoho, hoyu mudzimu wo vhuya wa tetemela.

Madomo awe a u ofha a bauluwa.

Na ɔiɔo ɔenelila ɔine nga u lavhelesa haɔo, shango ɔa rengedela, ɔo ɔutshelwa nga lupenya lwaɔo. Nda pfa a tshi gomela.

Tshukwi! lulimi luɔa nandi lwe lwa vhudza Vharoma u mu theshelesa na u n̄wala zwiambwa zwawe buguni dzavho,

Yowee, lwa lila lwa ri: Mphe zwa u nwa Titinius, zwa vho nga zwi bva kha n̄wananyana wa muhoɔa.

Inwi midzimu zwi a nyakhamadza muthu a si na nungo a tshi nga bvela phanda shangoni nga u rali.

A fara tshiphuga e eɔhe. (*Phosho.*)

BRUTUS: Mi n̄we mihuvho hafhu!

Ndi fulufhela uri izwi zwikhodo na zwilumbo ndi zwa vhuhulwane vhune ha khou luvhedzwa Caesar.

CASSIUS: Ngani, munna hoyu u khou tou namela shango ɔisekene sa ɔithu ɔihulwane, ri n̄e vhathu-zwavho ri tshi tshimbila fhasi ha madenzhe awe, ri tshi ɔodzimela nga n̄da uri ri ɔi-wanele zwidza zwi sa humbulwiho nga vhathu.

Vhathu nga tshi n̄we tshifhinga vha nga langa vhufhelo havho. Brutus mufunwa, mulandu wa uri ri vhe dziphuli, a u bvi kha midzimu yashu.

U kha ri n̄e.

Brutus na Caesar: Ndi tshi'ni tshine tsha nga vha tshi kha Caesar?

Ndi nga'ni dzina ilo li na bvumo li fhiraho lau? Kha a nwalweha othe, lau ndi dzina lavhudi.

A tshi vhidzwa lau li tou difhelela hanwani.

Kha tshikalo, vhuleme vhu kha lau.

A vhambedze-ha nga vhuhulwane.

Sa zwe Caesar a ita, Brutus u do vinyukana zwenezwino.

Zwino-ha, madzinani a midzimu yothe nga hunwi,

Ndi nama-de ine Caesar a la

Hune a tou totomowa a vha mungafha?

Vhathu vha musalauno, ni khou shoniswa!

Roma, wo xedza lushaka lwa malofha mahuliswa!

Ndi tshi'ni tsho bvelelaho tshee ha vha na mudalo muhulwane?

Fhedzi ndi musi phungo yau i kwayo u fhirisa hu na muthu muthihi.

Vhe vha vha vha tshi amba nga Roma, vha do ri mini-ha u swika zwino.

Vha do ri mitshego yawo yo ahamaho yo tou tangedza muthu muthihi fhedzi?

Zwino-ha ndi Roma vhukuma na tshifhinga tsho teaho,

Musi hu na muthu muthihi fhedzi khawo.

Yowee! Nne na iwe ro pfa vho-khotsi ashu vha tshi ri:

Ho vhuya ha vha na Brutus we a vha a tshi do vha o khaula muya muvhi wa misi yothe, a tshi itela u dzudzanya Roma nahone zwi sa mu kondeli sa khosi.

BRUTUS: Kha la u ri u a mpfuna a thi timatimi. Huno kha zwine wa nkhadela khazwo, ndi na tshine nda pika.

Zwe nda humbulisa zwone tshifhinganani tshino na zwiwe,

Ndi do dzudzanya nga vhuya,

Zwino a hu na tshine nda nga ita.

Ndi a u fulufhedzisa uri zwe wa amba ndi do elekanya.

Zwine wa mbudza ndi do thetshesela nga mbilu ndapfu, nda do dovha nda di-nea tshifhinga tsha u fhindula.

Ndi zwone-ha khonani i huliswaho, u swika zwino dzeula heli:

Hu nga vha khwine Brutus a tshi nga vha muthu zwawe vhudzuloni ha u di-humbulela u vha nwana wa Roma,

E khakhathini hedzi dzine dza nga ri wela.

CASSIUS: Ndo takala nge maipfi anga a songo teaho a honza mulilo mbiluni ya Brutus. (*Phosho ya gogo i sendela tsini.*)

BRUTUS: Mitambo yo fhela, Caesar u khou vhuya.

CASSIUS: Vha tshi fhira u fare Casca nga tshanda tsha badzhi, u do u toolela zwo fanelaho kha zwo iteaho namusi.

Brutus na Cassius vha ima nga thungo.

BRUTUS: Ndi do ita ngauralo, fhedzi vhona Cassius tshifhatuwo tsha Caesar tsho sinyalala na vhathu vhothe vha tou nga vho semwaho. Shama la Calpurnia lo bauluwa, na Cicero u lavhelesa nga ito la vhusedzesi line la tou duga sa mulilo. Vhunga ro mu vhona musanda o sinyuswa nga manwe magota. (*Muduba wa pfuka tshikwea.*)

CAESAR: Antonius!

ANTONIUS: Thovhela?

CAESAR: Kha ndi vhe na vhanna vho angulaho tsini hanga,

Vho-rathoho-tsvuha sa khofhe dza malaṭandilo!

Uyo Cassius u na kulavhelesele ku sa takadzi, u humbula nga maanda huno vhuduna ha u ralo vhu a shavhisa.

ANTONIUS: U songo mu ofha Caesar, ha shavhisi.

Ndi gala la Muroma li divhaleaho.

CAESAR: Arali o vha o khwaṭhesa nandi, fhedzi a thi mu ofhi, hone arali ndo vha ndi tshi nga ofha,

Thi divhi munna we nda vha ndi tshi nga sendedza kule nga u ṭavhanya sa Cassius wa muṭono. U humbula nga maanda.

Ndi muvhonetsheli muhulwane; nahone u lavhelesa zwiito zwa vhathu nga vhuṭali na ṭhalukanyo

Ha funi mitambo sa iwe Antonius,

U mwethuwa hawe hu a rengwa, a tshi nga u tou di-sema na u di-nyadza.

Vhathu vha ngaho ene a vha pfi mbilu yo rula, arali vha tshi vhona ane a vha muhulwane khavho. Ngauralo vha a shavhisa nga maanda. Ndi nga u vhudza tsho fanelaho u oxwa, tshi si tshine nda ofha, ngauri tshifhinga tshothe ndi Caesar.

Ida thungo ya tshanda tshanga tshaula, ngauri ndevhe iyi yo dzinga — u mbudze zwi re zwone kha Zwine wa humbula ngae.

Caesar na muduba u a bva nga nnda ha Casca we Brutus a mu fara.

CASCA (*a tshi tou ṭavhanya*): U tshi nkokodza nga tshanda tsha nguvho yanga u ṭodou amba na nne naa?

BRUTUS: Ngoho Casca, ri vhudze zwo iteaho namusi, zwe zwa tungufhadza Caesar.

CASCA: Ndi u vhudzela'ni? Huufha wo vha u nae, a si zwone kani?

BRUTUS: Arali zwo ralo ndo vha ndi sa do tama u divha zwo iteaho kha iwe.

CASCA: Mini, o vha a tshi khou luvhedzwa murunzi. Ha ri a tshi kumedzwa a u thudzela thungo nga nnda ha luvhando lwawe, sa hezwi (*a sumbedza*), zwenezwo vhatu vha huvha mihuvho.

BRUTUS: Iyo mihuvho na mifhululu ya vhuvhili yo itiswa nga'ni?

CASCA: Nga'ni, zwenezwo-vho.

CASSIUS: Vho zhamba kararu, mukosi wa mafhelelo wo vha wa mini?

BRUTUS: O kumedzwa murunzi kararu?

CASCA: Ngoho li tshi tou vha dakalo, ene a u thudzela thungo luraru, tshifhinga tshinwe na tshinwe a tshi fhirisa zwa phanda. Zwenezwo e kha u thudza vhanwe-nga-nne vha tshi zhamba.

CASSIUS: We a mu kumedza murunzi ndi nnyi?

CASCA: A nga vha nnyi muñwe arali e si Antonius.

BRUTUS: Ri vhudze kutshimbizelwe kwazwo Casca wa vhulenda.

CASCA: Nda amba kuitelwe kwazwo ndi nga nembeledzwa, ndi musi vhu vhutsilu, a tho ngo sedza. Ndo sokou vhona Marcus Antonius a tshi mu fha murunzi, ngeno u si murunzi vhukuma, ndi kuñwe kwa zwikare izwi. Vhunga ndo no di amba, a thudzela thungo. Naho zwo ralo ndi humbula uri o vha o funa u u tangedza. Ha ri a tshi dovha u mu fha, ene a di hana fhedzi nga zwine nda humbulisa zwone o vha a sa funi u bvisa minwe yawe khawo. A dovha a mu nea lwa vhuraru, ene a hana-vho lwa vhuraru. Musi a tshi khou hana, gogo la vusa phosho, la vhandu zwanu, la laza gebisi dza lo dza vhusiku dzo dalaho mabiko. Ha pfala lwefha nge Caesar a landula murunzi lwe zwa vhuya zwa nga zwi sa mu tshipa, ngauri o wela fhasi lwe a si phule na ipfi. Nne nga ndothe a tho ngo vhuya nda edzisa u sea nge nda shavha u pfa lwefha.

CASSIUS: Zwino-ha fhumula, ndi a u rabela.

Ndi zwone naa zwauri Caesar o farwa nga tshiiivha?

CASCA: O wela fhasi vandani, a bvisa tshipugwane, a xeelwa nga mihumbulo.

BRUTUS: Zwi a pfala, u na tshifakhole.

CASSIUS (*a tshi tou hofhola*): Aiwa, Caesar ha na vhulwadze hoho, vhu na nne na iwe na Casca a fulufhedzeaho, ri na tshifakhole

CASCA: U tshi ralo, a thi divhi zwine wa amba fhedzi ndi na vhu-
tanzi ha u ri Caesar o wela fhasi. Arali vhasiwana vha songo tou
mu vhanda, vha mu femisa nga vhukati ha maño, sa zwe a
vha takadzisa zwone na nge a si vha takadze, sa zwiļa zwe
vha vha vha tshi ita vhatambi ngei luvhandeni, izwo ndi
muzwifhi.

BRUTUS: Musi o no dzivhuluwa o ri mini?

CASCA: Dakalo, a sa athu u wa musu o no vhona uri vhasiwana
vha takalela u hana hawe murunzi, a nkumbela uri ndi mu
fukule lupila lwawe a vha nee gulukulo uri vha tumule.

Arali ndo vha ndi munna wa mushumo, ndi si ite zwe a amba,
ndo vha ndo fanelwa nga u ya muliloni na Zwigevhenga.
Zwenezwo a mbo di wa. Musi a tshi dzivhuluwa hafhu a ri
arali o vhuya a ita kana a amba tshinwe nga ndila i songo fane-
laho, u humbela uri vha humbule uri zwo itiswa nga u shaya
nungo hawe. He nda vha ndo ima hone nda pfa vhasidzana
vhararu kana vhaña vha tshi zhamba vha ri: "Yowee, muthu
muvhuya!" Vha mu hangwela nga mbilu dzavho dzothe,
fhedzi hu si vhe na we a zwi dzhia nzhele. Naho arali Caesar
a vhe o tou thavha Vhomme avho nga pfumo, a hu na tshe vha
vha vha tshi nga ita tshi fhiraho hezwo.

BRUTUS: Ngavhuya, zwothe zwo no fhela, a mbo di vhuya o tungu-
fhala?

CASCA: Ee . . .

CASSIUS: Cicero o vhuya a amba tshithu?

CASCA: Ee, o amba Tshigirika.

CASSIUS: A tshi amba afhio?

CASCA: Hai, nda zwi amba ndi do vha ndo vhona tshifhatuwo
tshau lwa u fhedza, fhedzi vho mu pfaho vho mwethuwa, vha
dzungudza thoho dzavho ngeno kha ne tshi Tshigirika. Hu
na manwe ane nda nga di u vhudza-vho.

Marullus na Flavius vho shelwa bada nge vha fukula zwikafu
kha zwifanyiso zwa Caesar. Sala, zwavhudi. Ho vha hu na u
phuphudzika hunzhi nga afho hune nda humbula.

CASSIUS: Nga madekwana u nga si lale ha hashu Casca?

CASCA: Hai, ndo fulufhedzisa huñwe.

CASSIUS: Zwino u nga si switule na ne matshelo naa?

CASCA: Ngoho, arali ndi kha di vha kha vha tshilaho, iwe wa elelwa,
tshiswitulo tshau tshi tshi lea.

CASSIUS: Zwavhudi muendeulu, ndi do u lavhelela.

CASCA: U ite ngauralo. Salani-ha nothe.

A bva.

BRUTUS: Uyu munna khee o no tou vha duthwa ngeno e tshikoloni o vha o tsha maṅoni?

CASSIUS: Ndi zwine a vha zwone zwino kha mushumo wa vhuhali kana wa vhuhulwane une wa nga itwa. Naho zwo ralo nga nnda u sumbedza thotho. Swili heyi ndi mukango wa zwine a humbula. Ndi yone ine ya nea vhathu maṅo a u dzeula mai-pfi awe vha tshi difhelwa.

BRUTUS: Ndi zwone, ndi vho ḁo u sia zwino. Matshelo arali u tshi kha ḁi funa u amba na nṅe, ndi ḁo u ḁela hayani, kana arali u tshi funa, u ḁe ngei hanga, ndi ḁo u lindela. Zwothe zwi kha iwe.

CASSIUS: Ndi ḁo ita ngauralo: U swika zwenezwo u humbule a shango Brutus.

Brutus a bva.

Zwavhuḁi Brutus, iwe tshiimo tshau ndi tshihulwane shangoni fhedzi ndi vhona uri tsimbi yau ya vhugala i nga ḁi besywa, ya shandukiswa kha zwine ya vha. Zwino-ha ndi pfanelo mihumbulo ya nṅha i tshi nambatela zwine ya tama.

Ndi nnyi we a dziba lune a si tsekiswe?

Naho Caesar a sa mpfuni, u a funa Brutus. Huno arali ndi vhe Brutus, ene a vhe Cassius, o vha a sa ḁo ntendelela.

Vhusiku vhuno ndi ḁo nṅwala marifhi manzhi uri ange o nṅwalwa nga zwanda zwo fhambanaho, nda a vhea kha livhona la nṅḁu yawe. Marifhi haya a ḁo amba nga vhuhulwane vhune Vharoma vha mu hulisa ngaho. Henefho u ḁi-hudza ha Caesar hu ḁo bvela khagala. Huno ngavhuya Caesar a ḁi-dzudzanye zwavhuḁi ngauri ri ḁo mu dzinginyisa kana ra ita uri a konḁelele maḁuvha mavhi.

A bva.

BONO LA III

Mukotoni wa Tshiroma. Ndi vhusiku, ho vuwa ḁumbu lihulu, muthathabo na lupenyo. Hu dzhena Casca na Cicero, vha tshi bva masiani o fhambanaho. Casca o imisa banga lawe.

CICERO: Ndau, Casca, nga a vhe madekwana avhuḁi. Naa wo vhuisa Caesar hayani? Ndi nga'ni wo tou fhihamelwa? U lavhelesa hani nga u rali?

CASCA: Naa a wo)ngo tshuwa musi lifhasi lothe li tshi reremela sa tshithu tsho ledaho?

Yawee, Cicero, ndi no di vhona madumbu, musi mimuya yo sinyuwaho i tshi pharukanya na u fhandukanya miri yo songanaho, na lwanzhe lwo halifha, lu tshi kukumuwa lwa sinyuwa, lwa bvisa tshiphugwane uri lu takulwe nga makole a shushezaho.

Hone u swika namusi kana zwino a thi athu u tshimbila vhukati ha dumbu li no wisa mulilo. Hu nga vha hu na kudwa tadulu kana midzimu yo rumela phusuphusu nge shango li si i takadze.

CICERO: Nga'ni, kani wo vhona tshithu tshi mangadzaho?

CASCA: Phuli-zwayo ine wa i divha zwavhuḍi u tshi i vhona, yo' imisa tshanda tshayo tsha monde, tshe tsha penya, tsha fhisa sa madenzhe a fumimbili o tanganywa, ngeno tshanda tshayo tshi sa pfi mulilo, huno tsha di-sala tshi songo swa. Ha ri ndo livha musanda, ndi sa athu u vhuya nda doba banga langa, nda ita magwa na ndau, ye ya nzwondolola, ya fhira yo sinyuwa fhedzi a yo ngo vhuya ya ndina.

Henefho ho vha hu na gogo la vhasadzi vha dana vho bauluwaho, vho' shandukiswa muvhala nga nyofho. Vhasadzi havha vho ana uri vho vhona vhanna vhe muliloni vha tshi ya ntha na fhasi mikotoni. Masiari a mulovha ho vhonala gwitha lo kavha henefho vandani, li tshi nuḅuna la tavha mukosi.

Musi zwimangadzo izwi zwi tshi itea nga tshifhinga tshithihi, hu songo vha na vhatu vha no ri izwi ndi kuhumbulele kwavho. Zwo fanela u ralo. Ngauri ndi a tenda uri ndi matula kha shango le zwa livha.

CICERO: Ngoho ndi tshikhathi tshisili fhedzi vhatu vha humbulela zwithu nga ndila yavho, ine ya si livhane na zwithu izwo. (*A tshi fhirela phanda a lavhelesa murahu.*) Matshelo Caesar u do da musanda naa?

CASCA: Vhunga o laedza Marcus Antonius, u luma iwe ndevhe uri u do vha e henengei matshelo, u do ya.

CICERO: Ndi zwone Casca, u edele zwavhuḍi, litadulu lo sinyuwa, a hu tshimbilei.

CASCA: Zwavhuḍi Cicero.

Cecero a bva. Hu dzhena Cassius.

CASSIUS (*a tshi thoma*): Ndi nnyi uyo?

CASCA: Ndi Muroma.

CASSIUS: Nga ipfi lau, u Casca.

CASCA: Ndevhe dzau ndi dzavhuḁi, Cassius. Ndi vhusikuḁe uvhu?

CASSIUS: Kha vhatu vha fulufhedzeaho, ndi vhusiku havhuḁi.

CASCA: Ndi nnyi o no vhonaho maḁula mangafha a zwa ḁaḁulu?

CASSIUS: Ndi avho vha no humbula uri shango lo ḁala vhukhaxhi.

Nḁe nga ndoḁhe, ndo tendeleka mikotoni, ndi tshi ḁi-ḁekedzela vhusiku vhu shavhisaho. Ndó ralo ndi songo vhuya nda ḁitsireledza, vhunga u tshi khou zwi vhona Casca.

CASCA: Ndi nga'ni ni tshi linga liḁaḁulu nga iyi ndila? U ofha na u tetemela ndi zwa vhatu, musi midzimu ya maanda i tshi nga rumela vhaḁinda vho raloho, u ri akhamadza.

CASSIUS: U bumbukavha Casca, na idzo ḁhase dza vhutshilo dzo fanelaho u vha kha Muroma, u a dzi shaya, kana arali dzi hone a u dzi shumisi. Wo tou bauluwa, wa ḁi-fukedza nyofho huno wa ḁi-kudza kha u akhamala, uri u vhone vhusili na u fhela mbilu ha maḁaḁulu.

Arali wo vha u tshi nga elekanya mudzi, une mililo iyi, une zwirunzi izwi zwi suvhaho, une zwipuka nga tshaka-tshaka dzazwo, zwa bva khawo. Uri ndi nga'ni vhakalaha vha matsilu vha tshi rera na vhana, uri ndi nga'ni zwithu izwi zwoḁhe zwi tshi shandukisa zwivhumbeo zwazwo na mvumbo na mihumbulo, zwa vho vha dada nga tshivhumbeo;

Ndi nga'ni —

U tshi ḁo wana uri liḁaḁulu lo zwi vanganya na mimuya iyi, Uri zwi vhe pfaro dza nyofho na ndivhadzo kha tshiimo tshi sa konadzeiho

Zwino-ha, Casca arali ndi tshi nga kona u U vhudza munna ane a nga vhusiku uvhu vhu shavhisaho, vhune ha thathaba, ha vhadzima, ha fukula zwalo, ha vhomba sa ndau musanda; Munna ane a si fhire iwe nga maanda kana nḁe kha zwiito zwa vhatu, ngeno o no tou aluwa lu kanukisaho na u ofhisa, vhunga phandukano idzi tsili.

CASCA: Izwi a u ambi Caesar, Cassius, kani asi zwone?

CASSIUS: Nga a vhe onoyo ane a vha ene, ngauri Vharoma zwino vha na misipha na magumbo a ngaho a vha kale vhavho.

Fhedzi khombo zwino! mihumbulo ya vho-khotsi ashu yo lovha,

Riḁe ri vhuswa nga mimuya ya Vho-mme ashu. U tsikeledzwa hashu na u konḁelela hashu hu sumbedza vhusadzi.

CASCA: Ngoho, vha ri matshelo magota a do vhumba Caesar vuhosi. U do ambara murunzi wawe lwanzheni na shangoni, hothe-hothe nga nda ha fhanu Italia.

CASSIUS: Ndi vho divha hune nda do vhea banga ili. Cassius u do di-vhofholola kha vhupuli.

Inwi midzimu no khwathisa mushayanungo nga ndila iyo.

Huno inwi midzimu ni vhusaho ni nothe ni a kunda

Naho i ndu-mbulu kana mbondo dza musina dzo beswaho.

Naho i ndu-gala-ngapasi kana pfarekano dzo khwa-thaho dza ngwedi, dzi nga si kone u vhulunga maanda a muya.

Fhedzi vhutshilo ho netiswa nga mbofho idzi dza tsimbi dza lifhasi, a vhu kundwi maanda a u divhofholola.

Arali ndi tshi divha itshi na tshila shangoni, ndi nga kona u zuza kupida kula kwa u sa pfa vhanwe, kune nda ku kondelela.

(Mubvumo hafhu.)

CASCA: Na nne-vho ndi nga kona.

Zwino tshandani tsha phuli inwe na inwe hu na maanda a u fhedza vhupuli hayo.

CASSIUS: Ndi nga'ni-ha Caesar a tshi nga tou vha muvhusawoga?

Munna wa mushai! Ndi a divha uri ha todi u vha phele, fhedzi u ro vhona Vharoma vhe dzinngu.

Arali Vharoma vhe si vhashumeli, o vha a sa do vha ndau.

Vhane vha toda u sika phandu khulwane nga u tavhanya, vha rangisa matanga a songo khwathaho.

Roma u mutuku hani-ha,

Ndi tshika-de, ndi nama-tsina-de musi u tshi shumiswa sa tshivhaso, u vhone shela tshithu tsho semwaho sa Caesar.

(A tshi nga u di-dzudzanyu.)

Fhedzi, yowee vhuungu wo ngumisa'fhi?

Arali ndi tshi khou amba phanda ha muvhoxwa a funaho, ndi a divha uri ndi do fhindulwa.

Fhedzi ndo di-tama sa mulwi ngauralo khombo kha nne a si tshithu.

CASCA: U amba na Casca, munna a sa divhi zwigo do.

Fara tshanda tshanga.

Di-lugisele u lulamisa matungu haya.

Na nne ndi do nekeda zwanda u swika henefho hune zwa do guma.

CASSIUS (*vha tshi khadana*): Ho no di vha na mulanga wo itwaho.

Zwino divha-ha Casca, zwauri ndo no di tsekisa na vhanwe

vha avho Vharoma vha mihumbulo mivhuya-vhuya uri vha mpfarise kha u songa kutumba kune kwa nga bveledza vhuhulwane kana zwa u shavhisa.

Nga mulandu wa zwenezwi vha nga ḁi vha vho no ḁi ndindela lukumbini lwa Pompey, ngauri zwino vhusikuni uvhu vhu shavhisaho, a hu na thavhithavhi kana u tshimbila — tshimbila mikotoni. Huno na muvhala wa liṭaḁulu u a anana na kushumo kwa malofha na mulilo na u ofhisa kwe ra puta Zwandani.

CASCA: Sendela — ngenonyana ngauri hu khou ḁa muṁwe nga u gidima.

CASSIUS: Izwi a si Cinna? Ndi mu ḁivha nga mikhwa yawe; ndi khonani.

Cinna a dzhena.

Cinna ndi tshi'ni tshi u vhilimedzaho?

CINNA: Ndi vhuṭalani hau. Ndi nnyi uyo? Ndi Metellus Cimber?

CASSIUS: Aiwa, ndi Casca muṁwe nga riṅe kha zwine ra ṭoḁou edzisa. Kani a tho ngo lindelwa Cinna?

CINNA: Ndi takalela zwenezwo. Vhusiku uvhu vhu shavhisa hani? A si vhavhili kana vhararu kha riṅe vho no vhonaho mabono asili.

CASSIUS: Tho ngo lindelwa naa? Mbudze.

CINNA: Ee, wo lindelwa.

Cassius, arali wo vha u tshi nga kona u dzhenisa Brutus muvhuya tshigwadani tshashu nandi!

CASSIUS: Cinna wavhuḁi, takala, dzhia bambiri heḁi u vhone uri wo ḁi vhea kha tshidzulo tsha masiṭaraṭa, hune Brutus a nga ḁi wana hone.

Iḁi u kudze kha ḁivhona ḁawe, iḁi u nambatedze nga phula kha tshifanyiso tsho tou vhaḁwaho tsha mukalaha Brutus.

Zwo no phethea u mbo ḁi livha lukumbini lwa Pompey, hune wa ḁo ri wana hone.

Decius Brutus na Trebonius wo sia vho no swika?

CINNA: Nga nḁa ha Metellus Cimber we a ya nḁuni yau u U ṭoḁa, vhoṭhe vho no ḁi kuvhangana.

Zwavhuḁi, ndi ḁo tou ṭavhanya, uri ndi phethe zwe wa ndae-dza.

CASSIUS: Zwo no phethea u livhe luvhandeni lwa Pompey.

Cinna a bva.

Ida Casca, nne na iwe ri do dovha hafhu ra vhoneana na Brutus
li sa athu u tsha henengei nduni yawe. Zwipida zwiraru zwawe
kha zwiṅa zwo no di vha zwashu;

Zwino ene u do di-nekedza tshothe musiri tshiri do dovha
ra tangana nae.

CASCA: Tsho! u dzula ntha mbiluni dza vhathu vhothe. Hetshi
tshine kha riṅe tsha do nga mulandu, mukhwa wawe u do
tshiri shandukisa tsha vha vhuthu na thengo khulu, sa tshanduki-
so ya tsimbi zwayo yo khwaṅhiswaho i tshiri vha musuku.

CASSIUS: Ene na tshirunzi tshawe na u toḍea hawe nga riṅe, wo
humbula sa munna. Nga ri tuwe, ngauri li vho toḍou vha
maḍautsha.

Ri do mu vusa li sa athu u tsha uri a ri vhudze bangakupalula.

MUSHUMO II

BONO I

Mudini wa Roma. Museni wa Brutus. Vhusiku na madumbu zwi khou onesa. Brutus u da lukumbini lu re na phuphu lwo lavhelesaho muse wawe, ngauri ha na mulalo mbiluni yawe; o dinalea nga mihumbulo ye ya vuswa nga zwiambo zwa Cassius; o fhandukanywa nga lufuno lwa shango lawe na u hulisa Caesar khonani yawe. U ya ntha na fhasi a sa sumbedzi u tokomelwa, ngavhuya a vhidzelela mushumeli wawe.

BRUTUS: Hee Lucius!

'Thi koni u kavhanga vhutsini ha mutsho nga kutshimbilele kwa naledzi. Ndi ri: Lucius! Ndo vha ndi tshi funa hu u khakha hanga hune ha si ndadze zwavhuḍi.

U do vuwa lini, Lucius, lini, ndi ri vuwa! Ndi mini, Lucius. *Lucius u a dzhena. U tshee na khofhe.*

LUCIUS: Muḅe wanga vho mbidza?

BRUTUS: Mbetshele lwenzhe nduni yanga ya dzibugu, Lucius. Wò no funga u de fhanu u mbidze. *A bva.*

LUCIUS: Ndi do ita ngauralo muḅe wanga.

BRUTUS: Naho nḅe nga dzanga, ndi sa divhi tshithu tshine nda nga mu shandukela ngatsho, nga nnda ha u shumela shango, tsho mu fanelaho ndi lufu. O vha a tshi do vha o vhumbwa. Mbu-dziso ndi ya uri zwo no ralo, mvumbo yawe i nga shandukanaa?

Ndi duvha li penyaho line la tanza vuluvulu, line la sivhelela u suvha.

U mu vhumba? Zwenezwo.

Zwo ralo ndi vhona zwo tea uri ri mu tome luvholela, lune nga lutamo lwawe a nga di di-itela khombo ngalwo. Vhuhulwane ha sa shumiswa zwavhuḍi vhunga vhuḅungu vhu kha maanda. Ndi tshi amba ngoho nga Caesar, a tho ngo vhuya nda divha uri zwihumbulwa zwawe zwi nga tsikeledza hani muhumbulo wawe.

Fhungo li divheaho ndi uri vhufhasi ndi vhunamelo ha vuhovheleli.

Vhune munameli a lavhelesa ngaho e n̄tha, fhedzi a vhuya a tou swika n̄tha-n̄tha u mbo ɔ̄i vhu furalela.

A vho lavhelesa makole a tshi nyadza zwiukhuvha zwe a gonya ngazwo.

Zwo raloho zwi nga itea na kha Caesar.

Zwino uri zwo raloho, zwi si itee, nga a thivhelwe.

Nahone vhunga phambano i sa ɔ̄o beba muvhala wa tshine a vha tshone, nga zwi humbulwe sa hezwi: Zwine a vha zwone zwa engedzwa zwi ɔ̄o guma kha izwi na izwo.

Nga a humbulwe sa gumba ɔ̄a n̄owa ɔ̄ine ɔ̄o thothonywa ɔ̄a bveledza zwishavhisi. Nga a pwashelwe ngomu gumbani.

Lucius u a dzhena hafhu na bambiri ɔ̄o valwaho ɔ̄a petwa.

LUCIUS: Muhali, lwenzhe lu khou duga lufherani lwavho. Ndi tshi khou ɔ̄oɔa tombo ɔ̄a mulilo kha ɔ̄ivhona, ndo wana bambiri heli, ɔ̄o valwa.

Ndi na vhuɔanzi ha uri ndi tshi ya vhulaloni ɔ̄o vha ɔ̄i siho.
(*A mu n̄ea vhurifhi.*)

BRUTUS: Dovha u vhuyelele vhulaloni hau ngauri a ɔ̄i athu u tsha.
A tshi tuwa.

Iwe mutukana kani matshelo a si ɔ̄a fumi-ɔ̄thanu ɔ̄a Thafamuhwe naa?

LUCIUS: A thi ɔ̄ivhi thovhela.

BRUTUS: Lavhelesa khalendani u kone u ndisedza ipfi.

LUCIUS: Ndi ɔ̄o ita ngauralo thovhela.

A bva.

BRUTUS: Mifemo i ungho muyani i mpha tshedza tsho linganaho tshine nda nga kona u vhalala ngatsho. (*A vula vhurifhi a vhalala.*)

„Brutus wo farwa nga dza malaɔandilo, karuwa! Zwikulu-medzi hezwi zwo ɔ̄i vhuya zwa litshwa he nda zwi wana hone.

“Roma u ɔ̄o . . . Ndi zwone zwine nda ɔ̄o tshi ɔ̄ukhula. Naa Roma u nga ima fhasi ha nyofho ya muthu muthihi? Mini, Roma? Musi Tarquin a tshi vho vhidzwa u pfi khosi, vho-makhulukuku wanga vho mbo ɔ̄i mu shela baɔa mikotoni ya Roma.”

Amba, sinyuwa, vhuyedzedza! Ndi khou sivhelelwa u amba na u sinyuwa?

Yawee Roma, ndi a u fulufhedzisa;

Arali zwi tshi ɔ̄o tevhelwa nga mbuyedzedzo, khumbelo yau i a pfala huno Brutus u ɔ̄o n̄ekedza zwanda.

Lucius a dovha a dzhena.

LUCIUS: Thovhela, Thafamuhwe wo no tahadzwa nga maḁuvha a fumi-ina. (Hu a khokhonywa.)

BRUTUS: Zwavhuḁi! I ya muḁangoni, hu na muthu a khokhonyaho. *Lucius a bva.*

Tshe Cassius a nḁuḁula lwa u ranga uri ri vutshele Caesar, a thi athu u ḁivha khofhe. Vhukati ha u ita tshithu tshi shavhisaho na lwendo lwa u thoma, zwa zwino zwi nga tshirunzi kana muloro u ofhisaho: muya na miraḁo ya muvhili zwo dzula vanḁani.

Zwino u vha muthu hu a tambulela vhupo ha vhuswina vhu re khagala, sa kuvhuso kuḁuku.

Lucius a dzhena hafhu.

LUCIUS: Muḁe wanga, ndi khotsi-munene wavho Cassius a re afho ngweḁani.

Huno u tama u vha vhona.

BRUTUS: U eḁhe?

LUCIUS: Aiwa, muḁe wanga, hu na vhaḁwe vhanzhi nae.

BRUTUS: U a vha ḁivha naa?

LUCIUS: Aiwa, muḁe wanga, miḁadzi yavho yo tou ambarwa lwe ya thivhedza dzinḁevhe dzavho. Tshipiḁa tsha zwifhaḁuwo zwavho tsho bwelwa zwiambaroni zwavho, lune ndi nga si kone u vha ḁivha, naho hu nga tshiga tshiḁwe-vho tsha vhu-konani.

BRUTUS: Vha litshe vha dzhene.

Lucius u a bva.

Ndi mashandukwa. Yowee tshimbevha, a u shoni u sumbedza tsie dzau dzi ofhisaho vhusiku naa? Musi vhuvhi ho vhofhollowa? Yoo, zwino nga masiari u ḁo wana'fhi bako ḁa swiswi hune wa ḁo dzumbamisa tshifhaḁuwo tshau tsha vhuguru? U songo ḁoḁa tshithu tshimbevha. Tshi dzumbe kha u mwe-thuwa na vhulenda ngauri arali wa ambara tshifhaḁuwo tshau tshe wa bebewa natsho, na fhethu ha swiswi a hu nga swifhali, lune ha ḁo u kundisa.

Hu dzhena vhadziatshimbevha: Cassius Casca, Decius, Cinna, Metellus Cimber na Trebonius, vho ḁi-thivhedza lune vha si ḁivhee.

CASSIUS: Ri nga ro u swikela nga vhuhali dzaweloni ḁau: Avuwa Brutus, kani ri khou u dina?

BRUTUS: Ndi kale ndo ima, 'tho ngo lala vhusiku hoḁhe. A-vha vhathu vha re na iwe ndi a vha ḁivha naa?

CASSIUS: Ee, muñwe na muñwe wavho, a hu na a re khavho a sa u hulisiho; muñwe na muñwe u tama uri u vhe na kuhumbulele kwonokula kwau kune Muroma muñwe na muñwe a u ñivha ngakwo.

Uyu ndi Trebonius. (*Ene na vhañwe vha a bvela phanña vha a ñi-khurumula.*)

BRUTUS: O ñanganedzwa fhano.

CASSIUS: Uyu ndi Decius Brutus.

BRUTUS: O ñanganedzwa-vho.

CASSIUS: Uyu ndi Casca, uyu ndi Cinna, uyu ndi Metellus Cimber.

BRUTUS: Hu na'ni vhoñhe vho ñanganedzwa,

Ndi vhusedzi-ñe vhune ha ñi-posa vhukati ha maño au na vhusiku?

CASSIUS (*a tshi kokodzela Brutus thungo*): Ndi nga u luma ñevhe? (*Brutus na Cassius vha a somolana zwa hanwani.*)

DECIUS: Vhubva-ñuvha khefha, kani a si hone hune ñuvha ña vhandamela ngaho?

CINNA: Pfarelo nandi, ñi fhanza nga henefha, ña miñaladzi mitshena ine ya hwaya makole ndi vhañinda vha ñuvha.

CASCA: Ni ño tenda uri noñhe ni khou fhurwa ngauri hafha hune nda khou sumba gwengwe ñanga, ndi hone hune ñuvha ña bva, hu tshi anganywa tshifhinga tshitete tsha ñwaha. Hu songo fhela miñwedzi mivhili u bva zwino, ñi ño anñadza mulilo waño nga ñña u ela Devhula, huno vhubvañuvha sa musanda ngefha.

BRUTUS: 'Ñekedzeni zwanña zwanu, nga muthihi.

CASSIUS: Kha ri ane zwe ra humbula u ita.

BRUTUS: Aiwa, u si muano, arali zwi si zwifhañuwo zwa vhatu, u konñelela ha mimuya yashu, u semwa ha tshifhinga — Arali izwi zwickulumedzi zwi songo khwaña, ni mbo ñi balangana hu tshi kha ñi vha zwino, muñwe na muñwe a livhe vhu-laloni hawe.

Zwo ralo litshani muvhuso wa tshiñuhu ú ñña, u ye phanña, u swika zwenezwo tshifhinga tshawo tshi tshi ñahala.

Fhedzi sa musi ndi tshi zwi fulufhela arali izwi zwi tshi angaredza mulilo wo linganaho u karusa magoswi na u tsimbifhadza mimuya i ñokaho ya vhasadzi nga vuhali; zwino vha hashu ri kha ñi ñoñela'ni tshiñwe tshivhudzedzi nga ñña ha tshiitisi tshashu, tsha u ri dugisa uri ri khakhulule?

Hu kha di vha na muñwe mulanga u fhiraho wa Vharoma vho dzumbamaho, vho fara lithihi, vha sa timatimi?

Kani-ha hu na muñwe muano wa uri zwi do tou ralo, kana ra do tou zwi wela, arali vhu si vhuvhuya ho farekana na vhu-vhuya?

Vho-tshifhe, magoswi na vhaṭali anani.

Zwitumbu zwa kale zwo hoṭefhalaho na mimuya i shengelaho, i ṭangedzaho zwikhakhei, anelani zwivhudzedzi zwivhi, na zwivhumbwa-vho zwine vhatu vha timatima fhedzi ni songo suḍufhadza vhuḍi ha kulanga kwashu kana u sa tsikeledzea ha kuvhumbelwe kwa mimuya yashu, nga u elekanya uri kani tshivhudzedzi tshashu kana mushumo washu a u ṭodi muano naa, Musi shotha liñwe na liñwe la malofha line la vha kha Muroma muñwe na muñwe nahone la vha khae nga khuliso,

U na mulandu wa vhu-kangamutupo, arali a pwasha kupidana kwa fulufhelo lo bviselwaho khagala nga ene.

CASSIUS: Zwino, Cicero ri ita'ni ngae? Ri nga mu luma nḍevhe? Ndi humbula uri a nga ima na riṅe vhukuma.

CASCA: Ri songo mu sia nḍa.

METELLUS: Ngoho, nga ri mu dzhenise ngauri mmvi dzawe dzi do ṅea tshileme kushumo kwashu, dza renga maipfi a u lumba zwiito zwashu!

Hu do pfi khaṭhulo yawe yo tsimbeledza zwanda zwashu; huno vhuṭuku hashu na u sa vhibva hafhu a zwi nga vhone ngauri zwi do vha zwo fukedzwa — nga vhuhulwane hawe.

BRUTUS: Ni songo vhuya na mu humbula, a songo sehwa ngauri a nga si vhuye a tevhela tshithu tsha thomwa nga vhañwe.

CASSIUS: Zwo ralo, kha litshwe zwawe.

CASCA: Ngoho ho ngo fanela.

DECIUS: A hu na muñwe muthu ane a do kwamwa nga nḍa ha Caesar?

CASSIUS: Wo amba zwone, Decius, ndi humbula uri a zwo ngo fanela, Marcus Antonius ane a funwa nga manda nga Caesar, a tshi nga sala, Caesar a tshi fa, khae ri do wana muhanedzi o thanyaho. U a divha uri arali a tshi nga engedza kutshilele kwawe, zwi nga swika hune roṭhe ra do hanganea. Uri zwo raliho zwi si bvelele, Antonius na Caesar nga vha we mafhuri.

BRUTUS: Mushumo washu u do vha wa malofha Cais Cassius, arali ra ri u tumula ṭhoho ra dovha ra khwatha na milenzhe. Ngeno Antonius a tshi tou vha tshanda tsha Caesar.

Kha ri vhe vhashumeli, ri si mavia-vhathu Cais. Vhunga ri tshi khou lwa na muya wa Caesar, nga ri talukanye uri kha muya wa muthu a hu na malofha. Yawee, ngauralo ro vha ri tshi nga di gonya nga muya wa Caesar, hu si nga u khaula Caesar kha vha tshilaho!

Fhedzi naho zwo ralo ndi pfanelo malofha a Caesar a tshi shululelwa hezwi. Khonani dza vhulenda nga ri mu vhulahe nga vhuhali ri sa itiswi nga mbiti.

Kha ri mu tumukanye a vhe tshithavhelo tsha midzimu, hu si u mu khavhelela uri a vhe tshitumbu tsha matarelwa.

Mbilu dzashu, sa zwine vhadzia-vhuthali vha ita nga dzi sinyuse vhashumeli, ngavhuya dzi nge dzi a kaidza. Hezwi zwi do ita uri tshilwelwa tshashu tshi vhe pfanelo, tshi si nge vivho.

Tshilwelwa itshi matoni a vhasiwana tshi do ri ita vhafhodzi vhe si vha vhulahi. Arali e Marcus Antonius u songo vhuya wa mu humbula ngauri a hu na tshine a nga ita tshi fhiraho tshanda tsha Caesar, musi thoho yawe i siho.

CASSIUS: Nga ndila ine a funa ngayo Caesar, ndi a mu ofha.

BRUTUS: Yowee Cassius muvhuya, u songo mu humbula. Arali a tshi funa Caesar, zwine a nga kona u ita zwi kha ene mune, ndi u humbula u fela Caesar. Ndi zwenezwo zwo mu fanelaho ngauri ndi muthu wa mitambo, vhuravhele na vhathu vhanzhi.

TREBONIUS: A hu na tshine ra tshuwa khae, a songo fa ngauri u do tshila a dovha a sea hezwi ngavhuya. (*Watshi ya rwa.*)

BRUTUS: Mulalo nandi! Sedzani watshi.

CASSIUS: Watshi yo lila luraru.

TREBONIUS: Ndi tshikhathi tsha u balangana. (*U a tshimbila-tshimbila.*)

CASSIUS (*a tshi ima*): Fhedzi a ri tou divha zwavhuḍi uri Caesar a nga da namusi ngauri o no vha na u timatima hunzhi hune ha fhambana na khumbulo yawe khulwane ye a vhuya a vha nayo. U tima-tima uhu ndi ha zwirunzi, miloro na matula. Huno madembe aya a kanukisaho a vhusiku vhu ofhisaho he ri si vhu dowe'e, zwo tangana na u kwengweledzwa nga zwigomantanda zwawe, zwi nga di mu thivhela u da musanda namusi.

DECIUS (*a tshi dela phanda*): U songo ofha izwo ngauri arali o humbula ngauralo ndi do mu kombetshedza vhunga a tshi tama u pfa uri mbiḍi dzi nga fhetwa nga miri, zwivhingwi nga ngilasi, dzindou nga milindi, dzindau nga zwilibana, na vhathu

nga vhahofholi. Fhedzi ndi tshi mu vhudza ú a vhenga vhagoḍi, ngeno e ene a goḍeswaho. Ndi tshi ndi shume; ngauri ndi a kona u mu takadza. Zwo ralo ndi ḍo mu gonyisa thavhani.

CASSIUS: Aiwa, roḥhe ri ḍo vha henengei u mu dzhia.

BRUTUS: Watshi yó no fhira tshanda nga minwe miḥanu, a si tshone tshifhinga kani?

CINNA: Nga tshi vhe tshone-tshone, ni songa dzula.

METELLUS: Cais Ligarius u vho tou konḍelela Caesar ngauri o mu sema nge a amba zwavhuḍi nga Pompey. Zwi a nkanukisa hu si na muḥwe kha inwi we a mu humbula.

BRUTUS: Zwino, Metellus muvhuya, mu endele Ú a mpfuna vhu-kuma huno ndo no ḍi mu fha zwivhudzedzi. Nó no amba nae, ni mu rumele ngeno ndi ḍo mu bika.

CASSIUS: Vhunga ḷi tshi vho ḥoḍou tsha, ri ḍo Ú sia Brutus. Dzi-khonani ḍi-balanganyeni zwino, huno noḥhe ni elekanye zwe na amba, ni ḍi-sumbedze uri ni Vharoma vhukuma.

BRUTUS: Zwavhuḍi vhalenda, ḍi-iteni vhatete na vhatakali. Zwi-fhaḥuwo zwashu zwi songo fuka zwilwelwa zwashu.

Ḍi-fareni sa zwine vhatambi vha Vharoma vha ita, nga mimuya i sa netiho na nga u ḍi-fara hu sa shanduki.

Zwino-ha noḥhe nga ḷi ni ḥavhele zwavhuḍi. (*Vhabva vhothe nga nnda ha Brutus.*) Hee mutukana! Lucius! (*A tshi lindela phindulo.*) Wo eḍela? A zwi na mushumo. Ḍiphine nga mutoli wa bwindi ḷa khofhe. A u na zwivhumbeo kana zwirunzi, zwine zwa sendedzwa vhuluvhini ha vhathu nga tzedzeso. Zwino iwe wo tou fara dza malaḥandilo.

Hu dzhena Portia.

PORTIA: Brutus, muḥe wanga!

BRUTUS (*ó akhamala*): Portia, U ri mini?

U vutshela'ni zwino?

Vhusiku uvhu vhu songo vhibvaho, vhu rotholaho, a vhu nga takadzani na muvhili wau.

PORTIA: Na iwe-vho a vhu nga takadzani na muvhili wau. Wo nenga vhulaloni hanga nga ndila i si yavhuḍi. Madekwe ri tshi khou lalela wo sokou mbo ḍi takuwa wa tshimbila-tshimbila, wo ḥungufhala, zwanda zwau zwo fhambanana. Ndi tshi u vhudzisa uri mulandu u nga vha u mini, wa tou nzwikula nga maḥo au. Ndi tshi isa phanda, wa kweta ḥoho yau, wa gekha fhasi nga mulenzhe wau Ú sa londi. Nda ḍi-khwaḥisa ngeno u sa fhinduli tshithu. Hone nga u dzungudza tshanda

wo sinywa, wa ntsumbedza uri ndi Ú tšutšhele, nŋe nda ita sa zwenezwo.

Nge ndi si fune uri u fhele mbilu, nge u fhela mbilu ha vho tou nga ho vhaswa, a tho ngo funa u Ú dina.

Zwenezwo zwo u dzima na tshifhinga tsha u ɭa, tsha u amba na tsha u eɖela. U fhela mbilu uhu arali ho vha hu tshi nga shandukisa tshivhumbeo tshau vhunga ho ita kha nzulele yau ndo vha ndi sa ɖo u ɖivha Brutus. (*A tshi ya khae.*)

Mufunwa wanga wa mbiluni, muŋe wanga, ntsendedze kha tshi u tšungufhadzaho.

BRUTUS (*a tshi rembulutshela u tuwa*): 'Thi ɖiphini muvhilini wanga, ndi zwenezwo fhedzi.

PORTIA: Brutus o thanya huno arali o vha a sa ɖi-pfi, o vha a tshi ɖo vha o no ɖi vhona dziŋwe ndila uri a fhole.

BRUTUS: Nga'ni, zwo raloho ndi a ita. Portia muvhuya vhuyelela vhulaloni.

PORTIA: Kani Brutus o farwa nga biso? Ndi pfanelo naa u tshi tshimbila u si na zwiambaro u tshi tzwonzwa murongwe wa matsheloni o ŋukalaho? Mini-ha, kani Brutus ha khou lwala, hune a ɖo ŋenga vhulaloni hawe havhuɖi, a ɖi-ŋekedza vhusiku uvhu vhune ha lwadza, a linga duda ɭine ɭa nga ɖiswa nga muya u si wavhuɖi, uri u engedze vhulwadze hawe?

Aiwa, Brutus wanga, U na tshithu tshi u lwadzaho muhumbuloni wau, tshine nga pfanelo na vhuɖi ha vhuimo hanga, nda fanela u tshi ɖivha. (*A tshi gwadama.*) Ndo gwadama nga magona anga, ndi a u tšunga nga lunako lwe lwa vhuya lwa khoɖwa, nga miano yothe ya lufuno, na uɭa muano muhulwane we wa ri vhofhekanya, ra vha ŋama, nthihi, uri ú mputululele iwe muŋe tshipiɖa tshau, uri ndi nga'ni u tshi lemela na uri avha vhe wa vha u navho ndi vhathu-ɖe. Ndi ralo nge ha vha hu na maduna a fhiraho tshanda nga munwe muthihi kana mivhili. Huno o vha o khurumedza zwifhatuwo zwao ngeno hu swiswini.

BRUTUS: U songo gwadama Portia muvhuya.

PORTIA: Ndo vha ndi sa ɖo ɖoɖa arali wo vha u Brutus mulenda. Mulangani wa mbingano, mbudze Brutus. 'Tho ngo fanelwa nga u ɖivha zwiphiri zwine zwa u kwama kani? Kani ndi iwe muŋe fhedzi kha zwe wa vha u zwone, kha zwiŋwe kana mukano, u vha na iwe zwiɭiwani na u nakisa vhulalo hau, ndi tshi amba na iwe nga zwiŋwe zwifhinga? Kani-ha ndo thudzelwa

luhurani lwa dakalo lau lavhudi? Arali hu si na zwiñwe, izwo Portia ndi mufarekano wa Brutus, ha tsha vha mufumakadzi wawe.

BRUTUS (*a tshi mu takusa*): U tshithavhi tshanga vhukuma tshine tsha vha tsini hanga sa marotha matswuku ane a dalela mbilu yanga yo tungufhalaho.

PORTIA: Arali zwo ralo ndo vha ndi tshi do divha tshiphiri — Ndi a tenda uri ndi musadzi, fhedzi nga nnda ha izwo, ndi musadzi we Brutus a mu ita tshithavhi tshawe. Ndi a tenda uri ndi musadzi, fhedzi naho zwo ralo musadzi a divheaho nga maanda, mukololo wa Cato. U humbula uri 'thi fhiri vhasadzi nga-nne nga tshileme ndo tou bebwa nda dzewa sa zwenezwi? Mbudze, ndaela dzau, a thi nga dzi andadzi. Ndo khwathisa nga u sumbedza u dzia hanga, ndi tshi di-nea tshilonda nga lufuno lwanga afha kha tshirumbi, ndi nga zwi kondelela ndi sa fheli mbilu, zwi si zwiphiri zwa munna wanga?

BRUTUS: Yawee, inwi midzimu, itani uri ndi fanele mufarisi uyu muhuliswa wa tshileme! (*Hu a khokhonywa.*)

Tshete! Tshete! Hu na muñwe a khokhonyaho. Hu si kale khana yau i do kanzwiwa zwiphiri zwi re mbiluni yanga. Zwothe zwi ndinaho ndi do U talutshedza kathihi na zwothe zwo ñwalwaho kha tsie dzanga dzo tungufhalaho.

Ntutshele nga u tavhanya.

Portia a bva.

Lucius, ndi nnyi uyo a khokhonyaho?

Lucius a dovha a dzhena na Ligarius.

LUCIUS: Uyu ndi munna a lwalaho ane a funa u amba na iwe.

BRUTUS: Cais Ligarius, we Metellus a amba ngae. Mutukana sendela thungo. Cais Ligarius! Hani-ha?

LIGARIUS: Tanganedza maipfi a u vusa a bvaho lulimini lwo hoefhalaho.

BRUTUS: Yawee, Cais muhali, ndi tshifhingaçe tshe wa khetha, uri u tou dipomba thoho? Arali wo vha u sa lwali nandi!

LIGARIUS: Arali Brutus e na tshinwe tshithu tsho fanelwaho nga dzina la khuliso, a thi lwali.

BRUTUS: Tshiiwa tsho raloho ndi natsho Ligarius, arali U na ndevhe i tshilaho uri i tshi pfe.

LIGARIUS: Nga midzimu yothe ine Vharoma vha i gwadamela, ndi ukhutha dwadze langa fhano! Muya wa Roma! Murwa-muhali wo bvaho muvhilini u huliswaho!

Sa mupandeli wa mimuya mivhi, wo vusedza muya wanga wo faho. Zwino ngidimise, ndi do akhana na zwi sa konadzei, tshukhwi, nda wana zwavhudi khazwo. Hu itwa'ni?

BRUTUS: Kushumo kune ngakwo vhalwadze vha do fhola.

LIGARIUS: Huñwe vhañwe a vho ngo fhola lune ra do fanela u vha lwadza naa?

BRUTUS: Izwo ri fanela u ita-vho. Tshi re tshone Cais wanga, ndi do u tibululela ri ndilani uri zwi do itwa kha nnyi.

LIGARIUS: Takusa mulenzhe wau,
Nne nga mbilu i dugaho ndi do
U sala murahu, uri ndi ite tshine ndi si tshi divhe; fhedzi zwo tea uri Brutus a nthange phanda.

BRUTUS: Ntevhela-ha.

Vha bva.

BONO LA II

Lufherani pfamoni ya Caesar, nndu ya vhatu ya luvhande lwa matombo na mbondo dza phuphu, khadzo ho imiswa thoho-mahada dza zwifanyiso zwo vhadwaho, zwo tamwa nga maluvha. Duvha naho lo tsha, tshedza tshi penyaho nga kha lubuli lu re thangani tshi kha di pwanyeledzwa nga madumbu, nyenzhe dzi kha di duga kha zwivhea-mbone dzazwo ndapfu. Vhusiku uvhu ha matula mavhi a ho ngo nea Caesar mulalo. U a bvelela o ambara lupila, U khou dinwa nga tshithu tshine a si kone u talutshedza nga u dala.

CAESAR: Litaḍulu naho li lifhasi a zwo ngo vha na mulalo madekwe. Calpurnia o zhamba kararu vhulaloni hawe. "Na thusa, nandi! vha a vhulaha Caesar! Ndi nnyi a re ngomu?"

Hu dzhena mushumeli.

MUSHUMELI: Muḅe wanga!

CAESAR: Iya u vhudze vho-tshifhe uri vha nekedze zwidzimu, U dovhe u de u mbudze khumbulo dzavho dza mbvela-phanda.

MUSHUMELI: Ndi do ita ngauralo muḅe wanga.

Hu dzhena Calpurnia we a tama u tevhela Caesar.

CALPURNIA: U amba'ni Caesar? U kha di humbula u ya henengei? Nga vhutshilo hanga namusi a u bvi nduni yau.

CAESAR (a tshi khwaḥisa): Caesar u do ya, zwithu zwi mu shusedzaho a zwi lavhelesi huñwe nga nnda ha mutanani wawe; musi zwi tshi do livhanya zwifhatuwo na Caesar, zwi do ngalanga.

CALPURNIA: 'Thi athu u vhuya nda ima mishumoni ya zwidzimu fhedzi zwi a ntshavhisa. Hu na muñwe nga nñda ha zwe ra pfa, ra vhona, ane a amba zwivhonwa zwi ofhisaho zwe zwa vhonwa nga ndinda-vhusiku. Ndau-tsadzi yó țanzela mukotoni, zwalo zwo alamula zwa țanza vhafu vhazwo, mmbi dzi shavhisaho dza vhahali dzó țangana makoleni, nga mirole na zwi-gwada nga nñila dzo fanelaho dza nndwa, ye ya suțisela malofha musanda, mukosi wa nndwa wa fhandula tshikhala, mbiđi dza lila, vhathu vha faho vha gomela, zwipuku zwa tzhema-tzhema mikotoni.

Yowee Caesar! Zwithu izwi zwi nñha ha zwoțhe nahone ndi a zwi ofha.

CAESAR: Ndi nnyi ane a nga tinyisa tshe vhufhelo hatsho ha anganywa nga midzimu ya maanđa? Naho zwo ralo Caesar u do ya ngauri haya mațula ndi a shango loțhe kathihi na Caesar.

CALPURNIA: Vhalidzi vha tshi lovha a hu na ñaledzi dzi vhonehalaho. Mațadulu nga oțhe a đi-dugisela mpfu dza vha kololo.

CAESAR: Lufu lu sa athu u swika magoswi a vha o no đi fa lunzhi. Vhahali a vha thetsheli lufu nga nñda ha luthihi fhedzi. Kha zwoțhe zwimangadzo zwe nda pfa zwi a nyakhamadza vhathu vha tshi ofha lufu. Vhunga lufu lu vhufhelo ho lindelwaho, lu do da musi lu tshi funa.

Mushumeli a dzhena hafhu.

Vha ri mini vhabvumbi?

MUSHUMELI: A vha funi u tshi ya henengeyi ñamusisi. Vha tshi lunzwulula vhula na gulu la tshițhavhelo, a vho ngo kona u wana mbilu kha tshipuka hetsho.

CAESAR: Zwo raliho midzimu i ita nga țhoni dza vhugoswi. Caesar u do vha phukha i si na mbilu (*mushumeli a bva*) arali a tshi do dzudzwa hayani nga u ofha.

Aiwa, Caesar ha nga dzuli, khombo i a đivha zwavhuđi uri nga u ofhisa Caesar u a i fhira. Ri ndau mbilu dzo țanzwaho nga đuvha lithihi. Nñe ndi mukomana, ndi a ofhisesa.

Huno Caesar ú do ya henengeyi.

CALPURNIA: Yawee, muñe wanga,

Vhuțali hau ho midzwa nga u đifulufhela. Ñamusisi vha songo ya nandi

Zwi vhidze uri ndi nyofho dzanga, dzine dza u dzudza nđuni yanga.

Ngei nduni ya magota ri do rumela Markus Antonius. (*A gwadama.*)

Ndo gwadama nga magona anga, u thivhela hezwi.

CAESAR: Marcus Antonius u do amba uri 'thi di-pfi zwavhuḍi namusi.

Uri ndi u takadze, ndi do dzula hayani.

Ha dzhena Decius.

Decius Brutus ngoyu, u do vha divhadza sa zwenezwo.

DECIUS: Avuwa Caesar! Nga li u tavhele zwavhuḍi Caesar. Ndo da u u dzhia uri ri ye nduni ya magota.

CAESAR: Wo tou bvelela nga tshifhinga tshone-tshone, uri u do swikisa ndumeliso dzanga kha magota. U vha vhudze uri namusi 'thi nga di.

"A thi koni," ndi mazwifhi, 'thi nga di ndi si muzwifhi. A thi nga di namusi: Vha vhudze ngauralo Decius.

CALPURNIA: U ri u khou lwala.

CAESAR: Caesar a nga rumela mazwifhi?

Ndo tharamudza tshanda tshanga gundoni u swika afha, hune nda vho ofha u vhudza ndebvu dza mmvi ngoho? Decius iya u vha vhudze Caesar ha nga di.

DECIUS: Caesar wa maandesa, kha ndi divhe tshikundisi, ndi sa do sewa ndi tshi vha vhudza ngauralo.

CAESAR: Tshikundisi ndi lufuno lwanga: 'thi nga di. Hezwo ndi zwone zwine zwa do fusha magota. Hone vhunga iwe ndi tshi u funa, ndi do u divhadza: Calpurnia, mufumakadzi wanga uri ndi dzule hayani. Madekwe o lora a tshi vhona tshifanyiso-vhadwa tshanga, tshe tsha elela malofha a si na tshika sa tshisima tsha mitzenene. Henefho ha da Vharoma vho khwaḥaho vha tanzwa zwanda zwavho khatsho. Huno izwi u zwi vhona zwi ndivhadzo na matula na vhuvhi vhu re tsini.

O gwadama nga magona awe a nkumbela uri ndi dzule hayani namusi.

DECIUS: Muloro uyo wo talutshedzelwa thungo. Lo vha bono lavhuḍi na mashudu. Tshifanyiso tshau tshi tshi elela malofha nga milonga minzhi ha Vharoma vhanzhi vha mwethuwaho vha tshi tamba, zwi sumbedza uri kha iwe muḍi muhulu wa Roma u do tzwonzwa malofha a tshilaho huno vhahulwane vha do pwanyeledzelana kuḍifho, kutzhika, zwo salaho na u dihwa. Zwothe hezwi zwo divhadzwa nga muloro wa Calpurnia.

CAESAR: Nga ndila iyi wo u talutshedza zwavhuḍi.

DECIUS: Ndi zwone arali wo no pfa zwine nda nga amba. Divha-
ha zwino, magota o pfana u luvhedza murunzi Caesar wa
maanda namusi. Arali u tshi do a rumela ipfi la uri a u nga
di, mihumbulo yavho i nga shanduka. Nthani ha izwo lu do
vha lunyadzo lwo fanelaho u itwa arali munwe a tshi nga ri:
“Balanganyani magota u swika tshinwe tshifhinga tshine mu-
fumakadzi wa Caesar a do lora miloro ya khwine ngatsho.”
Arali Caesar a di-dzumba, a vha nga nyefuli naa vha ri vhonani
Caesar u a ofha?

Mpfarele Caesar, ngauri lufuno-funo lwanga lu ri ndi u vhudze
zwenezwi.

CAESAR (*a tshi rembulutshela kha mufumakadzi*): Ndi vhuphuphula-
de vhune nyofho dzau dza vha zwino, Calpurnia!

Ndi vho shona nge nda dzi tendelela. Ndere lupila lwanga
ngauri ndi do ya.

*Ha dzhena Publius, Brutus, Ligarius, Metellus, Casca, Trebonius
na Cinna.*

Huno vhona, Publius o da u ndzhia.

PUBLIUS: Avuwa Caesar.

CAESAR: Wo tangedzwa Publius.

Tshukwi, Brutus, wo dzinginyiswa-vho li sa athu u tsha?

Avuwa Casca, Cais Ligarius, Caesar ho ngo vhuya a vha swina
lau sa dwadze ilo le la u onza,

I ri mini watshi?

BRUTUS: Caesar, yo fhira tshanda nga minwe miraru.

CAESAR: Ndi a u livhuha nga zwe wa di-dina ngazwo kathihi na
vhulenda hau.

Ha dzhena Antonius.

Vhona! Antonius ane a di-kanda vhusiku hothe o swika.
Avuwa Antonius.

ANTONIUS: Nga zwi ralo-vho na kha Caesar wa nthi.

CAESAR: Vha vhudze vha lugise nga ngomu.

Ndo khakha nge na lindelwa sa hezwo.

Zwino Cinna, zwino Metellus.

Ndi mini Trebonius! Ndi na zwiambwa zwo linganaho iri
nthihi zwo u lindelaho. Divha uri wo ndalela namusi. Ivha
tsini hanga uri ndi u humbule.

TREBONIUS: Ndi do ralo Caesar. (*A bvela thungo.*)

Ndi do tou sendela tsini-tsini lune khonani dzau dza hanwani
dza do funa ndi kulenyana.

CAESAR: Khonani mbuya, dzhenani ngomu ni thetshele veine na nne. Huno riṅe sa dzikhonani ri ḑo ya roṅhe.

BRUTUS (*nga thungo*): Uri tshi fanaho tshiṅwe na tshiṅwe a si tshithihi naa Caesar, mbilu ya Brutus i tama u humbula! *Vha bva.*

BONO LA III

Roma: Tshiṅaraṅani tsini na musanda. Hu dzhena Artemidorus, a tshi vhala bammbiri.

ARTEMIDORUS: Caesar, u vhone Brutus, U sedzese Cassius, u songo sendela tsini ha Casca, u pose iṅo kha Cinna u songo fulufhela Trebonius, Metellus Cember u mu sedzese. Decius Brutus ha u funi, wo khakhela Cais Ligarius.

Hu na muhumbulo muthihi kha vhanna havha vhoṅhe wo kombamelaho kha Caesar. Arali u sa funi u sa lalama, ḑi-sedzese: mbavhalelo i vulela nḑila vhadziatshimbevha. Midzimu ya maanda i u tsireledze! Mufunwa wau.

Artemidorus! (*A peta bambiri.*)

Ndi ḑo ima henefha u swika Caesar a tshi fhira, sa mufunwa ndi ḑo mu nea zwenezwi. Mbilu yanga i pfa vhuṅungu ngauri vhuvhuya a vhu koni u tshila nḑa ha tshiṅodzi-mare. Arali wa vhala izwi, yawee Caesar, u nga vhalwa na vha tshilaho. Huno arali zwa sa ralo vhufhelo na dziṅholi zwi khou shumisana. *A bva.*

BONO LA IV

Tshipiḑa tshiṅwe tsha mukoto, phanda ha nḑu ya Brutus. Hu dzhena Portia, a tshi lingedza u dzumba tshi mu dinaho.

PORTIA: Ndi a u rabela mutukana, levhutshela nḑuni ya magota.

U songo lindela u mphindula, dzhena nḑilani.

A rembulutshela u ṅuwa: a dovha a huma.

U kha ḑi lindela'ni?

LUCIUS: U ḑivha zwirumelwa, mme anga.

PORTIA: Ndo vha ndo funa u henengei, wa dovha wa vha fhano, ndi sa athu u U vhudza tshine wa ḑo ita henengei. (*A tshi khou ṅuwa.*) Yowee, Yowee, u sa tseka-tseka khwaṅhela thungo yanga. Vhea ḑitavha vhuḑkati ha mbilu yanga na lulimi lwanga!

Ndi na muhumbulo wa tshinna fhedzi maanda ndi a tshisadzi. Zwi kondela hani vhasadzi u vhulunga nyeletshedzo. (*A rembulutshela murahu.*) U tshee fhano?

LUCIUS: Ndi ite'ni, muḽe wanga?

Ndi gidimele musanda fhedzi? Ndi dovhe ndi ḽe kha iwe, hu si na tshinwe?

PORTIA: Ee, u ndisedze ipfi arali muḽe wau o takala ngauri o ḽuwa a tshi lwala. u sedzese zwine Caesar a ita, na uri vhahumbeli vhanе vha pwanyeledzelanela ene ndi vhafhio. (*A tshi thoma.*)

Tshete mutukana! Iḽo vilinga ndi ḽa'ni?

LUCIUS (*o akhamala*): 'Thi pfi tshithu muḽe wanga.

PORTIA: Ndi a u rabela thetshelesa zwavhuḽi. Ndi pfa khakhathi ya phosho ine ya ḽiswa i tshi bva musanda nga muya sa kudwa.

LUCIUS: Ngoho, 'thi pfi tshithu muḽe wanga.

Hu dzhena mubvumbi.

PORTIA: Iḽa fhano munna, wo vha u ngafhi?

MUBVUMBI: Nduni yanga mufumakadzi muvhuya.

PORTIA: I ri mini tsumba-tshifhinga?

MUBVUMBI: I tou nga yo fhira tshanda nga minwe miḽa, mufumakadzi.

PORTIA: Naa Caesar o no vha musanda?

MUBVUMBI: Ha athu u ya muḽe wanga na zwino ndi khou ya u mu lindela uri ndi mu vhone a tshi fhirela thavhani.

PORTIA: Kani u na tshine wa ḽoda kha Caesar?

MUBVUMBI: Zwo raloho ndi nazwo, mufumakadzi, arali zwi tshi ḽo takadza Caesar ngauri ndi zwavhuḽi arali Caesar a tshi mpfa. Ndi ḽo mu luvhelela uri a ḽi-tsireledze.

PORTIA: Nga'ni, kani u ḽivha tshivhaisi tsho livhanaho nae?

MUBVUMBI: A hu na tshine nda ḽivha tshine tsha nga itea naho hu na zwinzhi zwine nda ḽivha zwine zwa nga bvelela.

Nga ḽi u ḽavhele zwavhuḽi. Afha mukoto ndi lupatapata.

Gogo ḽi salaho Caesar murahu ḽa magota, vhoḽemiḽi na vhatu zwavho, ḽi ḽo ngandavhanya muhoḽa wa vhatu. Ndi ḽo ḽi-ḽodela fhethu hu re khagala, hune nda ḽo amba na Caesar muhulwane musi a tshi fhira.

A bva.

PORTIA: Ndi fanela u dzhena ngomu. (*E nga thungo.*) Tshukwi nne thovhela, mbilu ya musadzi na u shaya hayo nungo! Yowee Brutus, maṭadulu a u farise kha tshine wa ṭoṭou ita! Ngoho mutukana Ó mpfa (*kha Lucius*).

Brutus u na khumbelo ine Caesar a khou i hana.

Tshukwi, ndi a ṅoka nandi —

Gidima Lucius u ntswikise ha muṅe wanga. U mu vhudze uri ndo takala, u dovhe u vhuye ngeno u ndisedze ipfi line a u vhudza.

Lucius a gidima, Portia a dzhena nduni.

MUSHUMO WA III

BONO LA I

Mukoto u re tsinden i la Zwiukhuvha zwi livhaho musanda Tempele khulwane ya Jupitere. Gogo lihulwane la vhathu, khalo hu na Artemidorus na mubvumbi. Vhathu avha vho kuvhanganela u vhona Caesar a tshi fhira. Mibvumo ya dziitorompiṭa (dziphalaphala) i divhadza u bvelela ha vhat sireledzi. Zwino Caesar u a ḍa ,o ḍi dovha a ambara khare ya maluvha na phuraphura na nguvho ya nndwa yo pendelwawaho nga musuku. A re nae ndi Marcus Antonius. Vha khou tevhelwa nga Decius na Trebonius, Brutus na Cassius, Casca, Metellus, Cinna, Lepidus, Popilius, Publius na vhanwe. Caesar u a ima uri a ambe na mubvumbi.

CAESAR: La fumi-thanu la Thafamuhwe lo swika.

MUBVUMBI: Ngoho Caesar, fhedzi a li athu u fhira.

ARTEMIDORUS (a tshi fhirela phanda): Ndau thovhela, Caesar! vhala zwo nwalwaho kha bambiri heli.

DECIUS (a tshi dzhenelela): Trebonius u tama uri u vhale nga tshifhinga tshau tshavhudi, wo awela. Heyi ndi khumbelo yawe ine ngayo a tou ḍi-tukufhadza.

ARTEMIDORUS: Yowee Caesar, ranga u vhala khumbelo yanga ngauri yone i kwama iwe nga maanda. Caesar muhulwane, i vhale.

CAESAR: Zwi kwamaho riṅe vhaṅe zwi ḍo vhonwa ngavhuya.

CAESAR: Mini, kuduna uku ku a penga?

PUBLIUS (a tshi mu sendedza thungo): Dotovhonya, bvela thungo.

CASSIUS: Ngani, ndi mini ni tshi ḍisa khumbelo dzaṅu mukotoni? Idani musanda.

Caesar na muduba wawe vha a gonya zwiukhuvha vha dzhena musanda, he magota a vha o no ḍi-kuvhangana.

Zwidzulo zwavho zwo dzudzanywa sa nwedzi une wa kha ḍi bva u dzula, zwi tshi tou siana nga ndila ine wa phanda a sa tsire wa murahu. Vhukati hu na khulunoni ine Caesar a ḍo thukha khayoyi, i re tsini na tshifanyiso-vhadwa tsha Pompey, tsho imiswaho kha kuguvha kwe kwa tou vhadwa. Caesar u a ima a tshi khou amba na khonani dzawe. Vhadziatshimbe vha vha thoma u sendela tsini nga nnda ha Trebonius ane a fareledza Antonius nga mirubo na madai.)

POPILIUS (*a tshi ya kha Cassius*): Ndi tama kushumo kwanu ku tshi nga phethwa namusi.

CASSIUS (*o tshuwa*): Ndi kushumo-de Popilius?

POPILIUS: Salani. (*A tshi yela kha Caesar.*)

BRUTUS: Popilius Lena uri mini?

CASSIUS: U tama arali kushumo kwashu ku tshi nga vuledzwa. Ndi vho ofha tshilwelwa tshashu tshi nga vha tsho tandavhudzwa. Vhonani uri u ya hani kha Caesar, Sedzesani.

Casca u songo lenga-lenga ngauri ri nga thivhelwa. Brutus, hu do itwa'ni? Arali hezwi zwa divhea Cassius kana Caesar ha nga humeli murahu ngauri ndi do di-vhulaha.

BRUTUS: U songo tseka-tseka Cassius.

Popilius ha ambi nga zwitumbambiluni zwashu; ngauri, lavhelesa, u khou sea ngeno Caesar a sa shanduki. (*Zwifhatuwo zwa vhadziatshimbevha zwa sumbedza u femuluwa.*)

CASSIUS: Trebonius u a divha tshikhathi tshawe, vhunga u tshi khou zwi vhona Brutus uri u khou kungela Marcus Antonius kule ha Caesar.

Antonius a bva na Trebonius.

DECIUS: U ngafhi Metellus Cimber? Mu litsheni a ye a mbo di kumedza Caesar zwine a todou humbela. (*Metellus u ya kha Caesar.*)

BRUTUS: O no di luga: Sendelani tsini ni mu farise.

CINNA: Casca, ane a do thoma u angaladza tshanda tshawe, ndi iwe.

CAESAR (*a tshi dzula*): Ro no luga rothe naa?

Ndi tshi'ni tsho tahelaho uri Caesar na magota awe a mbo di dzudzanya?

METELLUS: Caesar wa mathakhenisa, wa maandesa na nungosa, Metellus Cimber u phanda ha khulunoni yau nga mbilu i ditukufhadzaho . . . (*A tshi gwadama phanda ha tshidzulo tsha Caesar.*)

CAESAR: Ndi panelo ndi tshi u thivhela Cimber. Khumbelo dzo raliho na vhulenda uvhu ha muhoyo, zwi nga karusa malofha a vhathu-zwavho, zwa shandukisa zwe zwa vhewa nga mulayo, zwa vha mulayo wa vhana. U songo di-phuphudza nga u humbula u ri Caesar o hwala malofha mashandukwa, ane a do nokiswa kha zwine a vha, nga tshine tsha nokisa matsilu. Ndi amba maipfi a difhaho, Vhulenda hau vhu siho ngonani na u hofhola, nga mulayo murathu wau o pandelwa. Arali

u tshi gwadama wa mu rabelela na u mu luvhelelela, ndi do u thudzela kule ha ndila yanga sa kubwanana kwa khanga-mutupo.

Zwi divhe uri Caesar ha khakhi, nahone ha fushei nga u sa vha na tshiitisi . . .

METELLUS (*a tshi takuwa*): A hu na ipfi la khwine kha langa, uri li imbele nga u difhisa ndevheni ya Caesar, uri murathu wanga o pandelwaho a hangwelwe?

BRUTUS (*a tshi gwadama*): Ndi muma tshanda tshau Caesar muhulwane, hu si nga muhoyo Caesar, ndi tshi tama uri Publius Cimber a tsvhanye u farelwa.

CAESAR: Ndi mini Brutus? (*Vhadziatshimbevha vha thoma u sendela tsini.*)

CASSIUS (*a tshi gwadama*): Pfarelo Caesar; Caesar, pfarelo, Cassius u wela fhasi u guma mulenzheni wau uri a humbele mbofholowo ya Publius Cimber.

CAESAR: Ndo vha ndi tshi do vha ndo kona u tsekiswa arali ndo vha ndi tshi nga iwe. Huno arali ndo vha ndi tshi nga rabelela u tsekiswa, thabelo dzo vha dzi tshi do ntsekisa. Hone ndo dziba sa naledzi ya Devhula ine vhudzibo hayo na vhuawelo ha sa vhe na muthu kha denga ane a divha. Lutombo lwo hulungwa nga tshase dzi si na mbalo, dzothe ndi mulilo, inwe na inwe i a penya, fhedzi hu na inwe nga nda hadzo ine ya khwaṭhisa vhudzulo hayo.

Zwo ralo na shangoni; lo tondwa zwavhuḍi nga vhatu fhedzi vhatu ndi nama na malofha, vha a humbula.

Ngeno kha tshivhalo ndi tshi divha muthihi fhedzi, ane a sa welwe nga nṭha, a sa dzinginyiswe, onoyo ndi nṭe!

Litshani ndi zwi sumbedzenyana na kha zwenezwi, uri ndo vha ndo khwaṭhisa Cimber o fanela u pandelwa. Ndi tshee ndo ima henefhala.

CINNA: Yawee Caesar . . . (*Casca o no vha murahu ha khulunoni ya Caesar.*)

CAESAR: Zwino kani ni todou sudzulusela thavha ya Olimpia nṭha?

DECIUS: Caesar muhulwane . . .

CAESAR: U gwadama ha Brutus a si ha muhoyo-shu?

CASCA: Amba, zwanda kha nṭe! (*Casca a tsvhava Caesar nga murahu. Caesar u ima nga milenzhe a tshi edzisa u di-lwela. Vha-*

dziatshimbevha vha mbo di mu rungekanya vha tshi mu khuru-medzela kha tshifanyiso — vhadwa tsha Pompey. Brutus o vha ene wa u fhedzisa u mu thavha.)

CAESAR: Et tu Brute: Na iwe Brutus . . .

Zwenezwo Caesar a wa, a mbo di dzama.

CINNA: Nditshedzo! mbofholowo! muvhusa-woga o dzama. Gidimelani hothe, ni divhadze, ni huwelele mikotoni.

CASSIUS: Vhanwe kha vha ye zwiingamoni-vho vha huwelele: nditshedzo, mbofholowo na vhudilangi! (*Vhazhi vha gidima vho tshuwa.*)

BRUTUS: Magota na vathu, ni songo ofha, ni songo balangana, imani: mulandu wa u di-hudza wo lixwa.

CASSIUS: Brutus iya tshiingamoni.

DECIUS: Na iwe-vho Cassius.

BRUTUS: Publius u ngafhi?

CINNA: Khoyu o dzidzivhadzwa nga khakhathi iyi.

METELLUS: Imani tshinna ngauri thanwe muñwe wa khonani dza Caesar a nga di bvelela . . .

BRUTUS: Ni songo amba nga u ima. Takala Publius, a hu na tshithu tshi shavhisaho tshine tsha nga dela iwe kana muñwe Muromazwawe. Zwino vha vhudze Publius.

CASSIUS: Ri tutshele Publius uri arali vathu vha tshi do ri gidimela, vha si u huvhadze.

BRUTUS: Ita ngauralo, hu songo vha na muthu ane a kwamiwa nga zwe ra ita, nga nda ha riñe vhañe.

Publius a bva. Ha dzhena Trebonius.

CASSIUS: Antonius u ngafhi?

TREBONIUS: O shavhela nduni yawe o hanganea.

Vhanna, vhasadzi na vhana vha lavhelesa, vha lila, vha gidima zwa vho nga ndi divha la vhufhelo.

BRUTUS: Vhufhelo, ri do divha madakalo au.

Zwauri ri do fa, ri a zwi divha; ndi tshifhinga fhedzi na maduvha a sendelaho e vathu vha ima khao.

CASSIUS: Mini-ha, uyo a khaulaho minwaha ya fumbili ya vhutshilo u fhungudza minwaha minzhi ya u ofha lufu.

BRUTUS: Na tenda izwi, izwo lufu ndi u bindula, zwino ndi riñe khonani dza Caesar dze dza pfufhifhadza tshifhinga tshawe tsha u ofha lufu. kotamani, Vharoma, kotamani, ri tanzwe zwanda zwashu malofhani a Caesar ri gume nga khudavhava, ri dodze na mafumo ashu.

Ro no fhedza — ri tshimbile, ri swike na vandani ri tshi fhefhedisa pfaro dzashu tswuku ntha ha thoho dzashu. Ri huwelele: mulalo, mbofholowo na nditshedzo.

CASSIUS: Kotamani-ha ni tambe. (*Vhothe vha tenda.*)

Zwi do dzhia mirafho mingana u bva zwino ili bono lashu li tshi tambwa, mashangoni a sa athu u bebwa na ndimi dzi sa divhei!

BRUTUS: Ndi kangana malofha a Caesar we a edela fhasi ha tshifanyiso-vhadwa tsha pompey, a tshi do elela fhasi, a si tshee na mutengo u fhiraho wa buse.

CASSIUS: U swikela zwenezwo zwi tshi do vulea, Pfundo lashu li do vhidzwa kanzhi u pfi ndi vhanna vhe vha vhofholola shango lavho.

DECIUS: Mini, ri do ya?

CASSIUS: Ee, muwe na muwe kha ye.

Brutus u do ranga phanda, rihe ri do penyisa zwirethe zwawe nga mbilu dza khwine dzine nga vhuhali dza fhira dzothe dza Roma.

Ha dzhena mushumeli.

BRUTUS: Tshete! Ndi nnyi a daho fhano?

Ndi khonani ya Antonius.

MUSHUMELI (*a tshi gwadama*): Sa zwenezwi muwe wanga o ndaya uri ndi gwadame. Marcus Antonius o ndaedza uri ndi wele fhasi, a tshi tou luvhelela uri ndi ri: Brutus ndi gala, ndi mutali ndi muhali nahone o lulama; Caesar o vha e na maanda na vhuhali, e na malofha a vuhosi na lufuno. Ndi a funa Brutus, ndi a mu hulisa. Ndo ofha Caesar, nda mu hulisa, nda mu funa. Arali Brutus a tshi nga tendela Antonius uri a de khae a sa ofhi, uri a si tsha tima-tima, uri a divhe uri tsho vhulahisaho Caesar ndi tshi'ni. Marcus Antonius ha nga funi Caesar o faho arali Brutus a tshi kha di tshila nahone Antonius u do farisa dzikhakhathini dzothe dza shango heli dzine ha sa vhe na o no vheyaho mulenzhe khadzo, zwo raloho u do ita nga lufuno lwawe lwothe. U ralo muwe wanga Antonius.

BRUTUS: Muwe wau ndi Muroma wa vutali na vhuhali. 'Tho ngo vhuya nda mu humbulela zwingafho. Mu vhudze uri a de fhano nga dakalo. U do talutshedzwa, a fushea, nga vhumulami hanga a hu na tshanda tshine tsha do mu kwama.

MUSHUMELI: Ndi do vhuya nae zwenezwino.

A bva.

BRUTUS: Ndi fulufhela uri ri do wana khonani kwayo khae.

CASSIUS: Zwo raloho na nne ndi a zwi tama, fhedzi ndi na muhumbulo wa u mu ofha nga maandza. U tima-tima hanga a hu sokou wela fhasi.

BRUTUS: Ngoyu Antonius a tshi khou da.

Ha dzhena Antonius, ane u sa londa vhadziatshimbevha, a ya tshitumbuni.

ANTONIUS: Yowee Caesar wa maandza! Wo tou lala fhasi sa zwenezwi? Naa magundo au, na vhugala na madakalo a gundo na zwithubwa zwothe zwo hwetekanela kha kuelo kwonokwu? Enda zwavhudi. (*A tshi rembulutshela kha vhadzia-tshimbevha.*) Dzinzinga a thi divhi tshine na humbula. Zwino a fanelaho u pondwa ndi nnyi? Ndi nnyi muñwe wa malofha mahulwane? E' nne nga ndothe a hu na tshikhathi tsho fanelaho, vhunga tshikhathi tsha lufu lwa Caesar nahone a hu na zwiñwe zwi-vhulahi zwi fhiraho mafumo anu nga vhuleme, mafumo o pfumiswaho nga malofha a ntha-ntha a shango lino lothe. Ndi a ni humbela arali ni tshi tou nkondelela, uri zwino zwandza zwanu zwitswuku zwi tshi kha di sisima, zwa bva vhutsi, ni vuledze dakalo lanu. Tshilani miñwaha ya zwigidigidi.

A thi nga wani tshifhinga tsho mpfanelaho u fa, a hu na fhethu hune ha do ntakadza, a hu na luñwe lufu vhunga ndi tshi nga remekanywa fhano tsini ha Caesar nga Vho-inwi, vhanangiwa na vhañe vha musala-uno.

BRUTUS: Yowee Antonius, u songo humbela lufu lwau kha riñe. Naho zwino ri tshi nga zwigevhenga na vhatu vha tshituhu nga zwandza zwashu na mushumo uno, vhunga u tshi vhona zwandza zwashu na zwe ra ita na mushumo wa u shulula malofha we zwa ita — Mbilu dzashu a u dzi vhoni, dzo tungufhala, dzi tshi tungufhalela u khakhelwa ha Roma —

Vhunga mulilo u tshi sudzulusa mulilo, vhuñungu vhuñungu — Ho ita zwo raliho kha Caesar. Fhedzi arali hu kha iwe, mafumo ashu o gomala, Marcus Antonius. Zwishasha zwashu, na mbilu dzashu dza tsiko ya vhukomana, zwi a u tanganedza nga lufuno lwothe lwa vhulenda na nga mihumbulo mivhuya na khuliso.

CASSIUS: Ipfi lau li do khwañha sa la munna muñwe na muñwe kha u kovhekanya vhuimo vhuswa.

BRUTUS: Lindela ri thome u fusha gogo lo farwaho nga nyofho. Zwo no ralo ri do u tibulela tshiitisi, uri ndi nga'ni nge we nda vha ndi tshi funa Caesar ndo mu vhulaha . . .

ANTONIUS: A thi nyadzi vhuṭali haṅu. Munna muṅwe na muṅwe nga nṅekedze tshanda tshawe tsho ḍalaho malofha. Wa u ranga Marcus Brutus, ndi a khaḍana na iwe; na iwe Cais Cassius, ndi a ṭanganedza tshanda tshau; zwino-ha Decius Brutus, tshau, zwino tshau Cinna na tsha muhali Wanga Casca. Naho u wa u fhedza ngeno kha lufuno u si muṭuku, tshau Trebonius muvhuya.

Dzinzinga nga huswi! Ndi do ri mini? U fulufhedzea hanga ho ima fhethu hu suvhaho lune na fanela u nkhumbelela ndila mbili mmbi, uri kana ndi goswi kana ndi muhoyi. (*A tshi rembutshela kha tshitumbu tsha Caesar.*)

Caesar, ndi zwone. Zwino arali muya wau wa ri lavhelesa, a zwi nga u ṭungufhadzi naa nga maanda u fhira lufu lwau, u tshi vhona Antonius wau a tshi ḍi-itela mulalo wawe nga u khaḍa zwanḍa zwa malofha zwa maswina au; wa nṅha-nṅha! Mutumbu wau u tshee hone?

Arali ndi na maṭo manzhi vhunga iwe u na zwilonda, nda lila nga u ṭavhanya sa musi vha tshi shulula malofha au, zwo vha zwi tshi do vha khwine u fhirisa u vuledza nga vhukonani na maswina au.

Mpfarele Julius! Fhano wo tangwa sa phukha ya vuhali; wa wela afha; vhazwimi vhau vho ima henefha; wo nwalwa mathubwani zwau, u luvhundi malofhani au. Yowee lifhasi; iwe wo vha tshitaka tsha phukha heyi. Yone mbilu yau vhu-kuma, yowee lifhasi.

Wo lala henefha sa phukha yo rungekanywaho nga vhakololo vhanzhi.

CASSIUS (*o tou fhela mbilu*): Marcus Antonius —

ANTONIUS: Mpfarele Cais Cassius —

Hezwi zwi do ambwa nga maswina a Caesar. Zwino kha khonani ndi u ḍi-ṭukufhadza.

CASSIUS: A thi u vhoni mulandu kha u renda Caesar sa hezwo. Ndi mulanga munzani une wa ṭodou vhofha na riṅe? U do nwalwa kha tshigwada tsha dzikhonani dzashu kana ri ḍi ya phanda ri sa ḍifhahei kha iwe?

ANTONIUS: Ngauralo ndo khaḍana na inwi fhedzi ngoho nda kheluswa kha mulanga nga u lavhelesa Caesar. Khonani, ndi

na'nwi nothe, ndi a ni funa nothe, ndi kha fulufhelo heli la uri ni do ntibulela zwiitisi zwauri ndi nga'ni nahone ndi ngafhi he Caesar a vha a songo luga.

BRUTUS: Naho ili lo vha bono la malofha; zwiitisi zwashu zwo khwatha vhukuma.

Lune arali iwe, Antonius wo vha u zhinda la Caesar, wo vha u tshi do di fushea.

ANTONIUS: Ndi zwone zwine nda bwa.

Nthani ha izwo ndi humbela uri ndi hwalele tshitumbu tshawe vandani, ndi tendelwe u ima kha tshiingamo, vhunga zwo fanela khonani, ndi ambe musi a tshi ladzwa na vho-makhulukuku.

BRUTUS: U do amba Marcus Antonius.

CASSIUS: Brutus, ipfinyana na iwe nandi. (*Nga thungo na Brutus.*)

A u divhi tshine wa ita, u songo tenda uri Antonius a ambe mbulungoni yawe. U a divha zwine zwa nga bveledzwa nga zwine a do amba?

BRUTUS: Nga pfarelo yawe.

Ndi nne ndine nda do ranga u ima tshiingamoni, nda sumbedza mulandu wa lufu lwa Caesar washu.

Zwine Antonius a do amba ndi do hanedza ngauri u amba nga khumbelo na thendelo. Na uri ro takala ngauri Caesar u do vhulungwa nga ndila dzavhudi na zwine zwa vha mulayoni.

Vhudzuloni ha u ri khakhela zwi do farisa nga maanda.

CASSIUS: Fhedzi a thi divhi tshine tsha nga bvelela ngauralo a thi zwi funi.

BRUTUS: Vhona Marcus Antonius, dzhia tshitumbu tsha Caesar.

U songo ri hwesa mulandu kha zwiambwa zwau zwa mbulungo fhedzi u ambe zwothe nga afho hune wa kona nga a Caesar.

U ambe uri u zwi ita nga thendelo yashu; ngauri arali zwi songo ralo wo vha u sa do vha na ipfi mbulungoni yawe. Nahone u do amba kha tshiingamo tshine nne nda khou ya khatsho, nga murahu ha musi ndo no vuledza zwiambwa zwanga.

ANTONIUS: Nga zwi ralo vhunga u tshi khou amba, a thi tsha to la zwi nwe.

BRUTUS: Vhekanya tshitumbu u ri tevhele.

Vha bva vhothe nga nda ha Antonius.

ANTONIUS: Yowee! iwe kupida kwa lifhasi ku elelaho malofha, mpfare! Ngauri ndi phola, ndi na vhu'enda na mavia-vhathu haya!

Iwe u shubi la mbokoti ya munna we a vhuya a tshila tsingani dza zwifhinga. Khombo tshanda tshe tsha shulula malofha aya a mutengo muhulu! Zwilondani zwau ndi a porofita zwino —

Zwe sa milomo ya zwimuma, zwa aṭamisa meme dzazwo tswuku uri zwi humbele ipfi na nnzwo dza lulimi lwanga — Samba li ḁo duga zwanḁani na milenzheni ya vhanna. Tsinyuwo ya hayani na mifhirifhiri ya shango zwi ḁo ṭanganya zwoṭhe zwisi zwa Italia. Malofha na phusuphusu zwi ḁo shuma lune vho-mme vha ḁo tou mwethuwa vha tshi vhona vhushie havho vhu tshi ṭhukhukanywa nga zwanḁa zwa malofha; khathutshelo yo seserwa nga mukhwa wa zwiito zwo bvelelaho.

Huno muya wa Caesar u ḁo vha u tshi khou vhimbilela ndifhedzo wo ima na mudzimu wa swili u bvaho Heleni u tshi fhisa. U ḁo zhamba Phusuphusu, miledzoni iyi nga ipfi tshihosi, wa vho-fholola mmbwa dza nndwa, lune zwiito izwi zwivhi zwa nukha nṭha ha shango nga mitumbu ya vhatu, i tshi gomelela u swiṭwa.

Ha dzhena mushumeli.

A si iwe u no shumela Octavius Caesar, kani a si zwone?

MUSHUMELI: Ndi nṅe ndi no mu shumela, Marcus Antonius.

ANTONIUS: Caesar o mu nṱwalela uri a ḁe Roma.

MUSHUMELI: O ṭanganedza vhurifhi hawe na zwino u nḁilani; o mbudza uri ndi ambe na iwe nga mulomo. (*A tshi vhona tshitumbu.*) Yowee Caesar!

ANTONIUS: U bwerepwere, ṭutshela thungo u kone u lila. Vhuṭungu ndi a vhu vhona uri vhu khou mpfara ngauri maṭo anga a tshi vhona nungu idzo dza vhuṭungu dzi kha au, a a thoma u rothisa. Muṅe wau u khou ḁa?

MUSHUMELI: Vhusiku vhuno u kule ha muḁi wa Roma nga maela dza fumbili nthihi.

ANTONIUS: Humela murahu nga u ṭavhanya, u mu ḁivhadze zwo iteaho. Uno ndi Roma wo palulwaho, Roma u ofhisaho. A u athu u vha Roma wa vhukhudo kha Octavius. Ṭavhanya u mu vhudze ngauralo. Fhedzi edzou imanyana; u lindele ndi vhuye ndi hwalele tshitumbu itshi vanḁani, henengei ndi ḁo edzisa nga vhuṅambi hanga ha mulomo uri ndi vhona uri vhatu vha pfa hani mushumo uyu wa tshiṭuhu wa aya maduna a malofha.

Zwo no ralo iwe u do hanelela nwana,
Octavius a nzulele ya zwithu
'Khadzime tshanda tshau.
Vha bva na tshitumbu tsha Caesar.

BONO LA II

Tshiingamo Romana, tshikwea tsho rendeledzwaho nga nndu dzavhuḍi. Nga thungo inwe hu na zwiingamo zwavhuḍi zwa shango, hune vhaambi vha kona u amba na gogo, Nga murahu hu totomowa Tempele ya khonkhodo na ya Satheni, dzo tou tumulelwa zwavhuḍi lutomboni ludala lu penyaho. Hu dzhena Brutus na Cassius, vha na gogo la vhadzulapo, vha zhambaho nga hothe-hothe.

BRUTUS: Dzikhonani, ntevheleni-ha, ni nthetshelese.

Cassius, tutshela kha muḥwe mukoto, ri khethekanye zwivhalo. Vhane vha totou pfa nḅe ndi tshi amba, kha vha sale fhano. Avho vhane vha totou tevhela Cassius, nga vha ye nae. Milandu ya khagala yo livhanaho na lufu lwa Caesar, i do vhudzwa vhatu.

MUDZULAPO I: Ndi do pfa Brutus.

MUDZULAPO II: Ndi do pfa Cassius, nda vhambedza zwiitisi zwavho, musi ri tshi pfa zwi tshi ambiwa nga u fhambana. *Cassius a bva na vhanwe vhadzulapo, muthada Brutus u gonya tshiingamo.*

MUDZULAPO III: Ho gonya Brutus munna wa vhanna: Tshete!

BRUTUS: Ni songo fhela mbilu u swikela ndi tshi vuledza.

Vharoma, vha hashu na vhafunwa!

Mpfeni kha tsho nyitisaho, ni fhumule, uri ni pfese. Ntendeni nga vhuhulwane hanga; ni hulise vhuhulwane hanga uri ni kone u tenda: Ngwaneni mulandu vhuḵalini haḅu, ni karuse zwipfi zwaḅu, uri ni kone u haḵula zwavhuḍi.

Arali hu na muḥwe vhukati haḅu, ane a tou vha khonani ya Caesar vhukuma, kha onoyo ndi ri: lufuno lwa Brutus kha Caesar lwo vha lu sa fhirwi nga lwawe.

Arali zwino uyo khonani a tshi funa u divha uri ndi nga'ni Brutus o shandukela Caesar, phindulo yanga ngeyi:

A si uri a tho ngo funesa Caesar, hone ndi nge nda funesa Roma u mu fhira. Kani tsha khwine ndi uri Caesar a tshile, inwi

nothe ni fe ni dziphuli, u fhirisa Caesar o fa uri hu tshile vha-
vhofholowa?

Vhunga Caesar o mpfuna, ndi a mu lilela, vhunga Caesar o vha
na mashudu, ndi a zwi takalela, nge a vha muhali, ndi a mu
hulisa fhedzi nge a vha na vhuhovheleli, ndo mu vhulaha.
Ngezwo-ha, hu na miḱodzi kha lufuno lwawe, dakalo mashuduni
awe, khuliso kha vuhali hawe na lufu kha vhuhovheleli hawe.
Ndi nnyi fhano ane a tou vha wa fhasi lune a funa u vha phuli?
Arali e hone a ambe, onoyo ndo mu khakhela. Ndi nnyi a re
fhano ane a tou vha ḁabe lune a sa fune u vha Muroma? Arali
e hone, a ambe; onoyo ndo mu khakhela. Ndi nnyi a re fhano
ane a tou vha muvhi lune a sa fune shango ḁawe? Arali e
hone, a ambe; onoyo ndo mu khakhela. Ndo lindela phi-
ndulo.

VHOTHE: A hu na Brutus, a hu na.

BRUTUS: Zwino a hu na we nda khakhela. A hu na tshe nda ita
kha Caesar tshi fhiraho tshine na ḁo ita kha Brutus. Mafhungo
a lufu lwawe o ḱwalwa musanda; vhugala hawe a ho ngo
kandedzwa, hafho he a fanelwa na milandu yawe a yo ngo
phaphelelwa, heyi ye ya itisa uri a pfe vhuḱungu ha lufu.

*Ha dzhena Antonius na vhaḱwe, vho hwala tshitumbu tsha Caesar
nga hingo, tsho putelwa nga lupila lwawe.*

Tshitumbu tshawe tshi khou ḁa tshi tshi lilewa nga Marcus
Antonius, ane naho a songo vha na tshanda lufuni lwawe, a ḁo
vhuelwa nga lufu lwawe. U ḁo vha tshithu muvhusoni, tshine
ha sa vhe na muḱwe kha inwi a no ḁo tshi wana. Huno ndó
amba Zwenezwi ndi a ḱuwa — ngauri ndo vhulaha mufunwa
wanga vhukuma ndi tshi itela vhuḱi ha Roma, pfumo, ḁenelo
na nḱe ḁo ndindela; musi zwi tshi ḁo takadza shango ḁanga
u tama lufu lwanga.

VHOTHE: Lalama Brutus! Lalama, lalama!

MUDZULAPO I: Mu iseni hayani hawe nga gundo.

MUDZULAPO II: Mu ḱeeni tshifanyiso-vhaḁwa na vho-makhulukuku
vhawe.

MUDZULAPO III: Kha a vhe ene Caesar.

MUDZULAPO IV: Zwipiḁa zwavhuḱi zwa Caesar zwi ḁo ambadzwa
Brutus.

MUDZULAPO I: Ri ḁo mu isa nduni yawe nga madakaḁo na ma-
pwapwalala.

BRUTUS: Vha hashu —

MUDZULAPO II: Mulalo, tshete! Brutus a ambe.

MUDZULAPO I: Mulalo nandi!

BRUTUS: Vha hashu vhavhuya, nditsheni ndi tuwe ndi ndothe. Ni tshi itela nxe, Salani na Antonius. Ni tonde tshitumbu tsha Caesar, ni nakise zwiambwa zwawe zwo livhaho vhugala ha Caesar, zwine Marcus Antonius nga thendelo yashu a tendelwa u amba. Ndi a ni humbela hu songo vha na a tuwaho; nga nnda ha nxe fhedzi, u swikela Marcus Antonius o no amba.

A bva.

MUDZULAPO I: Dzulani nandi! Nga ri pfe Marcus Antonius.

MUDZULAPO III: Kha gonye tshidzulo tsha khagala. Ri do mu pfa. Antonius wa gala, gonya.

ANTONIUS: Nga khathutshelo ya Brutus, ndi a ni lavhelesa. (*A gonya tshiingamo.*)

MUDZULAPO IV: U ri mini nga Brutus?

MUDZULAPO III: U ri nga khathutshelo ya Brutus, u di-wana o livhanya tshifhatuwo na riñe.

MUDZULAPO IV: Fhano ndi khwine a sa ambi vhuvhi nga Brutus.

MUDZULAPO I: Hoyu Caesar o vha e muvhusa-woga.

MUDZULAPO III: Hai, ndi zwone! Izwo ro fhatutshedzwa ngauri Roma wo mu tangulwa.

MUDZULAPO II: Mulalo! Ra pfa zwine Antonius a ambaa!

ANTONIUS: Inwi Vharoma vha vhulenda.

VHA-DZULAPO: Mulalo, nandi! Nga ri mu pfe.

ANTONIUS: Dzikhonani, vha hashu, Vharoma, Nkhadzimeni ndevhe dzañu.

A tho ngo da u khoða Caesar, ndo da u mu vhulunga.

Vhuvhi vhune vathu vha ita vhu a sala musi vho no tuwa, zwivhuya kanzhi zwi switwa na marambo avho;

Nga zwi ralo-vho na kha Caesar.

Brutus wa gala o ni vhudza uri Caesar o vha e na vhuhovheleli;

Arali zwo ralo ndi khakho i tungufhadzaho,

Vhunga Caesar o di-fhindulela nga u pfa vhuṭungu.

Ndi fhano ndi fhasi ha thendelo ya Brutus na vhañwe ngae — Ngauri Brutus ndi munna a huliseaho.

Ngauralo vhothe ndi vhanna vha huliseaho —

Ndo da u amba mbulungoni ya Caesar.

O vha e khonani yanga ya u fulufhedzea na u luga.

Fhedzi Brutus uri o vha e na vhuhovheleli.

Ngeno Brutus e munna a huliseaho —

O vhuisa mathubwa manzhi hayani Roma;

E thengululo yao ya pfumisa tshikwama tsha lushaka.

Ndi zwone zwine zwa sumbedza uri Caesar o vha e na vuhovheleli?

Musi vhashayi vha tshi lila, Caesar o vha lilisa, vuhovheleli ho fanelwa u tikwa nga tshithu tsho khwaṭhaho.

Ngeno Brutus a tshi ri o vha e na vuhovheleli;

Brutus ane a vha munna a huliseaho.

No zwi vhona noṭhe uri vhuṭamboni ha u handulula muḍi na vhathu,

Ndo mu ṅekedza murunzi wa vuhosi kararu.

We a u landula kararu-vho: Ndi hone vuhovheleli?

Ngeno Brutus a tshi ri o vha e na vuhovheleli.

Ngangoho, Brutus ndi munna a fulufhedzeaho.

'Thi khou hanedza zwe Brutus a amba,

Fhedzi fhanu ndi amba zwine nda ḍivha.

Noṭhe no vhuya na mu funa, hu si nga fhedzi.

Zwino ndi tshi'ni tshi ni thivhelaho u mu lilela?

Yowee, khaṭhulo! Wo shavhela kha mapuka a tshiṭuhu,

Vhathu vho fhelelwa nga muhumbulo wavho. (*A tshi tou nga u wela fhasi.*)

Ntikeni; mbilu yanga i fhaḷa bogisini na Caesar.

Ndi fanela u lindela uri i vhuyelele kha ṅe.

MUDZULAPO I: Nṅe ndi elekanya uri hu na ngoho kha zwine a amba.

MUDZULAPO II: Arali wa dzudzanya mafhungo zwavhuḍi, Caesar o vha e na mulandu.

MUDZULAPO III: O vha e nawo vhaṅe vhanga? Ndi a ofha ngauri a nga tevhelwa nga muvhi.

MUDZULAPO IV: Maipfi awe no a pfa naa? Ho ngo ṭanganedza murunzi, ngauralo o vha a si na vuhovheleli.

MUDZULAPO I: Arali zwa wanala zwo ralo, vhaṅwe vha ḍo livhana nazwo.

MUDZULAPO II: Tshukhwi! Maṭo awe o tou tswuka sa mulilo nga u lila.

MUDZULAPO III: A hu na munna Roma ane a fhira Antonius nga vhugala.

MUDZULAPO IV: Zwino lavhelesani a tshi thoma hafhu u amba.

ANTONIUS: Fhedzi mulovha ipfi la Caesar lo vha li tshi nga di vha lo khakhela shango; Zwino ngoyo o lala afho; huno a hu na ane a nga mu hulisa.

Yowee thovhela, arali ndo vha ndi tshi nga kona u rithela mbilu dzaṅu na mihumbulo yaṅu kha u sa pfa na u sinyuwa;

Ndo vha ndi tshi do khakhela Brutus na Cassius,

Vhane nothe na divha uri ndi vhanna vha huliseaho.

'Thi nga vha khakheli, ndi nga amba nda khakhela mufu, nda khakhela nṅe muṅe na vho-inwi, hu si u khakhela vhanna vha huliseaho sa havho. Fhedzi kukumba ngokwu ku re na tshigando tsha Caesar. (*A tshi vha sumbedza.*) Ndo ku wana lufherani lwawe, ndi wili yawe.

Litshani vhasiwana fhedzi vha pfe vhuṅanzi hovhu; vhune, mpfareleni, ndi nga si ni vhalele —

Vha sa do ya vha ṅanzwa zwilonda zwa malofhani awe makhethwa.

Tsho! Vha humbela luvhudzi lwawe uri lu vhe nyelelo, uri vha tshi fa vha lu bule wilini dzavho, dzine vha do siela vhana vhavho tshi tshifhiwa vhukuma.

MUDZULAPO IV: Ri ṅodou pfa wili! Vhala Marcus Antonius.

VHOTHE: Wili, wili! Ri ṅoda u pfa wili ya Caesar.

ANTONIUS: Ni songo fhela mbilu khonani dza vhulenda; a tho ngo fanela u ni vhalela. A zwo ngo fanela ni tshi divha uri Caesar o vha a tshi ni funa-hani. A ni matanda, a ni matombo, ni vhathu. Ni vhathu ni tshi pfa wili ya Caesar i do ni vhudzedza, i do ni pengisa.

Ndi khwine ni sa divhi uri ni maṅaifa awe; ngauri arali na zwi divha, hu nga bvelela'ni?

MUDZULAPO IV: Vhala wili, ri ṅodou pfa Antonius; U do ri vhalela wili, wili ya Caesar.

ANTONIUS: Na kondelelaa! Na imanyanaa!

Ndo no ambesa nge nda ni vhudza yone!

Ndi shavha u khakhela vhanna vha huliseaho, vhe mabanga avho a ṅhavha Caesar; ndi a ofha.

MUDZULAPO IV: Vho vha vhe vhaṅheṅi, vhanna vha huliseaho!

VHOTHE: Wili! wili! vhuṅanzi!

MUDZULAPO II: Vho vha vhe dziphondi, zwiṅevhenga wili! vhala wili.

ANTONIUS: Ni khou ṅodou nkombetshedza u vhala wili? Zwino-ha tangani tshitumbu tsha Caesar. Huno litshani ndi ni sumbedze we a ita wili. Ndi nga tsa? Ni nga ntendela?

VHANZHINYANA: Ida ngeno fhasi.

MUDZULAPO II: Itsai.

MUDZULAPO III: U do tendelwa. (*Antonius u a tsa.*)

MUDZULAPO IV: Danga, 'tani u tanga.

MUDZULAPO I: Sendelani kule ha hingo, imani kule ha tshitumbu.

MUDZULAPO II: Vhuimo ha Antonius, Antonius a huliseaho nga maanda.

ANTONIUS: Ni songo mpwanyeledza, imelani kule.

VHANZHINYANA: Sendelani murahu, vhuimo, murahu.

ANTONIUS: Arali ni na miḱodzi ḱi-lugiseleni u i rothisa zwino.
(*A tshi khou fukula lupila tshitumbuni tsha Caesar.*)

Noṱhe ni a ḱivha lupila holwu.

Ndi kha ḱi elelwa tshifhinga tsha u thoma Caesar o lu ambara;
zwiḱa nga madekwana tshilimo, mushashani wawe.

Ḵuvha ḱenelo o kunda Vhanevi.

Lavhelesani fhethu he tshihali tsha Cassius tsha fhira ngaho:
Vhonani ho kherulwaho nga Casca mudziavivho.

Heneḱta ndi hore he Brutus mufunwa vhukuma a ḱhavha.

Huno a tshi ḱomola tshitili tshawe tsho semwaho, sedzani uri
malofha a Caesar o tevhela hani.

A tshi gubutshela nḱa nga u ḱavhanya uri a vhofhololwe.

Zwo vha zwi tshi do vha khwine arali

Brutus a tou dida kana a litshe, vhunga ni tshi zwi ḱivha uri
Brutus o vha e muruḱwa wa Caesar.

Haḱulani inwi midzimu uri Caesar o vha a tshi mu funa hani!

Kha mbanga dzoṱhe heyi yo vha yone ya tshiḱuhusa; ngauri
musi Caesar a huliseaho a tshi mu vhona a tshi ḱhavha;

U shaya ndivhuho he ha khwaṱhesa u fhira zwanḱa zwa vha-
fheṱi, ha mbo ḱi mu fhedza maanda. Zwenezwo mbilu yawe
ya maanda ya mbo ḱi fhanduwa,

Huno e lupilani lwawe lwo pombaho khofheni hawe u swikela
fhasi ha tshifanyiso-vhaḱwa tsha Pompey, tshe tsha vho elela
malofha, Caesar, mboho khulwane, ya mbo ḱi wa nga lu-
ḱanga. Yowee ndi kuwele-ḱe hokwo vha hashu!

Zwino nḱe na inwi, riḱe roṱhe ro mbo ḱi wela fhasi, vhugevhe-
nga ha malofha vhu tshi sisima kha riḱe.

Zwino ni vho lila nahone ndi vhona uri ni a pfa vhuḱungu.
Haya ndi marotha a thengo-khulu.

Mimuya ya vhulenda, ndi mini, ni lila'ni ni tshi vhona tshiambaro tsha Caesar tsho phulekanywa? (*A tshi khou fukula tshitumbu.*)

Lavhelesani hafha, ngoyu ene muṅe o tshinywa nga dzipheṭhi vhunga ni tshi zwi vhona.

MUDZULAPO I: Yowee bono ḽi ṭungufhadzaho!

MUDZULAPO II: Yowee Caesar wa nṭha.

MUDZULAPO III: Yowee ḽuvha ḽi ṭungufhadzaho!

MUDZULAPO IV: Yawee dzipheṭhi, zwigevhenḽa!

MUDZULAPO I: Yawee bono ḽa malofha vhukuma!

MUDZULAPO II: Ri ḽo ḽi-lifhedzela.

VHOTHE (*vha tshi nga u balangana*): Lifhedzani! Monamonani! ṭodani! Fhisani! Vhulahani. Pwashekanyani! Thoḽi i songo tshila!

ANTONIUS: Vha hashu na imaa!

MUDZULAPO I: Mulalo nandi! Thetshesani Antonius wa nṭha.

MUDZULAPO II: Ri ḽo mu thetshesana, ri ḽo mu tevhela, ri ḽo fa nae.

ANTONIUS: Khonani mbuya, khonani dza haṅwani, a thi funi u ni rithela kha muḽalo wa u sinyuwa.

Tenḽa vhe vha ita zwo raliho vha tshi hulisea. Mbilaelo dze vha vha vhe nadzo, aiwaa, a thi ḽivhi; dze dza ita uri vha ite nga u rali.

Ndi vhanna vhane vhe vhaṭali, vha dovha vha hulisea. A hu na inwe nḽila vha ḽo ni fhindula nga zwi pfallaho. Dzikhonani, tho ngo ḽa u tswa mbilu dzaṅu A thi tshiambi sa Brutus, vhunga ni tshi nḽivha zwavhuḽi, ndi munna-zwawe o gomalaho, we a vha a tshi funa khonani yawe; huno na vhenevho vhe vha ntendela u amba nga vha a zwi ḽivha.

Ngauri a thi na vhuṭali kana maipfi kana pfarelo, mushumo kana u zhamba naho e maanḽa a vhuambi, zwithu zwine nda nga ritha malofha a vhathu ngazwo.

Ndi ro sokou ḽi-ambela-vho.

Ndi ni vhudza zwine inwi vhaṅe na zwi ḽivha.

Nda ni sumbedza zwilonda zwa Caesar, milomo ya zwimuma. Huno ndi a zwi laya uri zwi nyambele; fhedzi arali ndi vhe Brutus, huno Brutus e Antonius, ho vha hu tshi ḽo vha na Antonius we a vha a tshi ḽo dzinginyisa mimuya yaṅu, nda

ṭoma lulimi kha tshilonda tshiṅwe na tshiṅwe tsha Caesar lwe lwa vha lu tshi ḑo sudzulusela matombo a Roma kha u vutshela na u shandukela.

VHOTHE: Ri ḑo shandukela.

MUDZULAPO I: Nnḑu ya Brutus ri ḑo voṭa.

MUDZULAPO II: Balanganani-ha! Iḑani, toḑani vhadziatshimbe-vha.

ANTONIUS: Vha hashu na mpfaa, na thetshelesa ndi tshi ambaa!

VHOTHE: Mulalo nandi! Thetshelesani Antonius, Antonius wa nṅhesa!

ANTONIUS: Nga'ni, dzikhonani, ni ḑo ṭuwa ni tshi ita tshine na sa tshi ḑivhe. Ndi ngafhi he Caesar a fanelwa nga lufuno lwanu? Yawee, a ni ḑivhi, ndi fanela u ni vhudza zwino. No hangwa wiḑi ye nda ni vhudza.

Vhothe: Ngohe vhukuma: Wiḑi! Kha ri lindele u pfa wiḑi.

ANTONIUS: Ngeyi wiḑi (*a tshi i vula*), na tshigandḑo tsha Caesar. Mudzulapo muṅwe na muṅwe wa Muroma na muṅwe-vho u fhiwa Randa tharu.

MUDZULAPO II: Caesar wa nṅhesa! Ri ḑo lifhedza lufu lwawe.

MUDZULAPO III: Yawee Caesar wa vuhosi!

ANTONIUS: Nthetsheleseni ni sa fheli mbilu.

VHOTHE: Mulalo nandi!

ANTONIUS: Na-hone o ni siela hoṅhe he a kanda, miri yawe ya mirunzi ya mbiluni na miri miswa yo ṭahwaho. Seli na luno ha Tibere, O siela inwi na maḑaifa anu nga hu sa fheli, u ḑi-phina ni tshi tshimbatshimbila, no rudza mbilu dzanu. Hafha ho vha hu na Caesar! Muṅwe a ngaho ene u ḑo bvelela lini?

MUDZULAPO I: A hu na, a hu na: Iḑani, balanganani! Tshitumbu tshawe ri ḑo fhisa fhethu hu khethwa. Nga zwickuni ri ḑo fhisa nnḑu dza dziṅholi. Hwalani tshitumbu.

MUDZULAPO II: Iyani u dzhia mulilo.

MUDZULAPO III: Kwatukanyani dzibannga.

MUDZULAPO I: Kwatukanyani zwimagwa, mafasitere, tshiṅwe na tshiṅwe.

Vhadzulapo vha bva na tshitumbu.

ANTONIUS: Zwino-ha nga zwi itee.

Mutshinyalo, vhunga u tsini, fara gondo ḑine wa funa.

Ha dzhena mushumeli.

Ndi mini muthu-ḑiwe!

MUSHUMELI: Thovhela, Octavius o no ḑi vhea mulenzhe Roma.

ANTONIUS: U ngafhi?

MUSHUMELI: U na Lepidus pfamoni ya Caesar.

ANTONIUS: Ndi do ya henengei u mu dalela.

U da nga lutamo; mashudu o takala, kha nzulele iyi a do ri nea tshinwe na tshinwe.

MUSHUMELI: Ndo pfa a tshi ri Brutus na Cassius vho tshoṭa mudini wa Roma nga dzimbidi sa mipengo.

ANTONIUS: Zwo fanela, vho vhona uri vhatu ndo vha sudzulusa hani. Nyise ha Octavius.

BONO LA III

Mukotoni. Hu dzhena Cinna mudekeshi.

CINNA: Madekwe ndo lora ndi zwiḽiwani na Caesar, huno zwithu zwi si zwavhudi zwo dadza muhumbulo wanga. Naho ndo vha ndi sa funi u tendeleka nnda fhedzi hu na tshinwe tshi nkokodzaho.

Hu dzhena vhadzulapo vhane vha mu tanga vho sinyuwa.

MUDZULAPO I: Ndi iwe nnyi?

MUDZULAPO II: U ya'fhi?

MUDZULAPO III: U dzula'fhi?

MUDZULAPO IV: Wo no vhingana kana u khombe?

MUDZULAPO II: Fhindula munna muḽwe na muḽwe nga pfanelo.

MUDZULAPO I: Nga tshikhau nandi.

MUDZULAPO IV: Ee, ngoho zwi nga vha khwine.

CINNA: Ndi nḽe nnyi? Ndi ya'fhi? Ndi dzula'fhi? Ndi khombe?

Zwino-ha ndi fhindule munna muḽwe na muḽwe nga pfanelo, nga tshikhau, nga vhuṭali na nga ngoho: nga vhuṭali ndi ri ndi khombe.

MUDZULAPO II: Zwi vho nga u ri vhane vha vHINGA ndi matsilu, ndi do u maphela zwenezwo, ndi a ofha, isa phanda.

CINNA: Nga pfanelo ndi khou ya mbulungoni ya Caesar.

MUDZULAPO I: Sa khonani kana sa swina?

CINNA: Sa khonani.

MUDZULAPO II: Fhungo ilo lo fhindulwa nga pfanelo.

MUDZULAPO III: Dzina ḽavho thovhela, nga ngoho.

CINNA: Nga ngoho, dzina ḽanga ndi Cinna

MUDZULAPO II: Mu phadukanyeni, ndi mudziatshimbevha

CINNA: Ndi nḽe Cinna mudekeshi, ndi Cinna mudekeshi.

MUDZULAPO IV: Muṭhukukanyeleni midekesho yawe mivhi, muṭhukukanyeleni midekesho yawe i si yavhuḍi.

CINNA: A si nṅe Cinna mudziatshimbevha.

MUDZULAPO IV: A zwi na mushumo, dzina ḵawe ndi Cinna, kwatulani dzina ḵawe kha mbilu yawe, ni mu sumbedze ndila.
(*Vha mu fara.*)

MUDZULAPO III: Mu kherukanyeni, mu kherukanyeni!

Iḍani, zwickuni nandi! Zwickuni zwa phandu: ha Brutus, ha Cassius, fhisani zwoṭhe, vhaṅwe nduni Decius, vhaṅwe nduni ya Casca. Vhaṅwe kha ya Ligarius. Balanganani, ṭuwani.
Vhadzulapo vha bva vha tshi khou sukumedza Cinna.

MUSHUMO WA IV

BONO LA I

Roma. Lufherani lwa nndu ya Antonius.

Mbondo ndi dza mabaphathi a musalasala. Fanishara ndi tafula na zwidzulo, zwothe zwo itwa nga buronze na makolo a u naka. Tafulani ho tindivhala Antonius, Octavius Caesar na Lepidus vhe vha vhumba muvhuso ngavhararu, u vhusa shango la Vharoma na u kunda muswina avho, vhadziatshimbevha. Phanda ha Antonius hu na bambiri li re na madzina a Vhahulwane vha Roma huno u khou swaya madzina a vhane vha do vhulahwa.

ANTONIUS: Vhothe avha vhe madzina avho, a swaiwa vha fanela u fa.

OCTAVIUS: Na murathu wau o fanela u fa, u a tenda naa Lepidus?

LEPIDUS: Ndi a tenda —

OCTAVIUS: Mu swaye Antonius.

LEPIDUS: Publius, ane a vha nwana wa khaladzi yau Marcus Antonius, ha nga tshili?

ANTONIUS: Ha nga tshili, lavhelesa zwe nda mu swaisa zwone.

Zwino Lepidus iya pfamoni ya Caesar. U tuwe na wili huno ri do vhona uri ri nga fhungudza hani zwo newaho.

LEPIDUS (*a tshi takuwa*): Mini, ndi do ni wana henefhano?

OCTAVIUS: Fhano kana musanda.

A bva.

ANTONIUS: Hokwu ndi kuduna ku sa divheswiho, kwo fanelaho u rumwa. Zwo fanela naa shango li tshi kovhekanyelwa kha zwipiḁa zwiraru uri a vhe muḁwe wa vhararu vhane vha do kovhelwa?

OCTAVIUS: Ndi zwine wa mu humbulela zwone, ngeno wo dzhia ipfi lawe la uri ndi nnyi a no do fa kha tsengiso yashu i ofhisaho na u tovholo.

ANTONIUS: Octavius, Octavius, ndo no vhona maḁuvha manzhi u fhira iwe. Naho ri tshi vhea u hulisea hungafha kha munna uyu uri ri ḁi-ḁhadule kha mihwalo yo fhambanaho ya zwitshele. U do i hwala sa mbongola i tshi hwala musuku. Hune ya gomela ya bva biko mushumoni wonoyo, i tshi sumbedzwa kana ya sukumedzwa, ri tshi i sumbedza nḁila. Huno ro no swikisa

lupfumo lwashu hune ra funa, ra konou i rula muhwalo, ra i sumbedza ndila, sa mbongola i si na tshithu uri i dzungudze ndevhe dzayo, i tshi fula na dziñwe-vho.

OCTAVIUS: U nga ita zwine wa funa, muthu hoyu ndi jiswole vhu-kuma la vhuhali.

ANTONIUS: Ndi bere yanga Octavius; ngauralo ndi a mu sumbedza dudu la zwiñwa.

Ndi tshipuka tshine nda funza u lwa, u netuluwa, u ima na u gada.

Musudzuluwo wa muvhili wawe u vhuswa nga muya wanga. Nga inwe ndila o tou ralo.

U fanela u gudiswa, u dowedzwa a konou gadiswa Munna o omelwaho muyani, ane a fushwa nga zwitshakatshaka na u edzisa, zwine zwi sa shumiswi, zwa nengwiwa nga vhañwe, ngeno ene a tshi pfa hu hone-hone.

U songo amba ngae nga nda ha musi e tshifarwa. Zwino-ha Octavius thetshesela zwiñwane:

Brutus na Cassius vha khou kuvhunganya maswole, ri fanela u mbo di tsvhanya u khunyeledza u pfana hashu, uri ri vhe tshithu tshithi.

Dzikhonani dzashu dza tsini dzi khwañhiswe, zwine ra shumisa zwi tsharamudzwe.

Huno nga ri mbo di songa kutumba zwenezwino uri ri vhone uri zwiphiri zwi nga bulwa hani, khombo dzi vhone dza mbo di ralo-vho.

OCTAVIUS: Nga ri ralo ngauri ri khomboni.

Huno ri khou huvhiwa nga maswina manzhi. Ndi a ofha uri kha vhane vha sea, vha na tshimbevha nga ngomu havho.

BONO LA II

*Nnda ha mushasha wa Brutus. Gammbani yawe Sadisi (Asiana). Brutus na Cassius vho kuvhanganya dagidi la vha-
nna mivhunduni yavho ya Makedonia na Siria huno vha
khou tsvhanya uri vha vhambe maano a u lwa na Antonius na
Octavius, vhe vha shoma Makedonia na mmbi dzavho dzi
linganaho na dzavho-vho. Ndi nga madekwana. Tshedza
tshi khou ngala-ngala nga u tsvhanya. Thungwa i a lila,
Brutus u a dzhena, o ambara nguvho ya madzanga na tswuku*

ya mulangammbi wa Muroma. U khou fhelelekedzwa nga Lucilius, Lucius na maswole. Titinus na Pindarus vha u mu tangedza.

BRUTUS: Imani nandi!

LUCILIUS: Wa nea ipfi nandi! imani.

Maswole a bva.

BRUTUS: Ndi mini Lucilius, Cassius a nga vha e tsini naa?

LUCILIUS: Ha ho kule, huno Pindarus o disa ndumeliso dzi bvaho ha muṅe wawe. (*Pindarus u fha Brutus vhurifhi.*)

BRUTUS: U a mvusa zwavhuḍi. (*A vhu lavhelesa.*) Muṅe wau Pindarus, nga u shanduka hawe kana nga vharangaphanda vha si vhafhefhe. O nkombetshedza u ita zwithu zwi songo daho, fhedzi ndo vha ndi tshi do takala ngavhe e tsini.

PINDARUS: 'Thi vhuyi nda timatima ngauri muṅe wanga wa nṅha u do bvelela, o di tou rala, o dala vhusedzesi na khuliso.

BRUTUS: Ha timatimelwi.

(Pindarus a bva.

Lucilius, sendela ndi u lume ndevhe. O u tangedza hani? Kha ndi talutshedzwe.

LUCILIUS: Nga vhulenda na khuliso vhukuma fhedzi hu si nga zwine zwa divhea kana nga mbofholowo na vhukonani ha kuambeke, sa zwe a vha a tshi ita kale.

BRUTUS: Iwe wo talusa khonani i fhisaho i tshi fhola. Vhona Lucilius, lufuno musi lu tshi thoma u lwala lu shumisa u di-tukufhadza hune ha tou kombetshedzwa.

Kha fulufhelo li re khagala, a hu na vhumone-mone. Hone vhanna vha si na tshithu nga ngomu havho vha thoma u di-sumbedza na u fulufhedzisa nga maṅaṅa sa bere dzi fhisaho, dzó lindela. Fhedzi hafha he vha fanela u kondelela u rithwa malofha, vha tsisa midzedze yavho, zwo ralo vha vho phirimela milingoni sa bere dzi si na mushumo.

Mmbi yawe i khou da?

LUCILIUS: Vha fulufhela uri vhusiku vhuno vha do vha vhe Sadisi, tshigwada tshihulwane, bere nga hudzo, zwi khou swika na Cassius. (*Ha pfala torompiṅa.*)

BRUTUS: Tshete! O swika. Nengeledzani uri ni mu tangedze.

Ha dzhena Cassius, Pindarus na maswole.

BRUTUS: Na imaa! vha vhudzeni nandi.

LISWOLE I: Imani!

LISWOLE II: Imani!

LISWOLE III: Imani! (*Vhothe vha ima.*)

CASSIUS (*a tshi sendela phanda*): Mukomana wanga wa gala, wo nkhakhela.

BRUTUS: Nkhaḥuleni midzimu! Ndi a khakhela maswina anga? Arali zwi songo ralo ndi nga khakhela hani murathu?

CASSIUS: Brutus, hohu u fhumula hau hu dzumba vhukhakhi. Huno u tshi zwi ita —

BRUTUS: Cassius, takala. Hamula mbilaelo dzau hu si na phospho. Ndi u ḍivha nga zwavhuḍi. Ri songo fhambana fhanu phanda ha mmbi dzashu dzine dza sa fanele u vhona tshinwe tshithu nga nḍa ha lufuno kha riḅe. Vha vhudze vha ḥutshele kule. Huno ri' mu-shashani wanga u bvise-ha mbilaelo dzau, nḅe ndi ḍo u thetshelesa.

CASSIUS: Pindarus; vhudza vhalangammbi vhashu vha sundele vhathu vhavho kulenyana.

Vha bva.

BONO LA III

Mushashani wa Brutus, hu na zwidzulo, ḥafula na sofa na mukumba wo adzwaho fhasi. Brutus na Cassius vha a dzhena nga u ḥavhanya, vha laḥa nguvho na miḥadzi.

CASSIUS: Ndi tshi ri wo nkhakhela ndi amba nga hezwi: Wo haḥula wa shonisa Lucius Pella nge a tendela tshanda nguvhoni kha vhathu vha Sadisi; ngeno marifhi anga e a mu imelela nge nda mu ḍivha u songo a dzhia nzhele.

BRUTUS: Wo ḍi-khakhela nge wa ḥwala kha mafhungo o raloho.

CASSIUS: Kha tshifhinga tshi no nga tshino a zwo ngo fanela uri kudandu kuḥwe na kuḥwe ku tovhelwe.

BRUTUS: Litsha ndi u vhudze, Cassius, iwe muḅe wo haḥulwa nge wa vha na tshanda tshi ḥoḥonaho, u tshi rengisela, wa tshinya mishumo yau nga musuku, vhathu vha songo fanelaho.

CASSIUS: Nḅe ndi tshanda tshi ḥoḥonaho!

Arali wo vha u si Brutus ane a khou amba hezwi, ndi tshi ana nga midzimu, u amba hau hohu ho vha hu ha u fhedza.

BRUTUS: Dzina ḥa Cassius ḥi hulisa vhukhakhi hohu, huno tshiḥarafu tsho dzumbamisa ḥoho yatsho.

CASSIUS: Tshiḥarafu!

BRUTUS: Elelwa Thafamuhwe, la fumi-ṭhanu la Thafamuhwe, elelwa.

Kani malofha a Caesar muhulwane ho ngo shululwa uri hu vhe na mulalo?

Hu na muvhulahi we a kwama muvhili wawe, a ṭhavha, a sa iteli mulalo?

Mini, naa muṇwe wa riṅe vhe vha vhulaha munna muhulwane wa shango lino, ri nga dovha ra farisa vhaṭanguli?

Ri nga tshinya minwe yashu nga zwa tshanda nguvhoni, ra rengisa maanda a vhuhulwane hashu, ri tshi itela u wana zwithu zwi si na mushumo nga ndila iyi?

Khwine ndi nga vha mmbwa, nda huvha ṇwedzi u fhirisa u vha Muroma o raloho.

CASSIUS: Brutus u songo nkhubha. A thi nga zwi kondeli; u khou di-hangwa, u tshi nkhadledza ngomu. A u divhi uri ndi liswole li konesaho, lo shumaho tshifhinga tshilapfu nahone line la fhira iwe kha u dzudzanya mafhungo.

BRUTUS: Nṭutshele, a u Cassius.

CASSIUS: Ndi nṅe.

BRUTUS: Ndi ri a si iwe.

CASSIUS: U songo ṇṭokonya, ndi sa ḑo di-hangwa. Humbula vhutshilo hau, u songo ndinga u tshi ya phanda.

BRUTUS: Nthetshelese, ngauri ndi ṭodou amba.

Ndi tendele u sinyuwa hau hu sa lengi?

Arali mpengo a tshi ndavhelesa, naa ndi nga ofha?

CASSIUS: Yawee inwi midzimu, inwi midzimu!

Ndi nga kondelala zwenezwi naa?

BRUTUS: Zwoṭhe hezwi! Tshiṇwe hafhu; dinalea u swikela mbilu yau ya tshiṭuhu i tshi pwashekana. Iya u sumbedze phuli dzau u sinyuwa hau. Huno u tetemedze vhavhoxwa vhau. Ndi ṭuwe? Ndi u sedze? Ndi ime uri ndi gwadame fhasi ha vhuṭanzi ha miswaswo yau?

Nga midzimu u ḑo dzeula vhuṭungu ha lumende lwau naho hu tshi u fhandukanya ngauri u bva ṇamusi, ndi ḑo di-takadza nga iwe.

Musi wo dinalea ndi ḑo di-phina nga u u sea.

CASSIUS: Izwi zwo no tou swika henefha?

BRUTUS: U ri u liswole la khwine? Nga zwi ralo. Ita uri u di-hudza hau hu vhe ngoho. Nṅe zwi ḑo ntakadza vhukuma fhedzi tshanga ndi ḑo takalela u guda kha vhanna vha ṇṭha.

- CASSIUS: U khou nkhakhela nga ndila inwe na inwe, u a nkhakhela Brutus, ndo ri liswole lihulwane a tho ngo ri la khwine. Ndo vhuya nda ri "la khwine?"
- BRUTUS: Naho wo amba a zwi ndzhieli tshithu.
- CASSIUS: Na Caesar a tshee kha vha tshilaho, o vha a sa ntsinyusi sa hezwi.
- BRUTUS: Mulalo, mulalo! Wo vha u sa mu lingi sa zwenezwi.
- CASSIUS (*Tshanda tshi kha pfumo*): Ndo vha ndi sa!
- BRUTUS: Hai.
- CASSIUS: Mini, ndi sa mu lingi!
- BRUTUS: U tshi vhavhalela vhutshilo hau wo vha u sa edzisi.
- CASSIUS: U songo humbula zwinzhi nga lufuno lwanga ngauri ndi nga ita zwine nda do di-sola.
- BRUTUS: Wo no di ita zwine wa fanela u di-sola. A hu na tshi ofhisaho kha u shushedza hau ngauri ndo di-tama nga u fulufhedzea lune u shushedza ha vho sokou vhudzula sa muya une ndi si u hulise. Ndo rumela muthu uri hu wanale tshelede ya musuku, iwe wa ndandula, ngauri a thi koni u toda tshelede nga ndila mmbi. Nga litadulu, ndi nga amba nda kanda mbilu yanga, nda rothisa malofha anga uri hu wanale tshelede u fhirisa u hamula zwandani zwa vhashayi, zwiutukutuku zwine vha vha nazwo; nga ndila i songo lugaho. Ndo ri u nthuse nga musuku uri ndi holele maswole anga, iwe wa ndandula. Zwo itwa zwavhudi naa Cassius? Ndo vha ndo fanela u fhindula Cais Cassius sa zwenezwo. Musi Marcus Brutus a tshi vho vha na vivho la u khubaredzha vhudzi ho raliho, ni di-lugise midzimu uri ni mu pwashakanye!
- CASSIUS: A tho ngo u landula . . .
- BRUTUS: Wo ndandula . . .
- CASSIUS: A tho ngo u landula. Mukhaki o vha hoyo we a humisa phindulo yanga. (*A tshi rembuluwa.*) Brutus o fhandukanya mbilu yanga. Khonani i fanela u kondelela u shaya nungo ha khonani yayo fhedzi Brutus u engedza u shaya nungo hanga.
- BRUTUS: A thi hu engedzi, u sa athu u hu edzisa kha ne.
- CASSIUS: A u mpfuni.
- BRUTUS: Ndi vhukhaki hau hune nda sa vhu fune.
- CASSIUS: Ito la vhukonani a lo ngo kona u vhona vhukhaki hoho.

BRUTUS: La muhoyi a lo ngo kona, naho vhu tshi vhone u hula sa thavha ndapfu ya Olimpia.

CASSIUS (*a tshi rembuluwa a tshi sokou amba-amba*): Ida. Antony na luu¹u Octavius, idani, ni di-lifhedzele kha Cassius ngauri Cassius o hondwa nga shango. U vhengwa nga ane a mu funa, a halifhelwa nga mukomana wawe. Huno a tshi thivhelwa sa phuli vhukhaki hawe hothe ha tandavhudzwa, ha dzheniswa buguni, ha gudwa, ha rwelwa ngomani uri vhu poswe kha maṅo anga. Yowee, arali ndo vha ndi tshi nga kona u bvisa muya wanga maṅoni anga. (*A tshi nekedza Brutus pfumo lawe lo pombololwaho muhala.*) Ngeḷo pfumo langa. Khana yanga i songo tsireledzwaho ngeyi, nga ngomu hayo hu na mbilu ya mutengo muhulu u fhira ya Plutus nahone yo pfumaho u fhira musuku.

Arali ngauralo u tshi do vha Muroma, zwi dzhie sa zwenezwo. Nne we nda u dzima musuku, ndi do u nekedza mbilu yanga. I thavhe sa zwe wa ita Caesar ngauri ndi a divha uri wo vha u tshi nga u mu vhenge nga maanda ngeno u tshi mu funesa, u fhira zwine wa funisa zwone Cassius.

BRUTUS: Longa pfumo lau vhudzuloni. Sinyuwa nga hune wa funa ngaho, zwi do guma. Ita zwine wa funa, u nyadza hu do vha miswaswo. Yawee, Cassius wo panwa na ngwana ine ya hwala tsinyuwo sa tsimbi ya sitili i hwalaho mulilo, ine arali yo suku-medzwa ya bvisa thase na zwenezwo ya mbo di dovha ya rothola.

CASSIUS: Kani Cassius u tshilela u vha dakalo na zwiseo zwa Brutus wawe, musi vhuṅungu na malofha o sinyuwaho zwi tshi fhuma?

BRUTUS: Zwenezwo ndo amba, ndo sinyuwa-vho.

CASSIUS: U a di-vhona mulandu u swika henefho? Izwo mphe tshanda.

BRUTUS (*vha tshi khadana*): Na mbilu yanga-vho.

CASSIUS: Oo! Brutus!

BRUTUS: Mulandu ndi mini?

CASSIUS: Naa u nga vha u si na lufuno lwa u kondelela na nne, musi miswaswo ye nda mamela kha mme anga i tshi nkhangwisa?

BRUTUS: Ndi zwone Cassius, u bva zwino, musi u tshi fhambana na Brutus wau,

U do humbula u semana ha mme au, iwe a u litsha wo ralo.

MUDEKESHI (*nga ngomu*): Litshani ndi dzhene ndi vhone vhalangammbi. Hu nga hu na phambano vhukati havho, a zwo ngo fanela vha tshi vha vhe vhothe.

LUCILIUS (*nga ngomu*): A u nga di khavho.

MUDEKESHI (*nga ngomu*): Nga nnda ha lufu a hu na tshine tsha do nkundisa.

Ha dzhena mudekeshi a tshi tevhelwa nga Lucilius, Titinus na Lucius.

CASSIUS: Ndi mini! Mulandu ndi mini?

MUDEKESHI: Zwi shonisa hani inwi vhalanga-mmbi!

Ni ri mini? Funa-nani ni vhe dzikhonani, vhunga zwo fanela vhanna vhavhili vho ralo-ho.

Ngauri ndi na vhuṭanzi uri miṅwaha ye nda vhona i fhira yaṅu.

CASSIUS: Ha, ha! Dabadaba ili li amba hani!

BRUTUS: Ri ṭutshele, tshidada-diwe, muthu wa vhumbulu ṭuwa!

CASSIUS: Mu kondelele Brutus, ndi nzulele yawe.

BRUTUS: Ndi do divha miswaswo yawe musi a tshi divha tshifhinga tshawe.

Nndwa dzi ite'ni na zwidada zwo raliho? Khonani gondo!

CASSIUS: Gondo, gondo! Di-ṭutshele.

Mudekeshi a bva.

BRUTUS: Lucilius na Titinus vhudzani vharanga-phanda vha lugise vhulalo ha zwigwada zwavho ha namusi.

CASSIUS: Inwi vhaṅe idani, huno ni de na Messala zwenezwino ngeno kha riṅe.

Lucilius na Titinus vha bva.

BRUTUS: Lucius, ngoṭa ya veini nandi!

Lucius a bva. Vha dzula ṭafulani.

CASSIUS: A tho ngo vhuya nda humbula uri u nga sinyuwa sa hezwi.

BRUTUS: Yowee Cassius, ndi khou lwadzwa nga maṭungu manzhi.

CASSIUS: Filosofi (*funavhuṭali*) yau a i nga u shumeli tshithu, arali u tshi di-nekedzela khombo mmbi.

BRUTUS: A hu na muthu a kondelelaho vhuṭungu khwine. Portia o tshinyala.

CASSIUS: Tshukwi! Portia!

BRUTUS: O lovha.

CASSIUS: Ndo ponya hani lufu zwiḽa ndo u sinyusa? Yowee, u sa thusea na u felwa hu ṭungufhadzaho! vhulwadze ho vha vhufhio?

BRUTUS: U sa vhuya hanga, na vhuṭungu ha u pfa u pfi Octavius ane a kha ḽi vha fhondo na Marcus Antonius vho ḽi-khwaṭhisa nga maanda — nga lufu lwawe mafhungo o mbo ḽi swika, nga zwenezwi o mbo ḽi hanganea. Huno vhakuteli vhawe vha siho ambo ḽi mila mulilo.

CASSIUS: A mbo ḽi lovhisa zwenezwo?

BRUTUS: Zwo tou ralo.

CASSIUS: Yowee inwi midzimu ya lini na lini.

Lucius a dzhena na ṭhirei re na khandela na mudzio wa veini na ngoṭa dzine a dzi vhea ṭafulani.

BRUTUS: U songo tsha amba ngae. Nṅekedze ngoṭa yanga ya veini. Khayo ndi bwela u shaya vhulenda hoṭhe, Cassius. *A nwa.*

CASSIUS: Mbilu yanga i na ḽora ḽa u nwa vhuṭshilo hoho. Lucius, ḽadza u swikela veini i tshi bvela nṅḽa, a thi koni u nwesa lufuno lwa Brutus.

A nwa.

BRUTUS: Dzheni Titinus!

Lucius a bva.

Titinus na Messala vha dzhena hafhu.

Messala muvhuya wo ṭanganedzwa. Zwino nga ri tange luvhone ulwu, ri kone u humbudzana. (*Vha dzula ṭafulani na vhalanga-mmbi.*)

CASSIUS (*nga thungo*): Portia wo ṭuwa?

BRUTUS (*nga nṅḽa khae*): Ndi zwone, ndi a u rabela. Messala ndo wana marifhi fhano a u ri muṭhanngana Octavius na Marcus Antonius vha khou vhandamela na mmbi ya vhuhali, vho livha Filipi.

MESSALA: Na nṅe ndi na marifhi a ambaho nga u ralo.

BRUTUS: Na mini zwiṅwe nga nṅḽa ha izwi?

MESSALA: U ri nga u ta na nga nḽila dza u pfuka mulayo, Octavius, Antonius na Lepidus vho ḽisa tshivhindi magota a ḽana.

BRUTUS: Henefha maṅwalo ashu a a fhambana; anga a amba nga magota a fusumbe e a fa nga u ta havho huno Cicero e muṅwe wavho.

CASSIUS: Cicero e muṅwe wavho!

MESSALA: Cicero o pondwa, nga ndaela ya u tiwa. Muṅe wanga, kani a wo ngo ṭangedza marifhi a bvaho ha mufumakadzi wau?

BRUTUS: Aiwa, Messala.

MESSALA: Hezwo, nṅe ndi humbula uri zwi a mangadza.

BRUTUS: Ndi nga'ni u tshi vhudzisa? Kani wo pfa zwiṅwe nga hae kha au?

MESSALA: Aiwa muṅe wanga.

BRUTUS: Zwino vhunga u Muroma, mbudze ngoho.

MESSALA: Zwino-ha sa Muroma o ḍalaho ngoho ndi u vhudza uri ngoho-ngoho o lovha nga ndila i kanukisaho.

BRUTUS: Nga'ni, zwavhuḍi Portia. Ro fanela u fa Messala. Nge nda humbula uri o fanela u fa kathihi, ndo mbo ḍi swika kha u vha na mbilu ndapfu kha u konḍelela.

MESSALA: Sa zwenezwi vhahulwane vho fanela u konḍelela u xeledwa huhulwane.

CASSIUS: Hezwi na nṅe ndi nazwo mvumboni yanga fhedzi zwo raliho ndo vha ndi sa ḍo zwi konḍelela.

BRUTUS: Ndi zwone, mushumoni washu ri na nungo. U humbula'ni nga u ya Filipi zwenezwino?

CASSIUS: Ndi vhona zwi si zwavhuḍi.

BRUTUS: U shavha'ni?

CASSIUS: Tshine nda shavha ngetshi: Ndi khwine swina ḽi tshi ri londa ngauralo ḽi ḍo ḍi-netisa kathihi na maswole aḽo. Huno ḽi ḍo ḍi-khakhela ngeno riṅe ro dzumbama, ro ḍala u awela, u ḍi-lwela na luvhilo.

BRUTUS: A hu na iṅwe ndila, zwihumbulwa zwavhuḍi zwi fanela u vulela ndila zwa khwine.

Vhathu vha vhukati ha fhano na Filipi vha khou tou kombetshe-dzwa vhunga wo zwi vhona uri zwo ri konḍela hani u wana tshithu khavho. Huno swina ḽa fhira nga vhukati havho ḽi ḍo andisa tshivhalo tshaḽo. ḽa vho ḍo netuluwa, ḽo andiswa na u khwaṭhiswa. Arali ra livhana navho Filipi, vhathu avha vhe na riṅe, ri ḍo thivhela zwoṭhe hezwo.

CASSIUS: Mukomana muvhuya, nthetshelese.

BRUTUS: Nga pfarelo yau. Hafhu u fanela u ḍivha uri ro edzisa u wana khonani dzashu dza vhukuma.

Zwigwada zwashu zwo ḍala, tshilwelwa tsho sina midzi.

Swina ḽi khou ḍi anda musi nga musi.

Huno riṅe ri re nṅha, ro no ḡi-lugisela u vhuya fhasi. Hu na u fhufhuma na u vhuyelela zwiitoni zwa vhathu hune arali zwo gavhiwa bulo ḡi tshee nṅha, zwa isa mashuduni. Huno zwa litshwa, lwendoni lwoṅhe lwa vhutshilo havho, hu ḡala vhu-shayi na maṅungu.

Huno ri khou tala kha lwanzhe lwo ḡalaho sa zwenezwo. Tsho ri fanelaho ndi u dzhuma bulo ḡi tshee nṅha hune ḡa ḡo kona u ri farisa kana ra lozwa zwine ra ṅoḡa.

CASSIUS: Nga lufuno lwau isa phanḡa, riṅe vhaṅe ri ḡo ya ra akhana navho Filipi.

BRUTUS: Vhudzivha ha vhusiku ho shuvhama kha zwiambwa zwashu. Huno mupo u fanela u langwa nga zwi ṅoḡeaho, wone ri ḡo u sunza vhuawelonyana. Kani hu kha ḡi vha na zwiṅwe uri ri ambe?

Vha takuwa vhoṅhe.

CASSIUS: A hu tshe na. Ḳo kovhela. Matshelo nga matsheloni ri ḡo buḡela henengei.

BRUTUS: Lucius.

Lucius a dzhena.

Nguvho yanga.

Lucius a bva.

Zwavhuḡi. Messala muvhuya. Ḳo kovhela Titinus. (*A tshi fara tshanḡa tshawe.*) Cassius wa nṅha, wa nṅha. Vhusiku vhu u ḡifhele, u awele zwavhuḡi.

CASSIUS: Yawee mukomana mufunwa wanga! Hohu ho vha u ranga huvhi ha vhusiku. Hu songo bvelela mitwe mimuyani yashu!

Zwi songo ralo Brutus.

BRUTUS: Zwoṅhe zwo luga.

CASSIUS: U eḡele zwavhuḡi muṅe wanga.

BRUTUS: Zwi u nakele vhusiku vhuno, murathu muvhuya.

TITINUS: Messala: Hu famiwe zwavhuḡi, murena Brutus.

BRUTUS: Salani noṅhe.

Vha bva nga nṅa ha Brutus. Lucius u a dzhena hafhu na nguvho.

Mphe nguvho. Tshilidzo tshau tshi ngafhi?

LUCIUS (*a tshi khou kumedza*): Henefhano mushashani.

BRUTUS: Mini, u amba u tshi kumedza?

A thi u vhoni mulandu mutukana wa tshishai, wo neta. Vhidza Claudius na vhaṅwe vhanna vhangana.

Ndi ḡo vha eḡedza kha masofa mushashani wanga.

LUCIUS: Varro na Claudius!

Ha dzhena Varro na Claudius.

VARRO: U khou mbidza muṅe wanga?

BRUTUS: Ndi a ni humbela, lalani mushashani wanga ni eḍele. Ndi nga ḍi ni vusa nga tshifhinga tshinwe na tshinwe, uri ni ise mafhungo ha murathu wanga Cassius.

VARRO: Nga henefho hune zwa u takadza, ri ḍo lindela, ra lavhelesa dakalo lau.

BRUTUS: A thi zwi funisi hezwo, lalani fhasi vhavhuya, ndi nga ḍi dovha nda humbula zwiṅwe. (*A dzula kha sofa.*) Vhona Lucius, kheyi bugu ye nda vha ndi tshi i ṭoḍa, ndo vha ndo i vhea tshikwamani tsha nguvho yanga.

Varro na Claudius vha a eḍela.

Khandela ili khezwi li sa dugi zwavhuḍi, Ha, ndi nnyi a ḍaho fhano? Ndi humbula uri ndi u sa vhonesa ha maṭo anga hune ha vhumba ḍithu heli li si-ho. Tshi a ndela. U tshithu naa? U mudzimu, muruṅwa kana saṭhane ane a ri u rothodza malofha anga, a imisa mavhudzi anga? (*Lucius a zhamba.*) Mbudze uri u nnyi?

TSHIPUKU: Muya-muvhi wau Brutus. (*Claudius a gomela.*)

BRUTUS: U ḍela'ni?

TSHIPUKU: U U vhudza uri u ḍo mbona Filipi.

BRUTUS: Zwavhuḍi, u ḍo dovha wa vhuya?

TSHIPUKU: Ee, henengei Filipi. (*Varro a lila.*)

BRUTUS: Mulandu; ndi ḍo u vhona henengei Filipi, ndi zwone. (*Tshipuku tsha ngalangala.*) Zwino ndó nó ḍi-khwaṭhisa, iwe wa ṭuwa. Muyamuvhi ndo vha ndi tshi ḍo amba zwinzhi na iwe. Mutukana, Lucius! Varro! Claudius! Vuwani! Claudius!

LUCIUS (*a tshi kumedza*): Thale dzo revha.

BRUTUS: Ú humbula uri u kha ḍi lidza, Lucius, vuwa!

LUCIUS (*a tshi ima*): Muṅe wanga?

BRUTUS: Wo lora naa Lucius, lwe wa vhuya wa tou zhamba?

LUCIUS: A thi ḍivhi uri ndo vhuya nda zhamba?

BRUTUS: Ee, zwo ralo, wo vhuya wa vhona tshithu?

LUCIUS: Hai, muṅe wanga.

BRUTUS: Eḍela hafhu Lucius. Claudius! (*Kha Varro.*) Iwe-vho, vuwa!

VARRO: Muṅe wanga?

CLAUDIUS: Muṅe wanga.

Vhoṅhe vha vuwa.

BRUTUS: Ndi tshi'ni tsho ni zhambisaho no eḍela?

VARRO: Claudius! Ro vhuya ra raḷo, muṅe wanga?

BRUTUS: No vhona'ni?

VARRO: Aiwa, muṅe wanga, tho ngo vhona tshithu.

CLAUDIUS: Naho e nṅe-vho, muṅe wanga?

BRUTUS: Iyani ha murathu wanga Cassius, ni mu vhudze a dzu-
dzanye mmbi dzawe, riṅe ri ḍo tevhela.

VARRO: Claudius: Zwi ḍo phethea muṅe wanga.

Vha bva.

MUSHUMO WA V

BONO LA I

Midavhini ya Filipi. Brutus na Cassius vho Wetshela Makedonia na mmbi yavho, hu si kale mmbi dzo dzulaho dzo hudululena dzi a țangana. Hu dzhena Octavius, Antonius na mmbi dzavho.

OCTAVIUS: Ndi hone zwe ra fulufhela zwo phethea. Antonius. Wo ri maswina ha nga tseli fhasi arali hu si u rambalala na zwickwara na mivhundu.

Hone a zwo ngo ralo, vha tsini, vha humbula uri khakhedzela henefha Filipi, vha tshi tou ri dzhuma ri sa athu u ɔi-dzudzanya.

ANTONIUS: Tshete, ndi khanani dzavho na hone ndi a ɔivha uri vha zwi itela'ni, vho vha vha tshi nga ɔi vha vho fushea nga u endela huñwe, zwo no ralo vha konou ri wela nțha nga vhuhali vhu ofhisaho, vha tshi humbula uri ladza gungupea uri vha nge vha na nungo, fhedzi a zwo ngo ralo.

Hu dzhena muɔinda a tshi tou femeleka.

MUDINDA: Imani tshinna, inwi vhalangammbi. Maswina a khou ɔa nga bvumo lihulu. Tshiga tshavho tsha malofha tsha nndwa tsho angaladzwa. Huno vhonani gumba li a pwashea.

ANTONIUS: Octavius, ranga mmbi yau phanda nga u nangavhedza, U thungo ya tshamonde kha tsimu.

OCTAVIUS: Nņe ndi vha nga thungo ya tshauļa, iwe ivha kha tshamonde.

ANTONIUS (*ó sinyuwa*): Ndi mini u tshi ntsinyusa kha zwo fanelwaho nga u țavhanyedzwa?

OCTAVIUS: 'Thi u sinyusi, fhedzi ndi ɔo ita ngauralo.

Vha tshee vho sinyutshelana, Brutus na Cassius vha bvela dzwaini; phanda ha mmbi dzavho, vhe na Lucilius, Titinus, Messala na vhañwe.

BRUTUS: Vha a ima uri ri vhe na maipfi.

CASSIUS: Imani, Titinus ri fanela u amba.

OCTAVIUS: Marcus Antonius, ri nga angaladza tshiga tsha nndwa?

Antonius: Aiwa, Caesar, nga hu thome vhone.

Sendela, vhalangammbi vha țoɔa u U luma nđevhe.

OCTAVIUS: Ni songo dzinginyea hu sa athu u vha na tshiga.

BRUTUS: Maipfi phanda ha nndwa, a si zwone kani, vha hashu?

OCTAVIUS: A si uri ri funa maipfi u ni fhira, sa zwine na ita.

BRUTUS: Maipfi mavhuya a fhira u gekhana huvhi, Octavius.

ANTONIUS: Kha u gekhana huvhi hau u vhea maipfi mavhuya.
Elekanya fuvhalo le wa phula mbiluni ya Caesar,

U tshi t̄avha mukosi wa uri: thovhela, Caesar nga a lalame.

CASSIUS (*a tshi tou hofhola*): Antonius, zwiimo zwa mipama yau
a zwi athu u d̄ihwa; fhedzi arali e maipfi au a fhura t̄otshi dza
Hibula, a dzi sia dzi si na mutoli.

ANTONIUS: Tshu! Na luvholela-vho.

BRUTUS: Iina, hu si na tshine a amba-vho, ngauri wo dzi tangula
mubvumo

Antonius, Huno u thoma wa shushedza nga vhuṭali u sa athu u
luma.

ANTONIUS: Zwigevhenga, a no ngo ralo, musi mafumo aṅu a tshi
rungekanya mutumbu wa Caesar!

Na nyenamisa maṅo sa dziṭhoho, mitshila na dzungudza sa
dzimmbwa. Na khotha sa phuli ni tshi t̄anzwa milenzhe ya
Caesar ngeno Casca museṅwa a tshi khou t̄avha Caesar kha
mutsinga sa kubwa ku si na mushumo. Yowee inwi vhahoyi!

CASSIUS: Vhahoyi! D̄i-livhuhe-ha zwino Brutus. Lulimi holwu lwo
vha lu sa d̄o khakha sa hezwi t̄amusu, ngavhe Cassius a pfiwe.

OCTAVIUS: Idani, idani, ri thome ngauri ni tshi t̄ata ni a ri netisa.
Khwathiso yazwo i d̄o vha maroṭha matswukusa.

Lavhelesani. (*A tshi t̄omola pfumo lawe.*) Ndi t̄omolela pfumo
ṅanga nṅa uri ndi lwe na vhadziatshimbevha. Ni elekanya
uri li d̄o dovha la imela nṅha lini? Zwi nga si vhuye zwa ralo,
arali Mbanga dza Caesar dza furaru-raru dzi sa athu u lifhe-
dzwa kana zwenezwo muṅwe Caesar o no engedza tshitumbu
nga mafumo a vhadziatshimbevha.

BRUTUS: Caesar, iwe u nga si kone u vhulahwa nga zwanḁa zwa
t̄holi, nga nṅa ha musi wo tou d̄a nadzo.

OCTAVIUS: Ndi zwine nda fuluthela ngauri a tho ngo bebelwa u fa
nga pfumo la Brutus.

BRUTUS: Yowee arali wo vha u wa nṅhesa kha lushaka lwau, Mu-
t̄hannga wo vha u sa d̄o fa lu huliseaho u fhira izwo.

CASSIUS: Kutukana kwa tshikolo kwa mbiti, ku songo fanelwaho
nga khuliso nngafho, ku tshi fariswa nga mushanduki na
muḁitakadzi.

ANTONIUS: Cassius mukalaha, fhumula!

OCTAVIUS: Antonius, ida nga ri ye!

Khedu, dziṭholi, ri ḍi posa maṅoni aṅu, arali ni tshi ṭoda u lwa ṅamusi, bvelani khagala, huno zwi songo ralo, musi no no ḍi-lugisa.

Ha bva Antonius, Octavius na mmbi yavho.

CASSIUS: Mini-ha zwino, muya u vhudzulaho, kukumusa ḷigabelo, gwati ḷi tale! Ḍumbu ḷo rithea huno a hu tshee na tombo ḷi re kha ḷiṅwe.

BRUTUS: Hee Lucilius! Thetshelesa, ipfinyana nandi.

LUCILIUS (*a tshi ima*): Muṅe wanga? (*Brutus na Lucilius vha amba nga thungo.*)

CASSIUS: Messala!

MESSALA (*a tshi ima*): Mulangammbi wanga u ri mini?

CASSIUS: Messala! Heḷi ndi ḍuvha ḷe nda bebwa ngaḷo huno nga ḍuvha ḷeneḷi ho bebwa Cassius. Mphe tshanda tshau Messala. Ivha ṭhanzi yanga uri ndi khou kombetshedzwa u vhea vhu-ḍilangi hashu hoṭhe kha nndwa nthihi, sa zwe Pompey a ita, hu si nga lufuno lwanga.

U a zwi ḍivha uri ndo fulufhela

Epicurius nga maanda na muhumbulo wawe, zwino ndi khou shandukisa muhumbulo wanga, ndi tshi itiswa nga maṭula. Ri tshi bva Sadisi u langana nga tshiga tshone-tshone, magoni mavhili a maanda o wa a kavha, a tshi midza na u ḍi-fusha nga zwi re zwanḍani zwa maswole ashu. O ri fhelekedza a ri swikisa fhanu Filipi, matsheloni ano a mbo ḍi-fhufha a ṭuwa. Huno vhudzuloni hao mahunguvhu na vhurwanzhivha zwi khou fhufha nṭha ha dziṭhoho dzashu, zwi tshi ri lavhelesa sa zwiḷiwa zwazwo zwi lwalaho. Mirunzi yazwo i nga vhudzumbamo vhu isesaho lufuni, ine nga fhasi hayo mmbi dzashu dza lala dzo ḍi-lugisela u puka.

MESSALA: Zwo ralo u songo zwi tenda.

CASSIUS: Fhedzi a thi zwi tendi nga maanda ngauri ndo ḍala muya nahone ndo ḍilugisela u livhana na zwoṭhe zwi ofhisaho zwi-fhinga zwoṭhe.

BRUTUS: Naho zwo ralo Lucilius.

CASSIUS: Zwino-ha Brutus muhuliswa, midzimu ṅamusi i ima na riṅe uri riṅe vhafuni vha mulalo maḍuvha ashu a swike vhu-kalahani, fhedzi vhunga zwiito zwa vhathu zwi sa athu u fulu-fhelwa, nga ri humbudzane kha zwoṭhe zwivhi zwine zwa nga bvelela.

Arali ra fhenywa nndwani iyi, izwo itshi ndi tshone tshifhinga tsha u fhedza tshine ra nga amba rothe.

Wo di-lugisela u ita'ni?

BRUTUS: Naho hu nga mulayo wa filosofi ila ye nda vhuya nda sathula Cato nga lufu lwe a tou di-nea a thi divhi uri ndi nga ita mini, fhedzi kha nne ndi vhugoswi na vhuvhi u shavha zwine zwa nga bvelela, nga u hatula tshifhinga tsha vhutshilo. Ndo di-tama nga khondelelo uri ndi vhe fhasi ha muwe mu- vhuso.

CASSIUS: Nga inwe ndila, ra kundwa u do takalela u rangwa phanda nga gundo mikotoni ya Roma?

BRUTUS: Aiwa, Cassius, hai, u songo humbula iwe Muroma wa nthu uri Brutus a nga vhuya a dzhena Roma o vhoxwa. U na muhumbulo muhulusa. Fhedzi divha leneli li fanela u vuledza mushumo we wa thomwa nga la fumi-thanu la Thafamuhwe, kana ri do dovha ra tangana hafhu, 'thi divhi. Zwo ralo nga ri onesane tshothe. U swikela lini na lini, sala zwa- vhuḁi Cassius! (*A tshi mu fara tshanda.*) Arali ri tshi do tangana hafhu, zwavhuḁi, ri do di sea. Arali zwa sa ralo, zwa- vhuḁi-ha, u onesana ho vha havhuḁi.

BRUTUS: Mini-ha, ranga phanda. Yowee, arali muthu a tshi nga divha vhufhelo na mushumo wa heli divha, u sa athu u swika! Fhedzi zwauri divha heli li do guma, ndi zwone, ngauralo vhufhelo vhu a dihwa. Idani, nandi! Nga ri ye!

Vha bva.

BONO LA II

Huwe fhethu nndwani. Nndwa yo no di thoma, dzirompiḁa dzi khou lila. Ha dzhena Brutus na Messala nga u tavhanya.

BRUTUS: Namela, namela, Messala, namela u swikise vhuḁanzi uvhu kha mmbi dzi re nga ngei. (*Mukosi.*)

Vha vhudze vha mbo di tavhanyedza ngauri ndi khou vhona u shaya nungo ha lufhafha lwa Octavius fhedzi.

Huno u vha thudzanyana hu nga mbo di vha u vha kunda.

Namela, namela Messala. Kha vha de ngeno vhothe.

Vha bva.

BONO LA III

Ha dzhena Cassius na Titinus, mafumo o bviswa. Huno vha khou shavha mmbi dza Antonius. Cassius o fara tshiphuga vha a gonya tshikwara uri vha vhone nndwa.

CASSIUS: Yowee, lavhelesa, Titinus, lavhelesa, zwigevhenga zwi khou fhufha! Tshiphuga hetshi tshanga tsho vha tshi tshi khou tuwa, ndo ri u vhulaha goswi nda mbo di li dzhiela.

TITINUS: Yawee Cassius, Brutus o tshanyedza, we naho a tshi khou kunda Octavius, a si zwi ite tshithu ngauralo maswole awe a vho sokou balangana ngeno riṅe ro tangelwa ngomu nga Antonius.

Ha dzhena Pindarus.

PINDARUS: Shavhela phanda muṅe wanga, shavhela phanda, Marcus Antonius u mishashani ya muṅe wanga. Shavha zwino Cassius wa gala. Shavhela kule.

CASSIUS: Tshikwara hetshi tshi kule vhukuma. Lavhelesa, lavhelesa Titinus; fhaḷa hune nda vhona mulilo ndi mishashani yanga naa?

TITINUS: Ndi hone muṅe wanga.

CASSIUS: Titinus, arali u tshi mpfuna, namela bere yanga, wo dzumba zwihali zwau khayo u swikela i tshi u swikisa henefhaḷa hu re na maswole.

TITINUS: Zwenezwino, hu si kale, ndi do dovha nda tou vhona zwavhuḍi, u lavhelese Titinus uri u kone u mbudza zwine wa vhona fhaḷa tsimuni. (*Pindarus a gonya tshikwara.*) Ndo fema lwa u ranga nga duvha heli huno tshifhinga tsho swika. He nda thoma hone, ndi do fhelela henefho. Vhutshilo hanga ho vuledza lwendo lwaho. Mafhungo ndi afhio?

PINDARUS (*e nthā*): Yowee muṅe wanga!

CASSIUS: Mafhungo ndi afhio?

PINDARUS (*e nthā*): Titinus o tangwa nga vhanamelabere, vhane vha mu dela, naho zwo ralo u khou ya phanda. Zwino vha nga vho no vha khae. Zwino Titinus!

Tshedzanyana zwino, yowee o funga-vho, o thubwa. (*Phosho.*) Thetshelesa! Vha khou dala muḍalo nga dakalo.

CASSIUS: Itsai, u songo tsha sedza. Yowee, ndi goswiḍe, line la tshilela u vhona khonani yaḷo ya hanwani i tshi thubwa maḷoni aḷo? (*Pindarus a tsa.*)

Ida fhando. Ndo u ita phuli ngei Phathia; nda u anisa uri u tshile, nda ri tshinwe na tshinwe tshine nda ri u ite, iwe wo fanela u ita. Idaha zwino, u khwathise muano wau.

Zwino ivha mudilangi! Huno thavha khana heyi nga pfumo heli lavhudi le la phulekanya mala a Caesar, la taha mavha. U songo fhindula, dzhia mufhini, musi khofheni hanga ho khurumedzwa sa zwino, u li rekanye. (*Pindarus a mu thavha.*) Caesar wo lifhedzelwa nga pfumo le la u vhulaha. (*A fa.*)

PINDARUS: Ndi hone ndo vhofholowa, zwe zwa vha zwi sa do itea arali ndi vhe ndo ita zwine nda funa. Yowee Cassius, Pindarus u do ya na shango heli, a shavhela hune ha sa do vha na Muro-ma ane a do mu vhona.

A bva. Ha dzhena Titinus na khare thohoni yawe, u na Messala.

MESSALA: Zwo shanduka, Titinus ngauri Octavius o kundwa nga Brutus wa ntha, vhunga Cassius a tshi kundwa-vho nga Antonius.

TITINUS: Mafhungo haya a do mvumvusa Cassius.

MESSALA: Wo mu sia ngafhi?

TITINUS: O tungufhala tshikwarani itshi na Pindarus muvhoxwa wawe.

MESSALA: A si ene naa uyo o ganamaho fhalala?

TITINUS: O ganama sa muthu a si wa lino shango. Yowee mbilu yanga! (*A ya a gwadamela tshitumbu.*)

MESSALA: A si ene uyo?

TITINUS: Aiwa, hoyu o vha e ene, Messala.

Fhedzi Cassius ha tsheeho. Yowee duvha li kovhelaho, vhunga u masanani au matswuku u a mbwandamela vhusiku ha namusi. Zwino-vho duvha la Cassius lo kovhela malofhani awe matswuku.

Duvha la Roma lo kovhela! Musi washu wo tuwa. Makole, minwando na khombo idani, zwiitwana zwashu zwo phethea. Hezwi zwo bveledzwa nga u sa fulufhela gundo langa.

MESSALA: U sa fulufhela mvelaphanda mbuya ho bveledza zwenezwi. Yowee khakho i vhengwaho, nwana wa vhu tungu, ndi mini u tshi sumbedza mihumbulo ya vhathu zwithu zwi si zwone? Yowee khakho, wa vhuya wa tangedzwa muvhilini u bebwa hau a hu tsha vha ha mulalo ngauri u vhulaha mme o u bebaho.

TITINUS (*a tshi vhidzelela*): Mini-ha, Pindarus! U ngafhi Pindarus?

MESSALA: Mu tōde Titinus, nne ndi tshi yo t̄angana na Brutus wa n̄tha uri ndi mu lume n̄devhe kha zwo iteaho. Ndi nga ri u mu t̄havha ngazwo, ngauri tshitili tshi t̄havhaho na misevhe zwi na vhutulu, zwi nga d̄i t̄aganedzwa n̄devheni dza Brutus sa mafhungo mavhi a bono heli.

TITINUS: T̄avhanya, Messala. Nne ndi d̄o vha ndi tshi t̄oda Pindarus.

Messala a bva.

Wo nthumela'ni-ha henengei Cassius muhali? Kani a tho ngo t̄angana na khonani dzau? Vha sa vhee tshiala itshi tsha gundo khofheni hanga, vha ndaedza uri ndi tshi fhe iwe? Midalo yavho a wo ngo i pfa? Yowee iwe wa mbo d̄i phusukanya zwothe! Fhedzi vhonaha, dzhia tshiala hetshi u tshi vhee khofheni hau. Brutus wau o ri ndi u n̄ee tshone huno ndi d̄o vuledza ndaela yawe. Ida nga u t̄avhanya Brutus, u vhone zwe nda farisa zwone Cais Cassius. Nga thendelo yaṅu inwi midzimu, hetshi ndi tshipida tsha Muroma. Ida pfumo la Cassius u runge mbilu ya Titinus. (*A d̄i-vhulaha.*)

Phosho. Ha dzhena Messala na Brutus na muṅhannga wa Cato, Strato, Voluminus na Lucilius.

BRUTUS: Ndi ngafhi, ndi ngafhi, Messala ho lalaho tshitumbu tshawe?

MESSALA: Vhona hafhala, na Titinus a tshi khou tshi lilela.

BRUTUS: Tshifhatuwo tsha Titinus tsho lavhelesa n̄tha.

CATO: O vhulahwa.

BRUTUS: Yowee, Julius Caesar u kha d̄i vha na maanda! Muya wau u a vhimbila-vhimbila, u tshi rembulusela mafumo ashu vhulani hashu vhukuma. (*Phosho.*)

CATO: Titinus Muhali! Sedzani uri kana ho ngo luvhedza Cassius mufu?

BRUTUS: Hu kha d̄i d̄o vha na Vharoma vhavhili vhane vha d̄o tshila sa avha? Iwe lupedzi lwa vhothe Vharoma, enda zwa-vhuḍi!

Zwi d̄o kondela Roma u beba muṅwe a ngaho iwe. Dzikhonani, ndi koloda mufu uyu miḍodzi minzhi u fhirisa ine na d̄o vhona ndi tshi fhaladza.

Idani-ha ni rumele mutumbu wawe Thaso.

Mbulungo yawe a i nga vhi mishashani yashu.

I nga d̄o ri vunda maanda.

Lucilius idā, idai muḥanngana wa Cato, nga ri vhuyelele nndwani. Labeo na Flavius vhasedzani mmbi dzashu.

Ndi tshikhathi tsha vhuraru, huno Vharoma, hu sa athu u vha vhusiku, ri ḑo lingedza kha nndwa ya vhuvhili.

Vha bva.

BONO LA IV

Maswole a Cassius o balangana a shavha. Mmbi ya Brutus i khou tsetsa kha mmbi dza Antonius na Octavius. Maswole oḥe a a dzhena yo akhana. Brutus, muḥanngana wa Cato, Lucilius na vhaḥwe vha a tevhela, vha dzhena-vho nndwani.

BRUTUS: Nandi, vha hashu, yowee na imisa dziḥoho!

CATO: Ndi khangamutupo-ḑe i sa ḑo lwa? Ndi nnyi ane a ḑo ḥuwa na nḅe? Ndi ḑo ḑivhadza dzina ḵanga nndwani. Ndi nḅe murwa wa Marcus Cato, nandi!

BRUTUS: Nḅe ndi Brutus, Marcus Brutus; nḅe, Brutus khonani ya shango ḵa hashu, nḑivheni ndi Brutus!

Ha bva Brutus a tshi pandamedza swina ḵawe. Nndwa ya ya phanda. Cato a wa, e na fuvhalo ḵi isaho lufuni.

LUCILIUS (*a tshi mu kokodzela thungo*): Yowee muḥanngana wa nḥa wa Cato, wo wa? Mulandu, zwino u tshi fa nga vuhali sa Titinus, huno u ḑo hudzwa vhunga u murwa wa Cato.

LISWOLE I (*a tshi angaladza pfumo*): Luvha kana u fe.

LUCILIUS: Ndi ḑi-ḅekedza u fa ngauri hu na zwinzhi zwine wa nga mbulahela zwone zwino (*A tshi mu fha tshede.*) Vhulaha Brutus uri u huliswe nga lufu lwawe.

LISWOLE I: Ri songo ralo ngauri ndi ḵithubwa ḵa galavhanda!

LISWOLE II: Nḑila nandi! Vhudzani Antonius, Brutus o thubwa.

LISWOLE I: Ndi ḑo zwi ḑivhadza. Murangaphanda u khou ḑa.
Ha dzhena Antonius.

Brutus o thubwa, Brutus o thubwa muḅe wanga.

ANTONIUS: U ngafhi?

LUCILIUS: Fhethu havhuḑi, Antonius, Brutus o farwa zwavhuḑi vhukuma. Ndi a u fulufhedzisa uri a hu na swina ḵi no ḑo thuba Brutus a tshi tshila, midzimu i a mu tsireledza kha u shoniswa hungafho!

Arali u tshi mu wana a tshi tshila kana e mufu, u ḑo ḑi wanala sa Brutus, e ene muḅe.

ANTONIUS: Hoyu a si Brutus, khonani, fhedzi, ndi a u fulufhedzisa malamba a mutengo muhulu, fara muthu hoyu zwavhudi. Mu ite nga vhuthu na vhulenda. Ndi khwine ndi tshi nga vha nae sa khonani u fhirisa musi e swina. Fhirelani phanda ni vhone arali Brutus a tshi kha di hanya kana o fa. Zwo no ralo ni dise ipfi ngei mushashani wa Octavius uri ri divhe uri zwothe zwo tshimbila hani.

Ha bva Antonius, maswole mavhili a bva o tanga Lucilius.

B O N O L A V

Nndwa i vho todou fhela, ndi vhu-siku. Nga u neta, u kundwa na u shaya nungo Brutus na khonani dzawe dzo salaho thukhu Dardanius, Clitus, Strato na Voluminius, vha ya u awela fhasi ha tombo lihulu. Strato o neta lwe a mbo di thoma u dzi xaxarisa.

BRUTUS: Zwikonani zwo salaho, idani ni awele tomboni heli.

CLITUS: Statilius o vhaidza tshedza tsha thotshi, fhedzi muṅe wanga, ha athu u vhuya: a nga vha o thubwa kana o vhulahwa.

BRUTUS: Dzula fhasi Clitus, li vhulahaho ndi ipfi, ndi zwine ra vha khazwo. Edzou thetshesela Clitus. (*A mu hevhedza.*)

CLITUS: Mini, nṅe, muṅe wanga? Hai, aiwa, hu si u itela shango lothe.

BRUTUS: Mulalo nandi! A si maipfi.

CLITUS: Ndi nga amba nda di-vhulaha.

BRUTUS: Tshete iwe, Dardanius. (*A hevhedza.*)

DARDANIUS: Ndi nga ita zwenezwo?

CLITUS: Yawee Dardanius!

DARDANIUS: Yawee Clitus! (*Brutus a vha tutshela.*)

CLITUS: Ndi khumbelo-de mmbi ye Brutus a toda kha iwe?

DARDANIUS: U mu vhulaha, Clitus. Lavhelesa u khou humbula.

CLITUS: Zwino ndi hone ula mudzio wa ntha wo dala vhuṅungu lune ha elela na kha maṅo awe.

BRUTUS: Ida ngeno Voluminius muvhuya, thetshesela ipfi.

VOLUMINIUS: Muṅe wanga uri mini?

BRUTUS: Ngani, hezwi, Voluminius. Tshirunzi tsha Caesar tsho ndela nga zwifhinga zwivhili zwo fhambanaho vhusiku, ngei Sadisi kathihi, huno madekwe tsho dovha fhanu Filipi. Ndi vho divha uri tshifhinga tshanga tsho swika.

VOLUMINIUS: A si zwone muḽe wanga.

BRUTUS: A hu na iḽwe ndila tsho swika Voluminius. Voluminius u khou vhona uri shango ḽi khou tshimbila hani. Maswina ashu o ri kunda u guma nga shambo. (*Phosho.*) Ndi khwine ri tshi fhufha nga riḽe vhaḽe hu si u lindela u sukumedzwa nga one. Voluminius muvhuya, iwe u a ḽivha uri riḽe vhavhili tshikolo ro dzhena roḽhe. Naho ho vha na lufuno vhukati hashu, ndi a humbela uri u tike pfumo ḽanga ndi tshi vhumbuluwa khaḽo.

VOLUMINIUS: A si wone mushumo wa khonani muḽe wanga. (*Phosho.*)

CLITUS: Fhufha, fhufha, muḽe wanga, a hu na u lengalenga hafha.

BRUTUS: Sala zwavhuḽi, na iwe, na iwe Voluminius, Strato, wo eḽela tshifhinga tshoḽhe, na iwe Strato, salai-vho. Vha hashu mbilu yanga i a khana ngauri vhutshiloni hanga hoḽhe a tho ngo wana muthu we a vha a tshi fulufhedzea. Ndi ḽo vha na vhugala nga ḽuvha heḽi ḽe ra kundwa u fhirisa Octavius na Marcus Antonius kha zwine vha ḽo wana nga heḽi gundo ḽivhi. Ndi zwone salani ha ngauri lulimi lwa Brutus lwo vuledza mafhungo-tshikale a vhutshilo halwo. Vhusiku vhu vho nembelela maḽoni anga, marambo anga e a shuma u wana tshifhinga hetshi, a vho ḽoḽa u awela. (*Mukosi nga ngomu, fhufha, fhufha, fhufha, Strato a vuwa.*)

CLITUS: Fhufha muḽe wanga, fhufha.

BRUTUS: Zwino-ha! ndi ḽo tevhela.

Ha bva Clitus Dardanius na Voluminius.

Ndi a u humbela Strato, dzula na muḽe wau.

Iwe u muthu muvhuya a huliswaho.

Vhutshilo hau ho ḽi vha na ḽhase ya vhuhulwane.

Zwino tika-ha pfumo ḽanga, u lavhelese thungo musi ndi tshi bidigama khaḽo. U nga si ite ngauralo Strato?

STRATO: Ranga u nḽekedza tshanda tshau. Zwavhuḽi muḽe wanga. (*A dzhia pfumo la Brutus.*)

BRUTUS: Strato muvhuya, sala zwavhuḽi. (*A vhumbuluwa kha pfumo.*)

Caesar, zwino rudza-ha mbilu,

A tho ngo u vhulaha nga hafu ya lufuno luvhuya. (*A fa.*)

Torompiḽa ya ḽivhadza gundo. Ha dzhena Octavius, Antonius, Messala, Lucilius na mmbi.

OCTAVIUS: Ndi muthu-ḽe uyo?

MESSALA: Wa muḽe wanga. Strato, muḽe wau u ngafhi?

STRATO: O vhofholowa mbofhoni ine wa vha khayo Messala. Vha-kundi vha nga kona u mu fhisa fhedzi ngauri Brutus o ɔi-kunda ene muɔe, huno a hu na muthu ane a ɔo ɔi-khoɔa nga lufu lwawe. (*Antonius a ya mutumbuni, a ima o tou tshete, o u lavhelesa.*)

LUCILIUS: Zwi amba uri Brutus o ɔo wanala. Ndi a u livhuha Brutus nge wa khwaɔhisa ngoho ya maambwa a Lucilius.

OCTAVIUS: Vhoɔhe vhe vha shumela Brutus ndi ɔo vha takadza. Iwe munna, u nga si vhe na nɔe tshifhinga tshoɔhe?

STRATO: Hu na'ni arali Messala a tshi nga nɔekedza iwe.

OCTAVIUS: Ita ngauralo Messala muvhuya.

MESSALA: Strato, muɔe wanga o fa hani?

STRATO: Ndo tika pfumo ene a vhumbuluwa khaɔo.

MESSALA: Octavius, mu dzhie-ha, u ɔuwe nae, ene we a shumela muɔe wanga lwa mafhelelo.

ANTONIUS: Hoyu o vha e ene gala kha Vharoma vhoɔhe.

Nga nɔa ha ene, vhoɔhe vhadziatshimbevha vho ita zwe vha ita nge vha vhivha Caesar.

Huno ene nga muhumbulo wa u shumela shango na vhuɔi vhu ɔivheaho kha vhoɔhe, o vha muɔwe ngavho.

Vhutshilo hawe ndi musi vhu vhulenda huno.

Zwisiki zwo farekana khae lwe mupo wa kona u takuwa wa ɔivhadza ɔinnɔa ɔothe wa ri!

Hoyu o vha e mbokoti, munna wa vhanna ngangoho!

OCTAVIUS: Ri tshi tevhedza vhuthu hawe nga ri mu fare nga u hulisa hoɔhe na mikhwa ya u vhulunga. Marambo awe a ɔo lala mushashani wanga ɔamusu, sa ɔiswole vhukuma ɔo laiwaho nga u huliswa.

Huno khaulani nndwa, mafumo nga a sine mihala, ri balangane uri ri kone u kovhana vhugala ha ɔuvha heɔi ɔa muɔalo na dakalo.

Vha bva.

